

YLEISLUONTEISEN TARKASTUKSEN LAADUNVALVONTA

Jyväskylän yliopisto
Kauppakorkeakoulu

Pro gradu -tutkielma

2021

Tekijä: Suvi Lindfelt
Oppiaine: Laskentatoimi
Ohjaaja: Jukka Pellinen



JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

TIIVISTELMÄ

Tekijä Suvi Lindfelt	
Työn nimi Yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvonta	
Oppiaine Laskentatoimi	Työn laji Pro gradu -tutkielma
Aika (pvm.) 29.1.2021	Sivumäärä 66
<p>Tiivistelmä - Abstract</p> <p>Tässä tutkielmassa käsitellään Suomessa mahdollisesti käyttöön otettavaa yleisluonteista tarkastusta ja sen laadunvalvontaa. Tutkielman tavoitteena on lisätä ymmärrystä siitä, minkälaista laadunvalvonnan tulisi olla ISRE 2400 -standardin mukaisessa yleisluonteisessa tarkastuksessa ottaen huomioon toimeksiannon kevyemmän luonteen. Lisäksi tutkielma lisää ymmärrystä siitä, minkälaista on yleisluonteisen tarkastuksen laatu.</p> <p>Aihetta lähestytään jakamalla teoreettinen viitekehys kahteen osioon. Ensimmäisessä osiossa tutustutaan yleisluonteiseen tarkastukseen ja verrataan sitä tilintarkastukseen. Kappaleessa kuvataan, millä tavoin yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönotto on sujunut Suomen verrokkimaissa Tanskassa ja Virossa. Toisen teoriaosion avulla kuvataan tilintarkastuksen ja yleisluonteisen tarkastuksen laatua sekä sisäistä ja ulkoista laadunvalvontaa. Kappaleessa kuvataan tämänhetkistä tilintarkastuksen laadunvalvontaprosessia, jonka järjestäminen on Patentti- ja rekisterihallituksen vastuulla.</p> <p>Tutkimus tapahtui kvalitatiivista menetelmää käyttäen ja haastatteluun osallistui kuusi tilintarkastajaa sekä kaksi asiantuntijaa Suomen Tilintarkastajat ry:stä. Tuloksena havaittiin, että yleisluonteisen tarkastuksen laatu ei juuri poikkea tilintarkastuksen laadusta, sillä lähtökohtaisesti molemmissa laatu tarkoittaa sitä, että tarkastus suoritetaan viitekehysten eli standardin mukaisesti. Tätä hyödyntäen tutkielman johtopäätöksenä esitetään ehdotus, minkälaista laadunvalvontaa voisi tulevaisuudessa olla yleisluonteisen tarkastuksen osalta.</p>	
Asiasanat Yleisluonteinen tarkastus, ISRE 2400, laadunvalvonta, yleisluonteisen tarkastuksen laatu	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopiston kirjasto	

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ	2
KUVIOT	5
TAULUKOT	5
LYHENNELUETTELO	6
1 JOHDANTO.....	7
1.1 Johdatus aiheeseen	7
1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimusongelmat	9
1.3 Rajaukset	10
1.4 Tutkimusmenetelmä ja aineisto.....	11
1.5 Tutkimuksen rakenne	12
2 YLEISLUONTEINEN TARKASTUS	13
2.1 Tilintarkastusta koskeva lakimuutos.....	13
2.2 Yleisluonteinen tarkastus	14
2.3 Hyvä tilintarkastustapa	16
2.4 Muiden maiden käytäntöä	17
2.4.1 Tanska	19
2.4.2 Viro.....	20
2.5 EU:n tilintarkastusdirektiivi.....	20
2.6 Agenttiteorian merkitys.....	21
3 LAADUNVALVONTA	23
3.1 Tilintarkastuksen laatu	23
3.2 Laatuun vaikuttavat tekijät	24
3.3 Sisäinen laadunvalvonta.....	26
3.3.1 ISQC 1	26
3.3.2 ISA 220	28
3.4 Ulkoinen laadunvalvonta	28
4 MENETELMÄ JA AINEISTO	32
4.1 Menetelmä	32
4.2 Aineisto	33
5 TUTKIMUKSEN TULOKSET	36
5.1 Yleisluonteinen tarkastus	36
5.2 Yleisluonteisen tarkastuksen laatu.....	40
5.3 Yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvonta.....	44
5.3.1 Kevyemmän tarkastuksen laadunvalvonta	44
5.3.2 Laadunvalvonnan edut.....	46

	5
5.3.3 Laadunvalvonnan haitat	49
5.3.4 Tilintarkastuksen valvonnasta yleisluonteisen tarkastuksen valvontaan	50
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA ARVIOINTI	55
6.1 Yleistä tutkimustuloksista	55
6.2 Yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvonta.....	58
6.3 Tutkimuksen arviointi	59
6.4 Jatkotutkimus	61
LÄHTEET	62
LIITE	66

KUVIOT

KUVIO 1 PRH:n läpikäymät toimeksiannot koon mukaan (sisältää keskeneräiset).....	30
---	----

TAULUKOT

TAULUKKO 1 Yleisluonteisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen vertailu (Accru 2017).....	15
TAULUKKO 2 Tilintarkastusvelvollisuuden rajat EU:n jäsenvaltioissa sekä Norjassa, Islannissa, Sveitsissä, Iso-Britanniassa ja Turkissa	17
TAULUKKO 3 Haastateltavat henkilöt	34
TAULUKKO 4 Yleisluonteisen tarkastuksen sopivuus mikroyhtiöille.....	36
TAULUKKO 5 Laatuun vaikuttavat tekijät	43
TAULUKKO 6 Laadunvalvonnan positiiviset vaikutukset	48
TAULUKKO 7 Tilintarkastuksen laatu ja laatuun vaikuttavat tekijät	56

LYHENNELUETTELO

IAASB	The International Auditing and Assurance Standards Board
IFAC	International Federation of Accountants
ISA	International Standards of Auditing
ISQC	International Standards of Quality Control
ISRE	International Standards of Review Engagement
PIE	Public Interest Entity
PRH	Patentti- ja rekisterihallitus
SAS	Statement of Auditing Standard
YT	Yleisluonteinen tarkastus

1 JOHDANTO

1.1 Johdatus aiheeseen

Tilintarkastus on markkinatalouden keskeinen instituutio, sillä sen avulla voidaan vähentää ristiriitoja omistajien ja johdon välillä, saadaan edullisempaa rahoitusta yritystoiminnalle ja varmistetaan yritysten sidosryhmien luotettavan tilinpäätösinformaation saaminen (DeAngelo 1981; Niemi, Kinnunen, Ojala & Troberg 2012; Lennox & Pittman 2011). Yleinen suunta maailmalla on, että pienet ja keskisuuret yritykset vapautettaisiin tilintarkastusvelvollisuudesta, mutta vapauttamisen sijaan vaihtoehtona olisi myös yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönotto (Ruhnke & Schmitz 2019). Valtaosa Suomen yrityksistä on hyvin pieniä, sillä Suomen Yrittäjien (2020) teettämän selvityksen mukaan Suomessa oli vuonna 2018 yhteensä 286.042 yritystä, joista 93 % on alle 10 hengen eli mikrokokoluokan yrityksiä. Niemen ym. (2012) mukaan pienissä yhtiöissä omistuksen ja kontrollin eriytyminen on suuria yhtiöitä vähäisempää, jolloin herää kysymys, saavutetaanko mikroyrityksen tilintarkastuksella suurempia etuja verrattuna siitä koituviin kustannuksiin.

Vapaaehtoista tilintarkastusta ovat tutkineet muun muassa Niemi ym. (2012), Haapamäki (2018) ja Collis (2012). Suomessakin on viime aikoina aloitettu selvittämään tilintarkastusrajojen noston vaikutuksia, sillä kansainvälisesti verrattuna Suomella on hyvin alhaiset tilintarkastusvelvollisuuden rajat. Tilintarkastuslain (1141/2015) mukaan tilintarkastaja voidaan jättää valitsematta yhteisöissä, joissa enintään yksi seuraavista raja-arvoista ylittyy sekä päättyneellä että sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella; taseen loppusumma 100.000 euroa, liikevaihto 200.000 euroa ja henkilökunnan lukumäärä tilikaudella enintään 3. Kaikki muut nämä kriteerit ylittävät yhteisöt ovat velvoitettuja suorittamaan tilintarkastuksen.

Koska tilintarkastuksesta koituu mikroyrityksille merkittäviä hallinnollisia kustannuksia, päätti Työ- ja elinkeinoministeriö selvittää, kuinka yritysten hallinnollisia kuluja saataisiin pienennettyä ja toimintavapautta kasvatettua. Selvityksen pohjalta Työ- ja elinkeinoministeriö (2018) julkaisi muistion, jonka mu-

kaan mikroyritykset rajattaisiin pois tilintarkastusvelvollisuudesta ja tällä tavoin saavutettaisiin edellä mainitut tavoitteet. Lakiehdotus sai kuitenkin paljon kritiikkiä osakseen, jonka vuoksi ehdotuksesta luovuttiin. Tämän jälkeen Työ- ja elinkeinoministeriö asetti työryhmän valmistelemaan lakisääteistä tilintarkastusta kevyempää tarkastusvaihtoehtoa mikroyrityksille, minkä mukaan mikroyritykset saisivat valita lakisääteisen tilintarkastuksen sijaan yleisluonteisen tarkastuksen. Se perustuisi kansainväliseen standardiin yleisluonteisesta tarkastuksesta (ISRE 2400), mutta siihen lisättäisiin muutamia kansallisia vaatimuksia, jotka käsittävät määrättyjen verotietojen tarkastamisen. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020b.) Yleisluonteinen tarkastus voi tarjota mikro- ja pienyhtiöille riittävän varmuustason tarkastuksen, ja se on myös tilintarkastusta kustannustehokkaampi tapa saavuttaa luottamus tilinpäätökseen (Vanstraelen & Schelleman 2017; Badertscher, Jaewoo, Owens & Kinney 2020).

Hanke on saanut runsaasti kannanottoja eri tahoilta, sillä Työ- ja elinkeinoministeriön (2020a) hankesivuilla ilmenee, että lausuntoja on jätetty yhteensä 30. Suuri tilintarkastusyhteisö KPMG Oy Ab (2020) kannattaa lausunnossaan yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönottoa mutta ehdottaa, ettei kansallisia lisäyksiä verotietojen tarkastuksesta lisätä toimeksiantoon. Myös Patentti- ja rekisterihallitus (2020c) on lausunnossaan yhtä mieltä KPMG:n kanssa siitä, ettei kansainväliseen yleisluonteisen tarkastuksen standardiin tulisi lisätä siihen kuulumattomia elementtejä, kuten verotietojen tarkastamista. PRH:n mukaan lisäys nostaisi tarkastuksen kustannuksia sekä hankaloittaisi yleisluonteisen tarkastuksen sääntelyä ja valvontaa. Patentti- ja rekisterihallitus nostaa lausunnossaan esille yleisluonteiseen tarkastukseen liittyvän tehtävän lisäämistä tilintarkastajatutkinnon tenttiin, jolloin voidaan selvittää tutkintoa suorittavien tietämys tilintarkastuksen ja yleisluonteisen tarkastuksen eroista. Yleisluonteisen tarkastuksen suorittava tilintarkastaja kuuluisi yhä tilintarkastuslain mukaan PRH:n tilintarkastusvalvonnan valvontaan. (PRH 2020c.)

Tilintarkastuksen laadunvalvonta voidaan jakaa sisäiseen ja ulkoiseen laadunvalvontaan, jolloin sisäistä laadunvalvontaa ohjaa kansainvälinen ISQC 1-standardi ja ulkoisesta valvonnasta vastaavat maiden omat laadunvalvontaviranomaiset. Tilintarkastusvalvontaelinten olemassaolo on tärkeää tilintarkastajan työn ja laadun sääntelyssä, sillä ne muun muassa kannustavat tilintarkastajaa objektiiviseen toimintaan sekä nostavat tilintarkastuksen laatua (Sanusi, Isa, Iskandar & Heang 2014; DeAngelo 1981; Löhlein 2016). Tilintarkastajien laadunvalvontaa Suomessa on hoitanut Patentti- ja rekisterihallituksen tilintarkastusvalvonta vuodesta 2016 alkaen (PRH 2020e). PRH:n laaduntarkastuksen tavoitteena on varmistaa, että tilintarkastusyhteisön ja tilintarkastajan oma laadunvalvonta on asianmukaista, ja että tilintarkastustyö on suoritettu tilintarkastuslain säännöksiä ja hyvää tilintarkastustapaa noudattaen sekä muuhun lainsäädäntöön perustuvien vaatimusten mukaisesti. Kansainvälisten tilintarkastusstandardien noudattaminen on tärkeä osa hyvää tilintarkastustapaa. (PRH 2020b.)

Vaikka tilintarkastuksen laadunvalvonta on koettu tärkeänä ja yleisluonteisen tarkastuksen suorittaja kuuluisi PRH:n tilintarkastusvalvonnan piiriin,

aiemmista laaduntarkastuksista vain harva on kohdistunut mikroyritysten tarkastustoimeksiantoihin. PRH:n (2020a) teettämän selvityksen mukaan toimeksiantoihin kohdistuvia laaduntarkastuksia vuosina 2016–2019 tehtiin yhteensä 359 kappaletta, joista vain 13 eli 3,6 % kohdistui mikroyrityksiin. Täten esiin nousee kysymys, millä tavoin yleisluonteisten tarkastuksien laadunvalvontaa suoritettaisiin, sillä aiempina vuosina saman kokoluokan yrityksiin kohdistuva laadunvalvonta on ollut vähäistä, vaikka valtaosa suomalaisesta yritysraenteesta on juuri mikrokokoluokan yhtiöitä. Tilintarkastuksen laadunvalvontatutkimusta on tehty jo aiemmin, mutta pääsääntöisesti ne käsittelevät ainoastaan listautuneiden yhtiöiden laadunvalvontaa. Tämä jättää tutkimusaukoksi selvittää, millä tavoin rajoitetun varmuustason toimeksiannoissa tulisi suorittaa laadunvalvontaa vai tulisiko sitä teettää lainkaan.

1.2 Tutkimuksen tavoitteet ja tutkimusongelmat

Tutkielman tekohetkellä yleisluonteista tarkastusta ei ole vielä käytössä Suomessa, jonka vuoksi se antaa mahdollisuuden täydentää tutkimusaukkoa siinä, minkälaista laadunvalvontaa pitäisi yleisluonteisessa tarkastuksessa olla. Tutkielman tavoitteena on luoda ehdotus yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvonnan toteuttamiseksi ja sitä lähestytään vertaamalla yleisluonteista tarkastusta tällä hetkellä käytössä olevaan tilintarkastukseen. Koska yleisluonteinen tarkastus on tilintarkastusta kevyempää ja se antaa rajoitetun varmuuden johtopäätöksen tilinpäätöksen virheellisyydestä, voidaan olettaa, ettei laadunvalvontaa voida suorittaa täsmälleen samalla tavalla kuin tilintarkastuksessa. Tutkielman päätutkimusongelma on seuraava:

Kuinka yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvonta tulisi toteuttaa huomioiden toimeksiannon kevyempi luonne?

Jotta päätutkimusongelmaa ymmärrettäisiin parhaiten, asetetaan tutkimuksen tueksi kolme alakysymystä. Niiden avulla tutkitaan yleisluonteisen tarkastuksen riskejä, laadunvalvonnan hyötyjä ja haittoja sekä pohditaan, voisiko laadunvalvontaa jaotella ennakoivaksi ja jälkikäteiseksi. Ensimmäinen alakysymys on seuraava:

Mitä riskejä yleisluonteiseen tarkastukseen liittyy?

Tunnistamalla yleisluonteiseen tarkastukseen mahdollisesti liittyviä riskejä laadunvalvontaa voidaan kohdistaa tehokkaammin tilintarkastajien kannalta riskisempiin osa-alueisiin. Tämän avulla laadunvalvonta voisi mahdollisesti parantaa tarkastustyön laatua, kun ongelmakohtiin keskityttäisiin tarkemmin ja tilintarkastaja saisi rakentavaa palautetta niistä asioista, jotka kaipaavat vielä kehitystä. Tutkimuksen toinen alakysymys on puolestaan seuraava:

Mitä seuraisi, jos ulkoista laadunvalvontaa ei olisi lainkaan?

Toisen alakysymyksen avulla tutkitaan, mitä hyötyjä laadunvalvonta todellisuudessaan tarjoaa tilintarkastajille tai sidosryhmille eli tilinpäätöksen käyttäjille. Koska yksi syy yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönotolle oli kustannusten vähentäminen yrittäjiltä, laadunvalvonta ei saisi olla liian raskasta, jolloin kustannukset jyvittyisivät yleisluonteisen tarkastuksen asiakkaille. Jos laadunvalvonnan poisjättämisestä ei seuraisi merkittäviä haittoja, voidaan ylipäättään pohtia, onko sen järjestäminen edes järkevää kevyessä yleisluonteisessa tarkastuksessa. Viimeiseksi alakysymykseksi asetetaan seuraava:

Voisiko laadunvalvonta olla sekä ennakoivaa että jälkeinpäin tapahtuvaa?

Viimeisen alakysymyksen avulla pohditaan vaihtoehtoja, voisiko laadunvalvontaa järjestää ajallisesti laajemmassa aikaikkunassa, eli voisiko valvontaa olla jo ennen kuin tilintarkastaja on allekirjoittanut yleisluonteisen tarkastuksen kertomuksen. Ennakoiva laadunvalvonta voisi olla tehokkaampaa, mutta on syytä ottaa selvää, olisiko se kustannusten kannalta järkevää toteuttaa.

1.3 Rajaukset

Muun muassa Ruhnke & Schmitz (2019) sekä Vanstraelen & Schelleman (2017) ovat todenneet tutkimuksissaan, että varsinaisen tilintarkastuksen sijaan yleisluonteinen tarkastus sopii kokoluokkansa puolesta monille pien- ja mikroyrityksille. Tämän vuoksi tämä tutkielma rajautuu käsittelemään vain tämän kokoluokan yrityksiä. Suomessa yleisluonteinen tarkastus tulisi koskettamaan ainoastaan mikrokokoluokan yhtiöitä. Kirjanpitolain (1336/1997) mukainen mikroyritys saa ylittää enintään yhden seuraavista raja-arvoista sekä päättyneellä että sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella; taseen loppusumma 350.000 euroa, liikevaihto 700.000 euroa ja henkilökunnan lukumäärä tilikaudella enintään 10.

Koska kansainväliset yleisluonteisen tarkastuksen tutkimukset soveltavat toimeksiantomuotoa mikroyhtiöiden lisäksi myös pienyhtiöihin, ei niitä voida tässä tutkimuksessa täysin sivuuttaa. Yritysten kokoluokkien mukainen jaottelu vaihtelee valtioittain, jolloin myös tutkimuksissa käytettävät termit pienyritys ja mikroyritys saavat erilaisia merkityksiä riippuen niiden tarkasteluympäristöstä. Tarkan kokoluokkajaottelun sijaan olennaisempaa on se, että mikro- ja pienyrityksissä omistus ja kontrolli ovat harvemmin eriytyneet toisistaan, jolloin agenttiteorian mukainen tiedon epäsymmetria on vähäisempää ja sen vuoksi yleisluonteisen tarkastuksen katsotaan soveltuvan tämän kokoluokan mukaisiin yhtiöihin (Niemi ym. 2012; Työ- ja elinkeinoministeriö 2020b).

Jo edellä sivuttiin, että Suomessa yleisluonteinen tarkastus käsittäisi vain mikroyhtiöiden tarkastuksen. Suomessa toimeksiantoon on kaavailtu liitettävän myös kansallisia lisäyksiä, jotka poikkeavat kansainvälisestä ISRE 2400 -standardista ja muissa maissa käytettävistä yleisluonteisen tarkastuksen piir-

teistä. Kyseisten poikkeavuuksien vuoksi tutkimus rajataan koskemaan vain Suomeen ehdotettua mallia yleisluonteisesta tarkastuksesta. Lähimpänä Suomen kaltaista mallia ovat Virossa ja Tanskassa käytettävät *review*-tyyppiset tarkastukset, jonka vuoksi näitä käytetään tässä tutkimuksessa verrokkimaina.

Knechelin, Krishnan, Pevznerin, Shefchikin & Veluryn (2013) mukaan kaikilla sidosryhmäläisillä eli tilinpäätöksen käyttäjillä on erilainen näkemys tilintarkastuksen laadusta. Tässä tutkimuksessa halutaan keskittyä tilintarkastajan näkemykseen laadusta, jotta voitaisiin löytää heitä parhaiten palveleva tapa yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvontaan. On myös huomioitava, että tilintarkastuksen laatua käsittelevissä tutkimuksissa puhutaan nimenomaisesti tilintarkastuksen laadusta, jolloin toimeksiannossa päädytään kohtalaisen varmuuden käsittävään johtopäätökseen. Sen sijaan yleisluonteinen tarkastus suoritetaan matalamman varmuustason, rajoitetun varmuuden mukaisesti, jolloin toimeksiannon laatukysymyksissä saattaa olla poikkeavuuksia varsinaisen tilintarkastuksen laatuun liittyen. Koska yleisluonteisen tarkastuksen laadusta ei juuri löydy aiempaa tutkimusta, rinnastetaan siihen tässä tutkimuksessa tilintarkastuksen laadun tutkimuksia.

1.4 Tutkimusmenetelmä ja aineisto

Tutkimus toteutettiin kvalitatiivista eli laadullista tutkimusmenetelmää käyttäen. Valittu tutkimusmenetelmä sopii tilanteisiin, joissa tutkittava kohde tai ilmiö on ennalta tuntematon (Puusa, Juuti & Aaltio 2020). Haastattelut toteutettiin puolistrukturoitua mallia käyttäen, jotta haastateltavilta saataisiin näkemyksiä tutkimuksen keskeisiin aiheisiin heidän itsensä sanoittamana (Puusa ym. 2020). Tutkimusongelman ratkaisemisen kannalta on tärkeää, että haastateltavat henkilöt tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon ja heillä on tietämystä käsiteltävistä aiheista eli yleisluonteisesta tarkastuksesta ja tilintarkastuksen laadunvalvonnasta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 101).

Puolistrukturoitujen haastatteluiden osallistujiksi valikoitui kahdeksan henkilöä, joista kuusi on tilintarkastajia ja loput kaksi työskentelevät asiantuntijoina Suomen Tilintarkastajat ry:ssä. Tilintarkastajista viisi työskenteli tutkimuksen tekohetkellä pienessä tilintarkastusyhtiössä ja yksi työskenteli suuremmassa Big Four -yhteisössä. Big Four -yhteisöihin luetaan kuuluvaksi neljä suurta tilintarkastusyhteisöä, jotka ovat KPMG, EY, Deloitte ja PwC (Hoang Tien, Thuong, Minh Duc & Hoang Yen 2019). Kaikilla heistä oli kokemusta mikroyhtiöiden tilintarkastuksesta, jonka vuoksi se pystyivät pohtimaan, mikälaista saman kokoluokan yritysten yleisluonteinen tarkastus voisi olla. Osa haastatteluun osallistuvista henkilöistä saatiin mukaan Tuomen & Sarajärven (2018, 102) kuvaaman lumipallo-otannan avulla, sillä aluksi tiedettiin vain muutama haastatteluun sopiva henkilö, mutta heidän avullansa tutkimuksen tekijä johdatettiin muidenkin tiedonantajien pariin.

Vallitsevan COVID 19 -tilanteen vuoksi haastattelut suoritettiin etäyhteyksien avulla. Kaksi haastatteluista suoritettiin Microsoft Teamsin avulla ja

lopun kuusi toteutettiin Zoom-videopuheluiden välityksellä. Haastattelut nauhoitettiin ja litteroitiin pian niiden jälkeen. Tutkielmaan on sisällytetty runsaasti haastattelukatkelmia, jotta aineistosta selviäisi mahdollisimman sanatakkasti haastateltavien omat näkemykset.

1.5 Tutkimuksen rakenne

Tutkielman teoriaosuudessa luodaan tutkimukselle teoreettinen viitekehys ja se koostuu kahdesta teoriakappaleesta. Ensimmäisessä teoriakappaleessa esitetään yleisluonteista tarkastusta koskeva lakimuutos ja käydään läpi, minkälaisista on kansainväliseen ISRE 2400 -standardiin perustuva yleisluonteinen tarkastus. Kappaleessa esitetään hyvän tilintarkastustavan piirteet, sillä tilintarkastajan tulisi noudattaa näitä myös yleisluonteisessa tarkastuksessa. Ensimmäisessä teoriakappaleessa tutustutaan myös muiden maiden tilintarkastusrajoihin sekä Virossa ja Tanskassa käytössä olevaan yleisluonteiseen tarkastukseen. Viimeisimpänä käsitellään EU:n tilintarkastusdirektiiviä, joka on keskeisesti vaikuttanut Suomen tilintarkastus- ja kirjanpitolainsäädäntöön sekä esitetään agentti-teorian merkitys yleisluonteisessa tarkastuskentässä.

Toinen teoriakappale keskittyy käsittelemään laadunvalvontaa. Koska yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvonnasta ei juuri löydy kirjallisuutta, käsittelee kappale tilintarkastuksen laatua ja laadunvalvontaa yleisesti. Tässä teoriakappaleessa käydään läpi, mitä on tilintarkastuksen laatu ja mitkä tekijät siihen vaikuttavat. Laatua käsitellään myös sisäisen ja ulkoisen laadunvalvonnan näkökulmista. Sisäistä laadunvalvontaa ohjaavat ISQC 1 ja ISA 220 -standardit, kun taas ulkoiseen laadunvalvontaan liittyy kiinteästi Suomessa PRH:n suorittama tilintarkastajien laaduntarkastus. Näiden lisäksi esitetään lyhyt katsaus siitä, minkälaisista laadunvalvonta on muissa maissa.

Tutkimuksen empiirinen osuus koostuu kvalitatiivisesta tutkimuksesta ja osiossa käydään läpi puolistrukturoitujen haastatteluiden tuloksia. Tulokset on jaoteltu kolmeen osaan, joista ensimmäisessä kuvataan yleisluonteisesta tarkastuksesta havaittuja ominaispiirteitä ja tarkastukseen liittyviä riskejä. Toisessa osiossa esitetään yleisluonteisen tarkastuksen laadusta saadut tulokset ja esitetään, onko yleisluonteisen tarkastuksen laadussa eroja verrattuna tilintarkastuksen laatuun. Viimeisessä tulokappaleen osiossa esitetään saadut tulokset yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvonnasta ja siitä, millaista se voisi olla ja mikä puolestaan ei sopisi yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvontaan.

Tutkielman viimeisessä osiossa käydään läpi muodostettuja johtopäätöksiä sekä esitetään ehdotus, minkälaisista yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvonta voisi Suomessa olla. Lisäksi kappaleessa arvioidaan tutkimuksen luotettavuutta sekä esitetään jatkotutkimusmahdollisuuksia. Liitteestä ilmenee tutkimuksessa käytetty haastattelurunko.

2 YLEISLUONTEINEN TARKASTUS

2.1 Tilintarkastusta koskeva lakimuutos

Yleisluonteisen tarkastuksen muutostyön taustalla on aiempi lakimuutoshanke, jolla oltaisiin korotettu tilintarkastusvelvollisuutta määritteleviä rajoja ja sen avulla osa mikroyrityksistä olisi vapautunut tilintarkastusvelvollisuudestaan (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020b). Taustalla on myös Euroopan komission käyttämä pienet ensin -periaate (*think small first*), jonka ajatuksena on keventää pienyhtiöiden hallinnollista taakkaa. Tällä hetkellä pieniä yhtiöitä rasittaa suhteellisen suuri osuus hallinnollista työtä, johon kuuluvat täydellisen tilinpäätöksen laatiminen ja tilintarkastuksen suorittaminen. (Weik, Eierle & Ojala 2018.) Aluksi työ- ja elinkeinoministeriö julkaisi tilintarkastusvelvollisuuden rajoja nostavasta lakimuutoksesta luonnoksen hallituksen esitykseksi 22.8.2018 ja tämä muutosesitys sai kannatusta, mutta myös paljon kriittisiä kehittämissuhteita. Tilintarkastuslain muutoksen nähtiin heikentävän taloudellisen raportoinnin luotettavuutta sekä vaarantavan harmaan talouden torjuntatyötä. Runsaan palautteen vuoksi ministeriö luopui tilintarkastusrajojen korottamista koskevan esityksen antamisesta eduskunnalle. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020b.)

Tilintarkastusvelvollisuuden rajojen noston tilalle työ- ja elinkeinoministeriö asetti työryhmän selvittämään tilintarkastusta kevyemmän tarkastusmuodon käyttöönottoa mikroyhtiöille, jolloin tarkoituksena oli myös keventää yhtiöihin kohdistuvaa hallinnollista taakkaa. Työryhmä julkaisi luonnoksen hallituksen esityksestä eduskunnalle, jossa esitettiin tilintarkastuslakiin lisättäväksi säädöstä tilintarkastuksesta kevyemmästä tarkastuksesta. Tämä yleisluonteinen tarkastus olisi mahdollista kirjanpitolain mukaisille mikrokokoluokan osakeyhtiöille, henkilöyhtiöille ja osuuskunnille, sillä niiden omistus ja johto eivät yleensä ole eriytyneet toisistaan. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020b.) Suomen Yrittäjien (2020) mukaan Suomessa oli vuonna 2018 yhteensä 286 042 yritystä, joista 93 % alle 10 hengen eli mikrokokoluokan yrityksiä. Lakimuutos pitäisi ennallaan velvollisuuden valita tilintarkastajan, mutta toisi valinnanvapauden käytettävän varmennusmuodon suhteen (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020b).

Suomen kirjanpitolain (KPL 1336/1997) mukaisella mikroyrityksellä, jolle voitaisiin valita yleisluonteinen tarkastus, tarkoitetaan sellaista kirjanpitovelvollista, jolla ylittyy enintään yksi seuraavista raja-arvoista sekä päättyneellä että sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella:

1. taseen loppusumma 350.000 euroa;
2. liikevaihto 700.000 euroa;
3. tilikauden aikana keskimäärin 10 henkilöä.

Yleisluonteisen tarkastuksen sisältö määräytyisi pääasiassa kansainvälisen yleisluonteisen tarkastuksen standardin (ISRE 2400) mukaisesti. Standardin on laatinut kansainvälinen varmennuslautakunta IAASB (The International Auditing and Assurance Standards Board). Standardin lisäksi yleisluonteiseen tarkastukseen kuuluisi yksittäisiä kansallisia lisäyksiä, jotka käsittävät tiettyjen veroerien tarkastuksen. Tarkastuksessa tulisi täsmäyttää yhtiön Verohallinnolle toimittamat arvonlisäveroilmoitukset, palkkoja koskevat ilmoitukset sekä yhteisön tuloveroilmoitukset yhtiön omaan kirjanpitoon ehkäistäkseen harmaata taloutta. Tarkemmat veroerien tarkastusta koskevat sääntelyt määritellään kuitenkin vasta esityksen jatkovalmistelussa. Jos yrityksellä on verotukseen liittyviä laiminlyöntejä tai verovelkoja, on se usein esimerkki siitä, että yrityksellä on taloudellisia vaikeuksia tai kirjanpitoa ja taloushallintoa ei ole hoidettu asianmukaisesti. Laiminlyönnit tai verovelkojen kasvu saattavat olla myös merkki harmaasta taloudesta ja niistä johtuen TEM esittää, että yleisluonteista tarkastusta ei voida valita tarkastusmuodoksi kuluvalle tai seuraavalle tilikaudella, mikäli niitä esiintyy. Ehdotetut lakimuutokset on tarkoitettu tulevan voimaan 1.1.2022, jolloin yleisluonteista tarkastusta voisi ensi kertaa käyttää 31.12.2021 päättyneiden tilikausien tarkastamiseen. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020b.)

2.2 Yleisluonteinen tarkastus

Lakisääteisen tilintarkastuksen rinnalle on olemassa useita vaihtoehtoisia palveluita, joista yleisluonteinen tarkastus toimii yhtenä vaihtoehtona (Vanstraelen & Schelleman 2017). Yleisluonteinen tarkastus voi tarjota mikro- ja pienyhtiöille riittävän varmuustason tarkastuksen ja se on myös tilintarkastusta kustannustehokkaampi tapa saavuttaa luottamus tilinpäätökseen (Vanstraelen & Schelleman 2017; Badertscher ym. 2020). Sitä on käytetty paljon, mutta tutkimustietoa yleisluonteisesta tarkastuksesta on vielä melko vähän (Ruhnke & Schmitz 2019). Suomessa mahdollisesti käyttöönotettava yleisluonteinen tarkastus perustuu kansainväliseen yleisluonteisen tarkastuksen standardiin (ISRE 2400) ja se käsittelee mennyttä aikaa koskevan tilinpäätöksen yleisluonteisen tarkastuksen toimeksiannot (IFAC 2012; Työ- ja elinkeinoministeriö 2020). Alla olevaan taulukkoon on koottu Accrua (2017) mukaillen tilintarkastuksen ja yleisluonteisen tarkastuksen eroja, joita kuvataan tarkemmin tässä osiossa:

TAULUKKO 1 Yleisluonteisen tarkastuksen ja tilintarkastuksen vertailu (Accru 2017)

	Yleisluonteinen tarkastus	Tilintarkastus
Varmuustaso	Rajoitettu varmuus	Kohtuullinen varmuus
Luonne	Tiedustelut ja analyttiset toimenpiteet, vähemmän yksityiskohtainen	Yksityiskohtainen tarkastus, tilikohtainen tarkastus
Johtopäätös	”Yleisluonteisen tarkastuksemme perusteella tietoomme ei ole tullut mitään, mikä antaisi meille syyn uskoa, ettei tilinpäätös anna oikeaa ja riittävää kuvaa”	”Tilinpäätös antaa oikean ja riittävän kuvan”
Edut	Edullinen	Korkea varmuustaso, yksityiskohtainen tarkastus
Haitat	Matalampi varmuustaso, virheitä hankalampi havaita, ei yksityiskohtaista tarkastusta	Kallis, vie aikaa

Yleisluonteista tarkastusta ei koske niin tiukat ulkoiset standardit kuin tilintarkastusta ja sen pakollisia elementtejä ovat ainoastaan analyttinen menettelytapa ja tiedustelut asiakasyhtiöltä. Täten siihen eivät kuulut sisäisten kontrollien tarkastus, yksittäisten dokumenttien tarkastus tai paikan päällä tehtävä tarkastus. (Ruhnke & Schmitz 2019.) Horsmanheimon & Steinerin (2017, 446-450) mukaan tilintarkastajan tavoitteena yleisluonteisessa tarkastuksessa on hankkia rajoitetun tason varmuus siitä, sisältääkö tilinpäätös kokonaisuudessaan tarkasteltuna olennaista virheellisyyttä pääasiallisesti tiedusteluita ja analyttisiä toimenpiteitä suorittamalla. Tiedusteluita tehdään asiakkaalta siinä tapauksessa, mikäli analyttisissä toimenpiteissä ilmenee jotakin poikkeavaa tarkastettavan yhtiön taseelta. Mikäli analyttisessä tarkastuksessa ei ilmenisi mitään liiketoiminnan luonteelle poikkeavaa, yksittäisiä tilinpäätöksen eriä ei erikseen tarkasteta. (Badertscher ym. 2020.) Näin ollen voidaan esittää johtopäätös, ettei tilintarkastajan tietoon ole tullut mitään, mikä antaisi hänelle syyn uskoa, ettei tilinpäätöstä ole kaikilta olennaisilta osin laadittu tilinpäätösnormiston mukaisesti (Horsmanheimo & Steiner 2017, 446-450).

Koska yleisluonteisen tarkastuksen laajuus on paljon suppeampi kuin tilintarkastuksessa, siihen liittyy edellä mainittu rajoitetun varmuuden varmuustaso (Ruhnke & Schmitz 2019). Sen mukaan varmuustasoa lasketaan sille tasolle, joka on hyväksyttävissä toimeksiannon luonne ja riski huomioiden. Koska yleisluonteisessa tarkastuksessa jäljelle jäänyt riski on suurempi kuin tavanomaisen tilintarkastuksen kohtuullisen varmuustason johtopäätöksissä, tästä annettava johtopäätös on negatiivissävytteinen. (Chambers 2006.) Yleisluonteisesta tarkastuksesta annettava vakio- tai muotoinen johtopäätös menee seuraavan sanamuodon mukaisesti, mikäli tilinpäätös on laadittu oikean ja riittävän kuvan antamiseen perustuvan normiston mukaisesti:

”Yleisluonteisen tarkastuksemme perusteella tietoomme ei ole tullut mitään, mikä antaisi meille syyn uskoa, ettei tilinpäätös anna oikeaa ja riittävää kuvaa...” (IFAC 2012).

Annettavassa raportissa tulee olla maininta siitä, että yleisluonteinen tarkastus rajautuu pääasiallisesti tiedusteluihin ja analyyttisiin toimenpiteisiin. Raportissa tulee myös mainita, että suoritettujen toimenpiteiden ovat huomattavasti suppeampia kuin ISA-standardien mukaisessa tilintarkastuksessa suoritettujen toimenpiteiden. Täten raportissa ei esitetä tilintarkastuslausuntoa, vaan pelkästään johtopäätös. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 448-449.)

Yleisluonteista tarkastusta koskevat standardit ovat moniselitteisiä, joten toimivan käytännön luominen on tärkeää. Tilintarkastuskertomuksen johtopäätöksen on oltava perusteltavissa tarkastustyön pohjalta tehdyistä havainnoista, jotta tilintarkastaja pystyisi puolustamaan itseään mahdollisessa oikeudenkäyntitilanteessa. (Ruhnke & Schmitz 2019.) Tilintarkastajan suorittamat tarkastustoimenpiteet määritellään hyvän tilintarkastustavan mukaisesti, joita käsitellään tarkemmin seuraavassa kappaleessa (Horsmanheimo & Steiner 2017, 446-450). ISRE 2400 -standardi kuvaa myös yleisluonteisen tarkastuksen ja laadunvalvonnan suhdetta. Standardin mukaan tilintarkastusyhteisöihin sovelletaan kansainvälistä laaduntarkastuksen standardia ISQC 1:stä myös silloin, kun ne suorittavat yleisluonteista tarkastusta. (IFAC 2012.)

Sääntelyviranomaisten ja tilintarkastettavien yhtiöiden näkemykset eroavat toisistaan tilintarkastuksen hyödyllisyydestä. Viranomaiset ympäri maailmaa katsovat riippumattomien tilintarkastuksien etujen olevan suuremmat kuin siitä koituvat kustannukset, mutta monet yritykset puolestaan kokevat vain vähän tilintarkastuksesta koituvia ulkoisia etuja. Yleisluonteinen tarkastus pyrkii ratkaisemaan ongelmaa, sillä se on tilintarkastusta edullisempi vaihtoehto. (Badertscher ym. 2020.) Yleisluonteista tarkastusta on pidetty riittävänä toimeksiantona niissä tilanteissa, joissa omistus ja johto eivät ole hajautuneet ja omistajat valvovat yrityksen päivittäistä toimintaa; yrityksen liiketoiminta on vakaata ja yksinkertaista, eikä siihen tai taloushallintoon liity monimutkaisia kysymyksiä; sekä kun yrityksen ulkopuolinen rahoitustarve on vähäistä. Sen sijaan tilintarkastusta pidetään sopivana silloin, kun yrityksellä on omistuksesta erillinen johto, laaja omistus pohja, suurehkot pankkilainat tai muuta ulkopuolista rahoitusta, toiminnan jatkuvuuteen tai maksuvalmiuteen liittyviä haasteita, monimutkainen liiketoiminta tai taloushallinto, kasvu- tai myyntisuunnitelmia tai jos yritykseen liittyy kohonnutta terrorismin rahoittamisen tai rahanpesun riskiä. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020b.)

2.3 Hyvä tilintarkastustapa

Tilintarkastajaa velvoittaa tilintarkastuslain 4:3 §:n mukainen hyvä tilintarkastustapa (TTL 1554/2015). Se on yleissäädos, jota noudatetaan myös yleisluonteisissa tarkastuksissa (Horsmanheimo & Steiner 2017, 159-162). Hyvä tilintarkastus-

tapa on rinnastettavissa hyvään kirjanpilotapaan ja hyvään asianajotapaan (Tomperi 2018, 21). Suomessa PRH:n tehtävänä on valvoa, että lakisääteiset tilintarkastukset tehdään hyvää tilintarkastustapaa noudattaen. Hyvän tilintarkastustavan noudattamista valvotaan PRH:n suorittamassa tilintarkastuksen laadunvalvonnassa. (PRH 2020d, PRH 2020b.)

Hyvä tilintarkastustapa koostuu periaatteista, kuten objektiivisuus, rehellisyys ja huolellisuus sekä keinoista, joilla tarkoitetaan huolellisten ammattihenkilöiden käyttämiä työmenetelmiä ja heidän omaksumiaan soveltamiskäytäntöjä. Vaikka tilintarkastuslaissa on määrätty hyvän tilintarkastustavan noudattamisesta, sitä ei ole kuitenkaan määritelty yksityiskohtaisemmin. Syy määritelmän puuttumiseen on koko ajan muuttuvat toiminnot, joita normit koskevat. Hyvää tilintarkastustapaa koskevan ammattitaidon nähdään syntyvän huolellisten ammattilaisten keskuudessa. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 159-160.)

Hyvän tilintarkastustavan vakiintuneiksi lähteiksi on katsottu lait ja asetukset, kansainväliset tilintarkastusalan standardit, tilintarkastajien valvontaelimen, tuomioistuinten ja viranomaisten päätökset ja kannanotot, havainnot huolellisten ammattihenkilöiden toimintatavoista sekä alan ammattikirjallisuus, kuten kirjat, ammattilehdet ja esitelmät (Horsmanheimo & Steiner 2017, 160-162). Tärkein tilintarkastusta säätelevä laki on tilintarkastuslaki, kun taas ammattieettistä toimintaa säätelevät kansainvälisen tilintarkastajaliitto IFAC:n eettiset säännöt. IFAC:n IAASB-komitea on laatinut tilintarkastusalan kansainväliset standardit, joita myös Suomessa noudatetaan. (PRH 2020d.) Ammattikirjallisuuden sitovuus hyvän tilintarkastustavan suhteen on muita edellä mainittuja lähteitä heikompi. Täten huolellisesti toimiva tilintarkastaja voi poiketa ammattikirjallisuudessa esitetyistä kannoista silti loukkaamatta hyvää tilintarkastustapaa. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 161-162.)

2.4 Muiden maiden käytäntöä

EU:n tilinpäätösdirektiivin mukaan tilintarkastusvelvollisuuden ei tulisi koskea pienten yritysten vuositilinpäätöksiä, koska tilintarkastus voi olla sen kokoluokan mukaisille yrityksille merkittävä hallinnollinen taakka ja koska monissa pienissä yrityksissä samat henkilöt ovat sekä osakkeenomistajia että johtajia, minkä vuoksi tilinpäätökselle ei ole suurta tarvetta saada ulkopuolista varmennusta. Direktiivin mukainen pienyritys voi olla raja-arvoiltaan 6.000.000 euroa taseen loppusumman osalta, 12.000.000 euroa liikevaihdon osalta sekä työntekijämäärältään 50 tilikauden aikana. (Euroopan Parlamentti ja Euroopan Unionin Neuvosto 2013.) Taulukko 1 kokoaa yhteen Euroopan valtioissa käytettävät tilintarkastusvelvollisuuden rajat (Accountancy Europe 2020):

TAULUKKO 2 Tilintarkastusvelvollisuuden rajat EU:n jäsenvaltioissa sekä Norjassa, Islannissa, Sveitsissä, Iso-Britanniassa ja Turkissa

Valtio	Taseen loppusumma (EUR)	Liikevaihto (EUR)	Henkilökunnan lukumäärä
Alankomaat	6.000.000	12.000.000	50
Belgia	4.500.000	9.000.000	50
Bulgaria	1.000.000	2.000.000	50
Espanja	2.850.000	5.700.000	50
Irlanti	6.000.000	12.000.000	50
Islanti	1.400.000	2.800.000	50
Iso-Britannia	6.541.000	13.082.000	50
Italia	4.000.000	4.000.000	20
Itävalta	5.000.000	10.000.000	50
Kreikka	4.000.000	8.000.000	50
Kroatia	2.000.000	4.000.000	25
Kypros	0	0	0
Latvia	800.000	1.600.000	50
Liettua	1.800.000	3.500.000	50
Luxemburg	4.400.000	8.800.000	50
Malta	46.600	93.000	2
Norja	2.500.000	625.000	10
Portugali	1.500.000	3.000.000	50
Puola	2.500.000	5.000.000	50
Ranska	4.000.000	8.000.000	50
Romania	3.500.000	7.000.000	50
Ruotsi	150.000	300.000	3
Saksa	6.000.000	12.000.000	50
Slovakia	2.000.000	4.000.000	30
Slovenia	4.000.000	8.000.000	50
Suomi	100.000	200.000	3
Sveitsi	18.203.000	36.405.000	250
Tanska			
A	573.000	1.075.000	12
B	6.000.000	12.000.000	50
Tšekki	1.500.000	3.000.000	50
Turkki	5.500.000	11.000.000	175
Unkari	N/A	965.000	50
Viro			
A	800.000	1.600.000	24
B	2.000.000	4.000.000	50

Yllä olevista valtioista Alankomaat, Irlanti, Tanska ja Saksa hyödyntävät direktiivin mahdollistamia korkeita tilintarkastusvelvollisuuden rajoja ja vielä tätä korkeammat rajat ovat Euroopan Unioniin kuulumattomilla Iso-Britannialla ja Sveitsillä. Matalimmat tilintarkastusvelvollisuuden rajat ovat sen sijaan Kyproksella, Maltalla, Suomella ja Ruotsilla. Vuonna 2010 Ruotsi vapautti kaikki

pienet yhtiöt tilintarkastusvelvollisuudesta vähentääkseen hallinnollisia kustannuksia, mutta vuonna 2017 tehdyn selvityksen mukaan muutoksen haitat olivat kuitenkin hyötyjä suuremmat, sillä kirjanpitovirheiden, veropetosten ja talousrikosten riski kasvoi. (Accountancy Europe 2020.) Suomen lainsäädäntöä tilintarkastusvelvollisuuden osalta on päivitetty viimeksi vuonna 2007 ja tilintarkastusvelvollisuuden rajat ylittivät noin 80 %:lla suomalaisista yrityksistä. Ruotsissa vastaava tilintarkastusvelvollisuusaste on 70 %. (Erhvervsstyrelsen 2018.) Kyproksella puolestaan kaikki yhtiöt muutettiin kuulumaan takaisin tilintarkastusvelvollisuuden piiriin vuonna 2016. Valtioista Tanska ja Viro hyödyntävät porrastettua mallia, jonka mukaan A-raja-arvot ylittävät yhtiöt saavat valita, käyttävätkö yleisluonteista tarkastusta vai tilintarkastusta, kun taas B-arvojen ylittävät yhtiöt ovat velvoitettuja tilintarkastukseen. (Accountancy Europe 2020.) Tanskan ja Viron käytänteet ovat lähimpänä Suomeen kaavailtua yleisluonteista tarkastustoimeksiantoa.

2.4.1 Tanska

Tanskassa on vaihtoehtona neljä erilaista toimeksiantomuotoa, jotka ovat tilintarkastus, laajennettu yleisluonteinen tarkastus (*extended review, tanskaksi udvidet gennemgang*), yleisluonteinen tarkastus (*review*) ja tilinpäätöksen kokoamistoimeksianto. Näistä kaksi ensimmäistä ovat lakisääteisiä, kun taas kaksi jälkimmäistä ovat vapaaehtoisia, mutta lain mukaan kaikki näistä on ainoastaan tilintarkastajan suoritettavissa. Laajennettu yleisluonteinen tarkastus otettiin käyttöön vuonna 2013 ja se vaatii vähemmän työtä kuin tavanomainen tilintarkastus, mutta on silti yleisluonteista tarkastusta laajempi kokonaisuus. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020b; Liempd, Quick & Warming-Rasmussen 2019.) Vuonna 2017 tilintarkastustoimeksiannot jakautuivat siten, että varsinaisia tilintarkastuksia tehtiin 35 %, laajennettuja yleisluonteisia tarkastuksia 13 %, yleisluonteisia tarkastuksia 2 %, tilinpäätöksen kokoamistoimeksiantoja 34 % ja 16 % yrityksistä ei käyttänyt mitään edellä mainituista. Tilastoa on koottu vuosien 2012–2017 ajalta, jolloin erityisesti tilintarkastusten määrä on laskenut (-56 %), kun taas laajan yleisluonteisen tarkastuksen määrä on vakiintunut sen käyttöönnoton myötä. (Erhvervsstyrelsen 2018.)

Tanskan laajennettu yleisluonteinen tarkastus perustuu kansainväliseen ISRE 2400 -standardiin, mutta jo nimessä oleva termi "*laaja*" viittaa siihen, että tarkastusmuoto sisältää myös kansallisia lisävaatimuksia. Kansallisia lisävaatimuksia on yhteensä neljä ja ne käsittävät määrättyjen rekisteritietojen, verotustietojen, vireillä olevien tai uhkaavien riita-asioiden sekä pankista saatavien taloudellisten tietojen tarkastamisen. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020b; Erhvervsstyrelsen 2018.) Tanskan elinkeinoministeriön alaisena toimiva viranomaisellinen Erhvervsstyrelsen tutki tilintarkastuksen lakimuutoksen vaikutuksia joulukuussa 2018 ja selvityksen mukaan merkitystä on ennen kaikkea sillä, käytetäänkö tilinpäätöksen varmentamisessa tilintarkastajaa vai ei. Sen sijaan sillä, minkälaista varmennusmuotoa käytetään, ei nähty olevan yhtä suurta vaikutusta. Tilintarkastusta kevyemmän tarkastuksen todettiin myös säästävän yritysten kuluja. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020b.)

2.4.2 Viro

Virossa on tehty useita muutoksia tilintarkastuslainsäädäntöön vuodesta 2010 alkaen. Kyseisten muutosten vuoksi tiettyjen raja-arvojen alittuessa yhtiö voi ottaa käyttöönsä yleisluonteisen tarkastuksen varsinaisen tilintarkastuksen sijaan. Raja-arvoja on muutettu vuosien varrella ja tällä hetkellä yleisluonteinen tarkastus on mahdollista tilintarkastuksen sijaan yhtiöille, joiden liikevaihto on alle 4 miljoonaa euroa, taseen arvo alle 2 miljoonaa euroa ja joissa työntekijöitä on tilikaudella keskimäärin alle 50. Kun kriteereistä ylittyy vähintään kaksi, on yhtiö velvoitettu tilintarkastukseen. Velvollisuutta tilintarkastukseen tai yleisluonteiseen tarkastukseen arvioidaan vain yhden tilikauden lukujen perusteella toisin kuin monessa muussa maassa, jossa raja-arvot täytyy ylittää sekä päättyneellä että sitä välittömästi edeltäneellä tilikaudella. Myös säätiöillä on velvollisuus yleisluonteiseen tarkastukseen, mikäli tase tai liikevaihto ylittää 15.000 euroa. Tarkastusvelvollisuuden raja-arvot on asetettu sillä tavoitteella, että 80 prosenttia Viron bruttokansantuotteesta olisi varmennuspalveluiden kattamia. (Suomen Tilintarkastajat 2019; Työ- ja elinkeinoministeriö 2020b.)

Virossa yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönotto on ollut onnistunutta niin yrittäjien, tilintarkastajien kuin lainsäädännönkin näkökulmasta. Vuonna 2018 tilintarkastuksia suoritettiin yhteensä 5027 kappaletta ja yleisluonteisia tarkastuksia 2746 kappaletta. Otettaessa kuitenkin huomioon myös myöhästyneet toimeksiannot voidaan laskea, että jokaista yleisluonteista tarkastusta kohden tehdään 1,7 tilintarkastusta. Pienet ja keskikokoiset yhtiöt ovat olleet tyytyväisiä ratkaisuun, sillä vaikka omistus ja hallinto eivät usein ole eriytyneet tämän kokoluokan yhtiöissä, saavat he silti neuvonantoa ja varmennuspalveluita tilinpäätöksen luvuilleen. Myös tilintarkastajat ovat olleet tyytyväisiä ratkaisuun, sillä yleisluonteinen tarkastus ei ole niin tiukasti standardeihin sidottu, jolloin tilintarkastajalla on enemmän vapautta käyttää toimeksiannolle parhaiten sopivia menettelyitä. (Suomen Tilintarkastajat 2019.)

2.5 EU:n tilintarkastusdirektiivi

Euroopan yhteisöjen tilintarkastus- ja tilinpäätösdirektiivit ovat keskeisesti vaikuttaneet Suomen tilintarkastus- ja kirjanpitolainsäädäntöön. Lakisääteistä tilintarkastusta koskeva kahdeksas yhtiöoikeudellinen direktiivi on laaja-alainen ja se käsittää tilintarkastajien hyväksymisvaatimusten lisäksi muitakin tarkastajaa ja tarkastusta koskevia vaatimuksia, kuten tilintarkastuksessa sovellettavia standardeja, ammattieettisiä periaatteita, riippumattomuutta, hyvää mainetta ja jatkuvaa koulutusta. Yhtiöoikeudellisessa direktiivissä on runsaasti valvontaan ja viranomais toimintaan liittyviä vaatimuksia, joita myös Suomessa tulee noudattaa. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 130.)

Tilintarkastusdirektiivin säännöksiä tulee noudattaa kaikissa pienten yritysten rajat ylittävissä osakeyhtiöissä, mutta EU:n jäsenvaltiot voivat itse määrittellä, soveltavatko ne direktiiviä myös tätä pienemmissä yhtiöissä. Koska yleis-

luonteisen tarkastuksen on kaavailtu koskevan ainoastaan mikrokokoluokan yhtiöitä, lähtökohtaisesti niiden tarkastuksessa ei tarvitse seurata tilintarkastusdirektiiviä. (Horsmanheimo & Steiner 2017, 131.) On silti hyvä tietää, millä tavoin direktiivi velvoittaa suurempien yhtiöiden tilintarkastusta ja laadunvalvontaa, jolloin toimivia käytänteitä voidaan soveltaa myös mikroyhtiöiden tarkastukseen.

Direktiivi haluaa lisätä laaduntarkastusten uskottavuutta ja avoimuutta, jonka vuoksi jäsenvaltioiden tulee nimetä toimivaltaiset viranomaiset, jotka valvovat jäsenvaltioiden laadunvarmistusjärjestelmiä. Laaduntarkastusten avulla voidaan ehkäistä tai poistaa mahdollisia puutteita lakisääteisten tilintarkastusten toteutustavassa. Laaduntarkastuksissa tulee huomioida lakisääteisten tilintarkastajien ja tilintarkastusyhteisöjen toiminnan laajuus ja monimutkaisuus. (Euroopan parlamentti ja Euroopan unionin neuvosto 2014.)

Tilintarkastusdirektiivissä määrätään laadunvarmistusjärjestelmästä ja laaduntarkastuksesta, joka on tehtävä vähintään joka kuudes vuosi. Laaduntarkastukseen kuuluu valikoidun tilintarkastusaineiston tarkastaminen ja on myös arvioitava riippumattomuutta koskevien vaatimusten noudattamista, käytettyjen resurssien laatua ja määrää, tilintarkastuspalkkiota ja tilintarkastusyhteisön sisäistä valvontajärjestelmää. Laaduntarkastuksesta on laadittava kertomus, joka sisältää tarkastuksen perusteella tehdyt keskeiset päätelmät ja se on julkaistava vuosittain. Mikäli laaduntarkastuksesta koituu suosituksia tilintarkastajalle tai tilintarkastusyhteisölle, tulee niitä noudattaa kohtuullisen ajan kuluessa. (Euroopan parlamentti ja Euroopan unionin neuvosto 2006.)

2.6 Agenttiteorian merkitys

Agentti-päämies -ongelmien on perinteisesti nähty lisäävän tarvetta tilintarkastukselle, joten on syytä perehtyä, millä tavoin se vaikuttaa mikroyhtiöiden halukkuuteen suorittaa tilintarkastus tai yleisluonteinen tarkastus. Jensen & Meckling (1976) määrittävät agenttisuhteen sellaiseksi sopimukseksi, joka on tehty yhden tai useamman päämiehen ja agentin välillä. Agentin tehtävänä on toimia päämiehensä eduksi, ja päämies on valtuuttanut agentin toimimaan puolestaan. Jos molemmat osapuolet ovat hyödyn maksimoijia, voi olla syytä uskoa, ettei agentti käyttäydy jokaisessa tilanteessa täysin päämiehen etujen mukaisesti vaan pyrkii kasvattamaan omaa hyötyään. Agenttikustannukset ovat yleensä korkeampia silloin, kun yrityksen omistus ja johto ovat eriytyneet toisistaan. (Jensen & Meckling 1976.)

Yritykset, joilla on korkeat agenttikustannukset, haluavat todennäköisesti valita korkealaatuisen tilintarkastajan varmistukseensa luotettavan tilinpäätösinformaation (Hope, Langli & Thomas 2012). Lakisääteisen tilintarkastuksen pääperiaatteena on, että ulkopuoliset sidosryhmäläiset saavat varmennettua tilinpäätösinformaatiota, jota eivät muuten saisi, mikäli tilintarkastus ei olisi pakollista suorittaa. Aiemman tutkimuksen avulla saatiin selville, että mikäli tilintarkastus olisi vapaaehtoista, sellaiset yritykset jättäisivät sen suorittamatta,

mitkä kokisivat, että he eivät hyötyisi sidosryhmille tuotettavasta varmennetusta tilinpäätösinformaatiosta. (Lennox & Pittman 2011.) Tällaiset yritykset ovat usein kokoluokaltaan pieniä, ja niiden johto ja omistus eivät ole eriytyneet. Tämän vuoksi yksityisomisteiset yritykset ovat usein suosineet alhaisemman varmuustason tarkastuksia, jos tarkastuksen laajuus on ollut mahdollista valita (Lennox & Pittman 2011).

Yllä esitetyn havainnon sekä Niemen ym. (2012) mukaan pienet yhtiöt eroavat pörssiyrityksistä juuri päämies-agentti -ristiriidan ja tiedon epäsymmetrian osalta. Pienissä yhtiöissä omituksen ja johdon eriäminen toisistaan on suuria yhtiötä vähäisempää, jolloin perinteistä päämies-agentti -ristiriitaa ei esiinny niin usein. Agenttiteorian kaltaisia suhteita saattaisi muodostua luotonantajien ja yrityksen johdon välille tai yrittäjän ja kirjanpitäjän välille silloin, kun kirjanpito on ulkoistettu.

Tarve yrityslainalle saattaa kasvattaa halukkuutta suorittaa vapaaehtoisen tilintarkastuksen. Kirjanpitäjän ja yrittäjän välinen agenttisuhte voi puolestaan alentaa sitä, sillä pienen yhtiön kirjanpitäjä on usein tietoinen asiakkaansa liiketoimista ja toimialasta, jonka vuoksi hän pystyy tarjoamaan omistaja-yrittäjälle neuvonantopalveluita. Tämän vuoksi tilintarkastajan tarve neuvonantajana pienenee. (Niemi ym. 2012.) Hope, Langli & Thomas (2012) tutkivat agenttikustannuksien pienenevän silloin, kun toimitusjohtajan omistusosuus yrityksestä kasvoi. Heidän mukaansa omistajien ja hallinnon motiivit olivat sitä yhtenäisemmät, mitä suuremman osuuden toimitusjohtaja omisti yrityksestä. Myös perheomisteisilla pienyrityksillä on alhaisemmat agenttikustannukset, sillä usein osakkeenomistajat ovat toimitusjohtajan perheenjäseniä, jolloin tilintarkastusta ei koettu tarpeelliseksi alhaisten agenttikustannusten vuoksi. (Hope, Langli & Thomas 2012.)

Niemen ym. (2012) mukaan omistajan ja johdon väliset ristiriidat ovat motiivina tilintarkastuksen suorittamiselle, jolloin yleisluonteista tarkastusta ei välttämättä pidetä riittävänä varmennuskeinona. Tilintarkastuksen kysyntä kasvaa myös silloin, kun päämiehen ja agentin välillä on tiedon epäsymmetriaa (Niemi ym. 2012). Tällöin toisella osapuolista, esimerkiksi omistajalla tai johdolla on hallussaan positiivista tai negatiivista informaatiota, josta hän hyötyy päätöksenteossa. Tiedon epäsymmetriaa voi olla läsnä myös lainaneuvotteluissa, mikäli johto tietää yrityksen tilanteesta enemmän kuin on valmis kertomaan rahoituslaitokselle. Jensenin ja Mecklingin (1976) mukaan agenttikustannuksia voidaan pienentää ulkoisen valvonnan avulla, mutta käytännössä agenttikustannuksia on mahdotonta saada täysin poistettua, jos niitä ilmenee yrityksessä.

3 LAADUNVALVONTA

3.1 Tilintarkastuksen laatu

Tilintarkastuksen laatua on määritelty useiden tutkijoiden toimesta. Useimpien laadun määrittely liittyy varsinaiseen tilintarkastukseen, jolloin on syytä huomioida, ettei kaikkea voi välttämättä suoraan soveltaa yleisluonteisen tarkastuksen laatuun. Koska yleisluonteisen tarkastuksen laadusta ei juuri ole tehty tutkimusta, keskitytään tässä kappaleessa pääosin vain varsinaisen tilintarkastuksen laatuun.

Tilintarkastuksen laadun on nähty olevan yksi tärkeimmistä tekijöistä, joka muodostaa luottamusta tilinpäätökseen (Sanusi ym. 2014). Laadun peruseriaatteena on, että tarkastusprosessin seurauksena annetaan asianmukainen tilintarkastuskertomus (Francis 2011). Kryatovan, Darinskayan, Bekniyazovan, Prykhodkon & Shapovalovan (2019) mukaan tilintarkastustyön laatu tulisi nähdä mahdollisimman suuren tiedon tyydyttämisenä yhtiön omistajan ja yhteiskunnan etujen mukaisesti. Vaikka tilintarkastuksen laadun voitaisiin ajatella olevan yksiselitteisesti joko hyvää tai huonoa, ei ole mahdollista tietää tarkkaa jäljelle jäänyttä riskiä tilintarkastustyön valmistuttua, tai kun on saavutettu riittävä varmuuden taso. Laatu on perinteisesti nähty hyvänä, mikäli tilintarkastuksesta ei ole tullut esiin mitään negatiivisia seikkoja, kuten uudelleenarvostamisia tai oikeudellisia riita-asioita. Hyvänä tilintarkastuksen laatuna pidetään myös jatkuvan liiketoiminnan (*going concern*) havainnointia. (Knechel ym. 2013.) Knechelin ym. (2013) mukaan kaikilla sidosryhmäläisillä eli tilinpäätöksen käyttäjillä on erilainen näkemys tilintarkastuksen laadusta. Tämän tutkimuksen kannalta olennaisinta on tarkastella tilintarkastuksen laatua tilintarkastajan näkökulmasta, johon myös PRH:n laadunvalvonta keskittyy. Knechelin ym. (2013) mukaan tilintarkastajalle hyvä laatu tarkoittaa riittävää tilintarkastustoimenpiteiden suorittamista.

Ruhnke ym. (2019) kuvaavat tutkimuksessaan, kuinka suoritettussa yleisluonteisessa tarkastuksessa saavutettu laadun taso on lähes aina korkeampi kuin rajoitetun varmuuden kontekstin minimitaso. Yleisluonteisen tarkastuksen

korkea laatu voidaan saavuttaa yhdistämällä ISRE 2400 -standardin vaatimukset ja prosesseja yhtiöiden tavanomaisesta tilinpäätöstarkastuksesta (Ruhnke & Schmitz 2019). Tilintarkastuksiin ja yleisluonteisiin tarkastuksiin liittyy keskimäärin samansuuruinen taloudellisen raportoinnin laatu, joissa marginaali-tuotot ovat väheneviä, mikäli tuotantopanoksia lisätään. Tilintarkastuksen hinnan on nähty olevan yleensä kaksinkertainen verrattuna yleisluonteiseen tarkastukseen. Vaikka yleisluonteista tarkastusta pidetään kustannustehokkaana varmennusmuotona erityisesti pienyhtiöille, on kuitenkin tutkittu, että varsinaisten tilintarkastettujen yhtiöiden nähtiin saavan edullisempaa rahoitusta verrattuna yleisluonteisen tarkastuksen suorittaneisiin yhtiöihin. (Badertscher ym. 2020.)

3.2 Laatuun vaikuttavat tekijät

Francis (2011) esittää tutkimuksessaan tilintarkastuksen laadun viitekehyksen, jonka tekijät vaikuttavat laadun muodostukseen. Laatu muodostuu kuudesta eri tason tekijästä, jotka ovat järjestyksessään tuotantopanoksien, tilintarkastusprosessin, yhteisöiden, toimialan, instituutioiden ja taloudellisten seurauksien tilintarkastuksen tuotoksista. Viitekehystä voidaan tarkastella myös toisesta suunnasta lukien, sillä instituutioiden määräämät säännöt ohjaavat toimialaa, tilintarkastusyhteisöitä, tarkastusprosesseja sekä yksittäisten tilintarkastajien käytöstä. (Francis 2011.) Tilintarkastuksen laadun ymmärtämisessä voidaan käyttää apuna myös tasapainotettua tuloskorttia (*balanced score card*), joka nivoutuu yhteen edellä mainittujen laadun osatekijöiden kanssa (Knechel ym. 2013). Tasapainotetun tuloskortin osa-alueita ovat tuotantopanokset, prosessi, loppupäätelmä ja konteksti. Näiden avulla Knechelin tutkimuksen tekijät voidaan liittää paremmin jo tehdyn tutkimuksen kontekstiin. (Knechel ym. 2013.)

Tuotantopanoksiin kuuluvat ihmiset, jotka osallistuvat tilintarkastusprosessiin sekä tarkastustoimenpiteet, jotka suoritetaan aineiston saamiseksi (Francis 2011). Tilintarkastustiimin yksilölliset ominaisuudet, kuten ammatillinen skeptisyys, ammattitaito ja kokemus edistävät jokainen osaltaan laatua. Jos suuren riskisyyden tarkastustyöhön suhtaudutaan suurella ammatillisella skeptisyydellä, on tällä positiivinen vaikutus saavutettavaan laatuun ja petosten olemassaolo pienenee. (Knechel ym. 2013.) Laatu on tuotantopanosten tasolla sitä korkeampaa, mitä pätevämpiä ja riippumattomampia tilintarkastajat ovat ja mitä luotettavampaa tietoa käytetyt testausmenetelmät luovat (Francis 2011). Tilintarkastussuhteen pituus voi osaltaan vaikuttaa laatuun. Tilintarkastussuhteen ollessa lyhyt, tilintarkastajalla ei ole vielä niin paljon tietämystä asiakkaasta kuin pidempiaikaisissa tarkastussuhteissa. Toisaalta, kun tarkastussuhde on kestänyt usean vuoden ajan, tilintarkastajan objektiivisuus ja skeptisyys saattavat laskea. (Knechel ym. 2013; Francis 2011.) Tilintarkastusstandardeissa on määriteltä vain muutamat tarkastustoimenpiteet, joten niiden käyttö vaihtelee tarkastettavan kohteen mukaan ja jokaiseen tarkastukseen pyritään löytämään parhaimmat käytännöt (Francis 2011).

Seuraavana Francisin (2011) laadun viitekehyksessä on vuorossa tilintarkastusprosessi, jolla tarkoitetaan tuotantopanosten toimeenpanoa. Prosessi pitää sisällään muun muassa riskiarviointia, sisäisen kontrollin tarkastusta, analyttisiä toimenpiteitä ja dokumentointia (Knechel ym. 2013). Ruhnke ym. (2019) kuvaavat yleisluonteisen tarkastusprosessin olevan sitä sujuvampi ja organisoidumpi, mitä enemmän tilintarkastaja suorittaa yleisluonteisia tarkastustoimeksiantoja kaikkiin toimeksiantoihinsa nähden. Yleisluonteisen tarkastuksen raportoinnin laadun odotetaan nousevan, mitä enemmän analyttisiä toimenpiteitä ja tiedusteluita kohdeyhtiöön tehdään (Badertscher ym. 2020). Francis (2011) kuvaa, että tilintarkastaja muodostaa prosessin lopputuloksena tarkastustoimenpiteiden perusteella annettavan johtopäätöksen, kun taas Knechel ym. (2013) esittävät lopputuloksen olevan tasapainotetun tuloskortiston erillinen tekijä. Tarkastuksen katsotaan olevan sitä korkealaatuisempaa, mitä paremmin työryhmän jäsenet osaavat arvioida tilintarkastusaineistoa. Asiakkaiden tilintarkastus on aina yksilöllistä ja se näkyy tilintarkastusprosessissa, sillä liiketoimintasuunnitelmat, johdon kannustimet, riskit ja sisäinen valvonta eroavat toisistaan. (Francis 2011; Knechel ym. 2013.)

Tilintarkastusyhteisöt, joissa tilintarkastajat työskentelevät, ovat tärkeä tekijä laadun ymmärtämisen kannalta, sillä ne palkkaavat ja kouluttavat tilintarkastajia, jotka suorittavat tarkastustyön. Työhön vaikuttavat yhteisöjen luomat tarkastusprosessit ja kannusteet, jotka puolestaan vaikuttavat tilintarkastajien toimintaan. (Francis 2011.) Kannusteiden ja tulospalkkioiden avulla pyritään vähentämään riskiä ja niiden avulla pystytään myös johdattelemaan kohti haluttua lopputulosta (Knechel ym. 2013). Tilintarkastusyhteisöt luovat omat sisäiset järjestelmänsä, joiden avulla ne valvovat laadun ja toimenpiteiden noudattamista (Francis 2011). Paljon tutkittu kohde on myös tilintarkastusyhteisön koon vaikutus laatuun ja sitä ovat tutkineet muun muassa DeAngelo (1981) sekä Bauwhede & Willekens (2004). Mitä suurempi tilintarkastusyhteisö on kyseessä, sitä enemmän sillä on asiakkaita menetettävänä, mikäli toteutunut laatu on lupausta huonompaa (DeAngelo 1981; Bauwhede & Willekens 2004). Suuren tilintarkastusyhteisön on katsottu vähentävän tilintarkastajan opporunistista käytöstä, eli mitä pienempää osuutta asiakas vastaa koko tilintarkastusyhteisön asiakaskunnasta, sitä vähemmän tilintarkastajalla on kannusteita toimia opporunistisesti. Tämän teorian pohjalta asiakkaat saattavat käyttää tilintarkastusyhteisön kokoa yhtenä laadun mittarina. (DeAngelo 1981.) Toisin kuin Francis (2011) esittää, Ojala, Niskanen, Collis & Pajunen (2014) tutkivat, ettei pienille yksityisyrittäjille koidu samanlaista laatuhyötyä käyttäessään Big Four -yhtiöitä tilintarkastajaa, sillä pienissä yhtiöissä kirjanpitäjän neuvoilla on suurempi vaikutus neuvonantajana kuin tilintarkastajalla.

Tilintarkastusyhteisöt muodostavat tilintarkastuksen toimialan, joka toimii neljäntenä tekijänä viitekehysten mukaiselle laadulle. Toimialan rakenne vaikuttaa muun muassa taloudelliseen käyttäytymiseen ja markkinoihin. Tilintarkastuksen toimialaa hallitsee Big Four -yhtiöt, jotka tarkastavat pörssilistattuja yhtiöitä. Suuret tilintarkastusyhteisöt saattavat tehdä yhteistyötä vaikuttaakseen päättäjiin asioissa, jotka parantavat tilintarkastajien asemaa alalla. Tutki-

muksessa esitetään, että laatu on parempaa silloin, kun markkinoita hallitsevat Big Four -yhtiöt, mutta saavutettu laatu kuitenkin laskee, jos keskinäinen B4-yhtiöiden markkinaosuus on vaihteleva. (Francis 2011.)

Viimeisimpinä viitekehyksen mukaisia tilintarkastuksen laadun osatekijöitä ovat instituutiot sekä taloudelliset seuraukset tilintarkastuksen tuotoksista. Instituutioihin vaikuttaa maassa käytetty oikeusjärjestelmä, joka määrittelee tilintarkastajan oikeudellisen vastuun. Instituutiot vaikuttavat laatuun, sillä ne säätelevät tilintarkastusta sekä rankaisevat tilintarkastajia, jos tilintarkastuksen laatukriteerit eivät täyty. Instituutiot voivat ottaa tilintarkastajalta toimiluvan pois, mikäli se katsotaan tarpeelliseksi. (Francis 2011.) Knechelin ym. (2013) mukaan instituutioiden tilintarkastusvalvonta toimii kannustimena korkeaan laatuun, sillä tilintarkastajaa voi odottaa korkeat oikeuskulut ja maineen menetytys, mikäli odotettu laatu ei toteudu. Tilintarkastuksen tuotokset, muun muassa tilintarkastuskertomus, vaikuttavat puolestaan asiakkaiden ja sidosryhmien käyttäytymiseen, jolloin siitä koituu taloudellisia seurauksia. Tutkimuksessa ilmeni, että Big Four -yhteisöä tilintarkastajanaan käyttäneet yhtiöt saivat edullisempaa lainaa rahoituslaitoksilta. Tämä osoittaa, että tilintarkastus on arvostettua ja sillä on merkittäviä taloudellisia seurauksia. (Francis 2011.)

3.3 Sisäinen laadunvalvonta

Sisäistä laadunvalvontaa ohjaa kaksi tärkeää tekijää, jotka ovat kansainvälinen laadunvalvontastandardi ISQC 1 sekä kansainvälinen tilintarkastusstandardi ISA 220. Nämä standardit koostuvat pääosin samoista elementeistä, mutta eroa niissä on se, että ISQC 1 sääntelee koko yhteisön sisäistä laadunvalvontaa, kun taas ISA 220 koskee vain tiettyä tilintarkastajan tarkastustoimeksiantoa ja sen laatua. (Saha & Roy 2016.) Seuraavaksi käydään läpi näitä standardeja.

3.3.1 ISQC 1

Kansainvälinen laadunvalvontastandardi ISQC 1 käsittelee laadunvalvontaa tilintarkastusyhteisöissä, jotka suorittavat tilinpäätöksiin kohdistuvia tilintarkastuksia ja yleisluonteisia tarkastuksia sekä muita varmennus- ja liitännäispalvelutoimeksiantoja (IFAC 2017, 46). Myös ISRE 2400 -standardissa mainitaan, että yleisluonteisessa tarkastuksessa sovelletaan ISQC 1:tä, eli laadunvalvonnan järjestelmät, periaatteet ja menettelytavat ovat tilintarkastusyhteisön vastuulla (IFAC 2012).

Laadunvalvontastandardi määrää vaatimuksesta, jonka mukaan tilintarkastusyhteisön on luotava ja ylläpidettävä laadunvalvontajärjestelmää, joka koostuu seuraavista osa-alueista: laatua koskevat johdon velvoitteet tilintarkastusyhteisössä, relevantit eettiset vaatimukset, asiakassuhteiden ja yksittäisten toimeksiantojen hyväksyminen ja jatkaminen, henkilöresurssit, toimeksiannon suorittaminen sekä seuranta. Lisäksi tilintarkastusyhteisön on dokumentoitava toimintaperiaatteensa ja kommunikoitava niistä henkilöstölleen. Tilintarkastus-

yhteisön laadunvalvonnasta on vastuussa yhteisön toimitusjohtaja tai partne-
reista koostuva johtoryhmä. (IFAC 2017, 52-53.)

Standardin mukaan tilintarkastusyhteisön johto ja sen antama esimerkki vaikuttavat merkittävästi tilintarkastusyhteisön sisäiseen kulttuuriin. Johdolta edellytetään selkeitä, johdonmukaisia ja usein toistuvia toimenpiteitä ja viestejä, joissa painotetaan yhteisön laadunvalvonnan periaatteita ja menettelytapoja. Johdon tulee vaatia ammatillisten standardien mukaista ja säädöksiin perustu-
vaa työtä sekä olosuhteisiin nähden asianmukaisia raportteja edistääkseen yh-
teisön sisäistä laatuorientoitunutta kulttuuria. Johto on myös vastuussa, että tilintarkastusyhteisön liiketoimintastrategia noudattaa vaatimusta toimeksian-
tojen laadukkaasta suorittamisesta. (IFAC 2017, 64.)

Relevanttien eettisten vaatimusten tärkein tekijä on riippumattomuus. Jot-
ta riippumattomuutta voidaan arvioida, tulee toimeksiannoista vastuullisten
henkilöiden antaa asiakastoimeksiannosta relevantit tiedot. Vastavuoroisesti
henkilöstön tulee ilmoittaa viipymättä yhteisölle, mikäli oma riippumattomuus
on vaarassa. ISQC 1 vaatii tilintarkastusyhteisöä hankkimaan vähintään kerran
vuodessa kirjallisen vahvistuksen koko henkilöstöltä riippumattomuutta kos-
kevien toimintaperiaatteiden noudattamisesta. Eettisiin vaatimuksiin kuuluu
myös rotaatiovaatimusten noudattaminen, eli tilintarkastaja vaihtuu tietyin vä-
liajoin. (IFAC 2017, 53-55.)

Asiakassuhteita ja toimeksiantoja hyväksyttäessä ja jatkaessa on arvioitava
tilintarkastusyhteisön pätevyyttä suorittaa toimeksianto. Pätevyyteen vaikutta-
vat käytettävissä olevat tilintarkastajat ja asiakkaan toimiala, sillä tilintarkasta-
jalla on oltava riittävä toimialan tuntemus. Tilintarkastajan täytyy arvioida asi-
akkaan rehellisyys ja se, ettei ole tullut ilmi tietoa, jonka seurauksena voitaisiin
todeta, ettei asiakas ole rehellinen. Tilintarkastusyhteisön tuntemus asiakkaan
rehellisyydestä lisääntyy yleensä, jos toimeksianto on jatkunut usean vuoden.
(IFAC 2017, 55-69.)

Henkilöresursseihin liittyvään osa-alueeseen vaikuttaa tilintarkastusyhteis-
sön koko, sillä pienehköissä yhteisöissä voidaan käyttää vähemmän virallisia
menetelmiä henkilöstön suoriutumiseen liittyvässä arvioinnissa. Standardin
mukaan henkilöstöllä tulee olla riittävä osaaminen ja pätevyyttä tulee kehittää
muun muassa koulutusten avulla. Yhteisön on määrättävä jokaiseen toimeksi-
antoon siitä vastuussa oleva henkilö. Silloin, kun yhteisön käytössä ei ole sisäi-
siä asiantuntija- tai koulutusresursseja, voidaan käyttää ulkopuolista henkilöä.
(IFAC 2017, 56-70.)

Tilintarkastusyhteisön tulee edistää toimeksiantojen suorittamisen laadun
yhdenmukaisuutta. Läpikäyntivelvoite on määriteltävä siten, että toimeksianto-
tiimin kokeneemmat jäsenet käyvät läpi vähemmän kokeneemman jäsenen te-
kemän työn. Yhteisön on määriteltävä kriteerit, joiden perusteella se arvioi, tuli-
siko yleisluonteisen tarkastuksen yksittäiseen toimeksiantoon suorittaa yhteis-
sön sisäinen laadunvalvontatarkastus. Laadunvalvontatarkastuksen luonne,
ajoitus ja laajuus ovat tilintarkastusyhteisön määriteltävissä. Samoin yhteisön
tulee pohtia, missä määrin laadunvalvontatarkastuksen suorittajaa voidaan

konsultoida yksittäisessä toimeksiannossa ilman, että hänen objektiivisuutensa vaarantuu. (IFAC 2017, 57-71.)

Viimeisenä standardi käsittelee yhteisön laadunvalvonnan toimintaperiaatteiden ja menettelytapojen seuranta. Prosessiin on sisällytettävä vähintään yhden loppuunsaatetun toimeksiannon jaksottainen laaduntarkastus jokaisen toimeksiannosta vastuullisen henkilön osalta. Laadunvalvontajärjestelmän seurannan tuloksista on kommunikoitava vähintään kerran vuodessa toimeksiannosta vastuullisille sekä muille asiaankuuluville henkilöille. Standardissa on käsitelty myös dokumentointia, ja sen mukaan laadunvalvontajärjestelmän jokaisen osan toiminnasta edellytetään asianmukaista dokumentointia evidenssiksi. Dokumentoinnin sisällössä ja muodossa voidaan huomioida tilintarkastusyhteisön koko ja toimistojen lukumäärä, jolloin pieniltä yhteisöiltä ei oletettavasti vaadita niin korkeaa dokumentoinnin tasoa. (IFAC 2017, 60-82.)

3.3.2 ISA 220

Kansainvälinen tilintarkastusstandardi ISA 220 käsittelee tilintarkastajan erityisiä velvollisuuksia, jotka koskevat tilintarkastuksen laadunvalvontamenettelyä. Siinä käsitellään myös toimeksiantokohtaisen laadunvalvontatarkastuksen suorittajan velvollisuutta. Laadunvalvontastandardia tulisi lukea yhdessä ISA 200:n kanssa, joka käsittelee riippumattoman tilintarkastajan yleisiä tavoitteita ja tilintarkastuksen suorittamista ISA-standardien mukaisesti. ISA 220 on laadittu olettaen, että tilintarkastusyhteisön on noudatettava ISQC 1:n tai vähintään saman tasoisia kansallisia vaatimuksia. (IFAC 2017, 140.) Tutkielman aiheen kannalta on syytä korostaa, että standardi käsittää nimenomaisesti tilintarkastuksen laadunvalvontaa eikä yleisluonteisen tarkastuksen laatua. Tilintarkastuksen laadunvalvontasäätelyyn tutustumalla voidaan kuitenkin ratkoa yleisluonteiselle tarkastukselle sopivan laadunvalvonnan taso.

Standardin mukaan tilintarkastajan tavoitteena on ottaa käyttöön laadunvalvontamenettely, joka takaa kohtuullisen varmuuden toimeksiantotasolla sen, että tilintarkastuksessa noudatetaan ammatillisia standardeja ja annettava tilintarkastuskertomus on olosuhteisiin nähden asianmukainen. Kansainvälisen laadunvalvontastandardi ISQC 1:n mukaisesti myös ISA 220 koostuu seuraavista osa-alueista: Tilintarkastusten laatua koskevat johdon velvoitteet, relevantit eettiset vaatimukset, asiakassuhteiden ja tilintarkastustoimeksiantojen hyväksyminen ja jatkaminen, toimeksiantotiimien kokoaminen, toimeksiannon suorittaminen, seuranta ja dokumentointi. (IFAC 2017.) Koska osa-alueet ovat yhdenmukaiset ISA 220 ja ISQC 1 -standardien välillä, ei tutkimuksessa käsitellä laajemmin ISA 220 -standardia.

3.4 Ulkoinen laadunvalvonta

Tilintarkastusvalvontaelinten olemassaolo on tärkeää tilintarkastajan työn ja laadun sääntelyssä, sillä ne muun muassa kannustavat tilintarkastajaa objektiiv-

viseen toimintaan sekä nostavat tilintarkastuksen laatua (Sanusi ym. 2014; DeAngelo 1981; Löhlein 2016). Suomessa tilintarkastusten laaduntarkastuksesta vastaa Patentti- ja rekisterihallitus (PRH 2020b). Tilintarkastuksen näkyvin osa on tilintarkastuskertomus, jolloin laaduntarkastuksen tavoitteena on varmistua siitä, että annettu kertomus vastaa tilintarkastuksessa tehtyjä havaintoja. Tilintarkastusyhteisöillä on omat sisäiset laadunvalvontansa, mutta PRH:n laaduntarkastuksien yhtenä tavoitteena on varmistua siitä, että yhteisön oma laadunvalvonta toimii asianmukaisesti. (Ruuska 2017.) PRH:n suorittamat laaduntarkastukset ovat osa tavanomaista ja jatkuvaa tilintarkastuksen valvontaa ja pidemmällä aikavälillä ennakoivan laadunvalvonnan roolin nähdään korostuvan entisestään (Remes 2016). Mikäli ulkoinen laadunvalvonta on organisoitu ja implementoitu oikealla tavalla, julkishallinnollisen sääntelyn avulla pystytään turvaamaan sijoittajien ja muiden sidosryhmien asema (Löhlein 2016).

PRH:n laaduntarkastuksen tavoitteena on varmistaa, että tilintarkastusyhteisön ja tilintarkastajan oma laadunvalvonta on asianmukaista, ja että tilintarkastustyö on suoritettu tilintarkastuslain säännöksiä ja hyvää tilintarkastustapaa noudattaen sekä muuhun lainsäädäntöön perustuvien vaatimusten mukaisesti. PRH tarkastaa myös, että tehtyjen johtopäätösten ja laaditun tilintarkastuskertomuksen tueksi on hankittu riittävä määrä tilintarkastusevidenssiä ja nämä evidenssit tulee löytyä tarkastukseen toimitettavasta tilintarkastuskansiosista. Yksittäisten tilintarkastajien työn arvioinnin lisäksi laaduntarkastuksilla kerätään tietoa siitä, minkälaisia toimenpiteitä erikokoisissa ja erilaisissa tilintarkastustoimeksiannoissa tehdään. (PRH 2020b; PRH 2020a.)

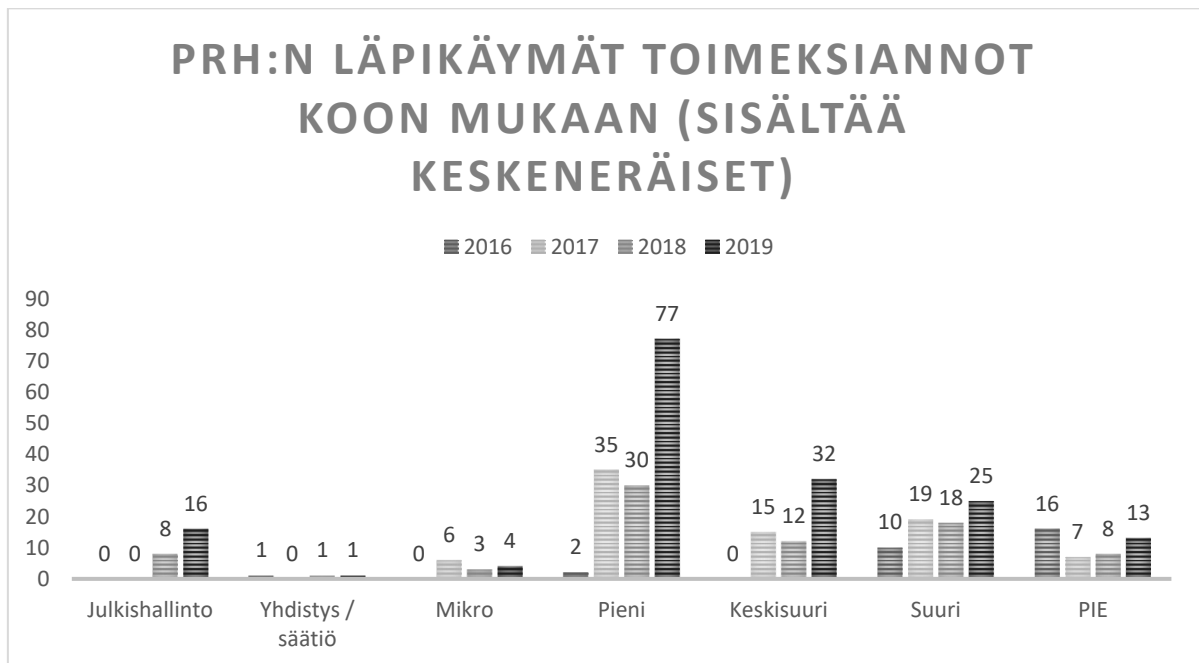
PRH määrää laaduntarkastukseen PIE-yhteisöjen tarkastajat vähintään joka kolmas vuosi ja muiden yhteisöjen tarkastajat vähintään kuuden vuoden välein (PRH 2020b). Nämä laaduntarkastuksen määrääjat noudattavat kansainvälistä tilintarkastusdirektiiviä (Euroopan parlamentti ja Euroopan unionin neuvosto 2006). PRH:lla on käytössään kolme laaduntarkastuksen työohjelmaa, jotka jakautuvat kohteen mukaisesti julkishallinnon työohjelmaan sekä ison ja pienen tarkastuskohteen työohjelmaan. Pienissä tarkastuskohteissa käytettävä laaduntarkastuksen työohjelma on sisällöltään suppeampi kuin suuremmissa kohteissa käytössä oleva. Tällä hetkellä laaduntarkastuksia tehdään vain tilintarkastajille, jotka ovat tehneet lakisääteisiä tilintarkastusten toimeksiantoja. Laaduntarkastuksen tulos on joko hyväksytty tai hylätty ja jos kumpikaan kriteereistä ei täyty, laaduntarkastusta jatketaan niin kauan, että jompikumpi tulosista voidaan antaa (PRH 2020a; PRH 2020b.)

Käytännön laaduntarkastustyö alkaa PRH:n pyynnöllä tilintarkastajalle saadakseen toimeksiantoja koskevan tilintarkastuskansion ja toimeksiantoon liittyviä tietoja. Aineistot toimitetaan PRH:lle nykyään pääsääntöisesti sähköisessä muodossa ja PRH saattaa esittää niistä lisäkysymyksiä tilintarkastajalle laaduntarkastuksen aikana. Jos tilintarkastustyössä havaitaan puutteita tai virheitä, PRH tekee niistä laaduntarkastushavainnon. Nämä havainnot ja muut laaduntarkastuksessa esiin nousseet tulkintaa edellyttävät tai vaikeat asiat käsitellään laadunvarmistusyksikön yhteisissä kokouksissa, joiden tarkoituksena on arvioida tehtyjen havaintojen vaikutusta annettavaan laaduntarkastuksen tu-

lokseen. Ennen tuloksen antamista myös tilintarkastajalla on mahdollisuus tulla kuulluksi. Tilintarkastajalla on mahdollisuus kommentoida tarkastusviranomaisen tekemiä havaintoja lähettämällä kirjallisen vastineen PRH:lle ja tämän jälkeen käsitellään lopulliset havainnot sekä annetaan tulos suoritetusta laaduntarkastuksesta. (PRH 2020b.)

PRH käyttää laaduntarkastuksissaan vuosittain vaihtuvia eri painopiste-alueita. Vuoden 2020 painopistealueina ovat liikevaihdon tai vastaavien tuottojen tarkastus, vaihto-omaisuuden tarkastus sekä riskien arviointi ja suunnitellut toimenpiteet riskeihin vastaamiseksi. Mikäli toimeksiannossa ei olisi lainkaan merkittävää vaihto-omaisuutta, painopisteeksi valikoituu jokin toinen tase-erä. Erityistä huomiota kiinnitetään myös tilintarkastuksessa käytettyyn olennaisuuteen. PRH on julkistanut myös vuosien 2021–2022 painopistealueet, jolloin yleisluonteinen tarkastus voisi olla voimassa ensimmäistä kertaa. Nämä painopistealueet ovat lähipiiriin liittyvien tietojen tarkastus, tilintarkastusevidenssin hankkiminen ja muistiotositteiden tarkastus. (PRH 2020b.)

PRH:n (2020a) laadunvalvonnan vuosiraportin mukaan vuonna 2019 tehtiin yhteensä 202 laaduntarkastusta eri yrityskokoluokista. Näistä vain 55 % suoritettiin hyväksytysti, sillä raportin mukaan useissa tilintarkastuksissa ei voitu todentaa hyvän tilintarkastustavan noudattamista, koska tarkastusevidenssin todettiin olevan puutteellista. Hylättyjen osuus laaduntarkastuksesta oli 2 % ja loput 43 % määrättiin uusintatarkastukseen, sillä ensimmäisellä kierroksella ei päädytty kumpaankaan lopputulokseen. (PRH 2020a.) Seuraava kuvio hahmottaa mikroyritysten osuuden edellisvuosien kaikista laaduntarkastuksista (PRH 2020a):



KUVIO 1 PRH:n läpikäymät toimeksiannot koon mukaan (sisältää keskeneräiset)

PRH:n (2020a) teettämän selvityksen mukaan toimeksiantoihin kohdistuvia laaduntarkastuksia vuosina 2016–2019 tehtiin yhteensä 359 kappaletta, joista 13 kohdistui mikroyrityksiin. Prosentuaalisesti mikroyrityksiin kohdistuvia laaduntarkastuksia tehtiin 3,6 % kaikista toimeksiantojen tarkastuksista. Vuonna 2019 suoritetuista laaduntarkastuksista havaittiin etenkin pienten toimeksiantojen kohdalta se, että tilinpäätösten täsmäyttämistä kirjanpitoon ei oltu suoritettu dokumentoidusti. (PRH 2020a.) Koska tilinpäätöksen erien analyttinen tarkastus olisi osa yleisluonteista tarkastusta, on tämä relevantti havainto tulevaisuuden kevyen tilintarkastuksen varalta. Kaikki laaduntarkastukset eivät valmistu saman vuoden aikana, jonka vuoksi yllä oleva taulukko sisältää myös kesken-eräiset tarkastukset.

Tutkielman tavoitteen tukemiseksi on hyödyllistä käydä läpi muiden maiden laadunvalvontakäytänteitä. Eri maiden väliset käytännöt eroavat kuitenkin toisistaan monista syistä, mikä puolestaan vaikeuttaa käytänteiden soveltamista sellaisenaan Suomen mikroyrityksvaltaiseen ympäristöön. Suomessa taloushallinnon ja yleisen edun valvonnan luotettavuus nojaa vahvasti tilintarkastukseen, kun taas monessa muussa maassa luottamusta lisää myös muiden luvanvaraisten palveluiden tarjoajat. Saksassa on yleistä käyttää veroneuvojen palveluita, joiden toiminta on luvanvaraista ja valvottua. Norjassa puolestaan ulkopuolisena kirjanpitäjänä tai kirjanpitoyhteisönä toimiminen on luvanvaraista ja Norjan finanssivalvonnan alaista. (Työ- ja elinkeinoministeriö 2020b.)

Vuonna 2002 Yhdysvalloissa tuli käyttöön Sarbanes-Oxley -laki, jonka mukaan julkinen viranomainen valvoo ja tarkastaa pörssilistattuja yhtiöitä tarkastavia tilintarkastusyhteisöitä. Tätä ennen käytössä oli melkein 25 vuoden ajan vertaisarviointiohjelma, jossa tilintarkastajat valvoivat ja arvioivat toisiaan. (Lennox & Pittman 2011.) Nykyään Yhdysvalloissa on käytössä SAS 122 -standardi, joka on melkein samansisältöinen kuin ISA 220, ja sen avulla säännellään laadunvalvontaa yksittäisen tilintarkastustoimeksiannon tasolla. Iso-Britanniassa laadunvalvonnasta vastaa *Financial Reporting Council* (FRC), joka teki muutamia kansallisia lisäyksiä yhteisön laadunvalvontastandardiin vuonna 2010 ja tilintarkastustoimeksiannon laadunvalvontaan vuonna 2009. (Saha & Roy 2016.)

4 MENETELMÄ JA AINEISTO

4.1 Menetelmä

Tutkimus toteutettiin käyttäen kvalitatiivista eli laadullista menetelmää. Laadullinen tutkimus sopii tilanteisiin, joissa tutkittava kohde tai ilmiö on ennalta tuntematon (Puusa ym. 2020). Laadullisen tutkimuksen tavoitteena ei ole niinkään tilastolliset yleistyksset, vaan sen avulla pyritään kuvailemaan tiettyä ilmiötä tai tapahtumaa, ymmärtämään toimintaa ja tulkitsemaan ilmiöitä teoreettiselta pohjalta (Tuomi & Sarajärvi 2018, 101). Koska tutkimuksen aiheena on uuden lakimuutoksen vaikutusten selvittäminen laadunvalvontaan, on sitä mielekäästä tutkia tämänhetkisen tutkimusaukon vuoksi.

Kvalitatiivisen tutkimuksen aineiston koko on vähäinen verrattuna määrälliseen tutkimukseen. Aineistonkeruumenetelmäksi valittiin haastattelu, sillä sitä pidetään tarkoituksenmukaisena ja harkinnanvaraisena keinona saada tietoa tutkittavasta aiheesta. (Puusa ym. 2020.) On tärkeää, että haastateltavat henkilöt tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon ja heillä on kokemusta asiasta, jotta tutkimusongelmaa pystytään ymmärtämään laajemmin (Tuomi & Sarajärvi 2018, 101). Puusan ym. (2020) sekä Tuomen ja Sarajärven (2018, 84) mukaan haastattelun metodisena etuna onkin, että haastateltaviksi voidaan valita henkilöt, joilla tiedetään olevan tietämystä käsiteltävästä aiheesta. Haastattelu pidettiin puolistrukturoidussa muodossa, jotta haastateltavilta saatiin näkemyksiä tutkimuksen keskeisiin aiheisiin haastateltavien itse sanoittamana (Puusa ym. 2020).

Aineiston analysointimenetelmänä käytettiin pääosin teemoittelua. Eskolan & Suorannan (1998) mukaan eri analysointitavat kietoutuvat käytännössä toisiinsa eivätkä ne ole täysin selvärajaisia. Heidän mukaansa vain harvoin pystytään soveltamaan pelkästään yhtä analyysitapaa (Eskola & Suoranta 1998). Teemoittelun lisäksi hyödynnettiin aineiston kvantitatiivista analyysitekniikkaa eli aineiston määrällistä analyysiä, jonka avulla esimerkiksi laskettiin, kuinka monta kertaa dokumentointi-sana esiintyi tutkimusaineistossa. Teemoittelun avulla aineistosta voidaan poimia sen sisältämät keskeiset aiheet ja se sopii käy-

tännöllisten ongelmien ratkaisemiseen. Tässä tutkielmassa aineistoa jaoteltiin sen teemojen mukaisesti. Sitaatteja puolestaan käytettiin kuvaavina esimerkkeinä aineistosta, sekä ne myös elävöittävät tekstiä ja niiden avulla aineistosta voidaan esittää tiivistettyjä kertomuksia. (Eskola & Suoranta 1998.)

4.2 Aineisto

Tutkielman empiirinen osuus toteutettiin käyttäen kvalitatiivista menetelmää ja aineistonkeruutapana käytettiin puolistrukturoitua haastattelua. Tutkimusongelman kannalta haastateltaviksi haluttiin valita tilintarkastajia eri kokoluokan tarkastusyhteisöistä ja yhtiöistä, sillä esimerkiksi Big Four -yhteisöissä toimivien tarkastajien näkemykset laaduntarkastuksista ajateltiin poikkeavan pienissä tilintarkastusyhteisöissä ja -yhtiöissä toimivista. Kriteeriksi haastateltavien valinnalle asetettiin kokemus mikroyhtiöiden tarkastuksista, sillä tutkimusongelman kannalta on välttämätöntä tietää juuri mikroyhtiöiden tarkastuksen ominaispiirteet. Mikroyhtiöiden tilintarkastus poikkeaa isompien yhtiöiden tarkastuksesta ISA-standardien sovellettavuuden osalta, joten yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvontaa on helpompi pohtia, jos mikroyhtiöiden tilintarkastuksesta oli laaja kokemus. Eduksi katsottiin myös haastateltavan kokemus PRH:n laaduntarkastuksesta, jotta aiempia laaduntarkastuskokemuksia voitaisiin peilata yleisluonteisten tarkastusten laadunvalvontaan, mutta tämä kriteeri ei ollut välttämätön. Tilintarkastajien lisäksi haastateltiin Suomen Tilintarkastajat ry:stä kahta henkilöä, jolloin saatiin hieman erilaista asiantuntijanäkökulmaa aiheeseen. Tutkielman kannalta olisi ollut hyödyllistä haastatella myös PRH:n laadunvalvojaa, mutta se ei onnistunut, sillä heillä ei ollut aikaa eikä mahdollisuutta kommentoida asiaa, josta ei ollut vielä olemassa olevaa lainsäädäntöä.

Osa haastatteluun osallistuvista henkilöistä saatiin mukaan Tuomen & Sarajärven (2018, 102) kuvaaman lumipallo-otannan avulla, sillä aluksi tiedettiin vain muutama haastatteluun sopiva henkilö, mutta heidän avullansa tutkija johdatettiin muidenkin tiedonantajien pariin. Aluksi tilintarkastajiin otettiin yhteyttä suorilla sähköposteilla. Tässä vaiheessa kyselykierros ei tuottanut kuin yhden vastauksen, joka oli negatiivinen. Siinä kuitenkin kehoitettiin kysymään kollegoiden mahdollisuutta osallistua haastatteluun, joka lopulta tuotti tulosta. Tutkijan omalta työpaikalta haastatteluun osallistui kaksi henkilöä ja entuudestaan tutun tilintarkastajakontaktin avulla saatiin haastateltavaksi kaksi henkilöä. Osaa potentiaalisista haastatteluehdokkaista koitettiin tavoittaa puhelimitse ja haastattelupyynnöjä luvattiin myös levittää kolmen eri Big Four -yhtiön sisäisessä viestinnässä, mutta niiden kautta ei saatu yhtään tutkimukseen osallistujaa. Suomen Tilintarkastajat ry:stä oli tavoitteena haastatella yhtä henkilöä, mutta heiltä tarjottiin myös toista henkilöä haastatteluun. He myös välittivät haastattelupyynnön eteenpäin kahdelle Big Four -tarkastajalle, joista toinen lupautui tulemaan haastateltavaksi. Täten kasassa oli kahdeksan henkilöä eri yhtiöistä, kaksi heistä Suomen Tilintarkastajat ry:n asiantuntijoita sekä loput kuusi KHT tilintarkastajia eri kokoisista tilintarkastusyhteisöistä ja -yhtiöistä. Kaiken kaik-

kiaan suora haastattelupyyntö lähetettiin 18 eri henkilölle ja kolmeen eri Big Four -yhteisöön jätettiin sisäinen haastattelupyyntö.

Kaikki haastattelut suoritettiin etäyhteyksien avulla vallitsevan koronapandemian vuoksi. Kuusi haastattelua suoritettiin Zoom-verkkoviestimen avulla videopuheluna ja henkilöt A ja B haastateltiin Microsoft Teams -puheluiden avulla. Vaikka aiemmin haastattelut on totuttu tekemään fyysisesti samassa paikassa haastateltavien kanssa, ei etäyhteyksin suoritettujen haastattelujen silti vähentäneet haastatteluiden arvoa tai ilmiön ymmärtämistä. Verrattuna perinteisiin haastatteluihin etähaastattelut olivat kustannustehokkaampia ja veivät vähemmän resursseja kaikilta osapuolilta, koska matkustukseen ei kulu aikaa tai rahaa erityisesti haastattelijalta. Ensimmäinen haastattelu tehtiin 27.11.2020 ja viimeinen 8.1.2021. Lyhimmillään yksittäisen haastattelun kesto oli 24 minuuttia ja pisimmillään haastattelu kesti 54 minuuttia. Keskimäärin haastattelun pituus oli 38 minuuttia. Haastateltavien luonteen katsottiin vaikuttavan haastatteluiden keston, sillä pisimpään haastattelut kestivät niiden henkilöiden kanssa, jotka mieltivät aihetta analyttävästi. Lyhimmissä haastatteluissa haastateltavat vastasivat pääosin täsmällisesti esitettyyn kysymykseen, eikä ilmi tulleet näkemykset juuri vaihtuneet tai laajentuneet lisäkysymysten seurauksena. Alla olevaan taulukkoon on koottu tarkemmin kunkin haastattelun tiedot:

TAULUKKO 3 Haastateltavat henkilöt

	Kokemus alalta vuosina	Haastattelun ajankohta	Haastattelun kesto (minuuttia)
Tilintarkastaja A	8	27.11.2020	54
Tilintarkastaja B	20	1.12.2020	24
Tilintarkastaja C	13	7.12.2020	38
Tilintarkastaja D	16	9.12.2020	28
Tilintarkastaja E	22	14.12.2020	30
Tilintarkastaja F	9	8.1.2021	47
Tilintarkastusasiantuntija G, Suomen Tilintarkastajat ry	15	30.11.2020	42
Johtava asiantuntija H, Suomen Tilintarkastajat ry	12	30.11.2020	42

Suomen Tilintarkastajat ry:stä haastateltavat G ja H osallistuivat videopuheluun samanaikaisesti. Heidän kanssaan sovittiin, että työnantajan nimi voi jäädä näkyviin tutkielmassa, koska sillä katsottiin olevan erilainen painoarvo asiantuntijahaastatteluissa KHT-tilintarkastajiin verrattuna. Ensin haastattelijä esitti heille kysymyksen, johon yleensä G vastasi ensin ja sitten H esitti oman näkemyksensä ja keskustelu jatkui, mikäli täydentäviä mielipiteitä tai ajatuksia tuli esiin. Kaikille tutkimukseen osallistuneille haastateltaville toimitettiin haastattelu-runko etukäteen ja kerrottiin, että siihen ei tarvitse tutustua etukäteen, mutta se

voi toimia tukena haastattelutilanteissa. Usein keskustelu oli rönsyilevämpää ja kestoiltaan pidempää silloin, kun haastateltavat eivät olleet miettineet vastauksiaan etukäteen. Tällöin asioista tuli myös laajempaa pohdintaa. Puolistrukturoidun haastattelun etuna oli sen joustavuus, sillä ennalta suunnitellun haastattelurungon kysymysten lisäksi haastattelija esitti tarkempia kysymyksiä, mikäli niitä tuli mieleen. Tarkentavilla kysymyksillä haastateltavat pystyivät kertomaan laajemmin tutkimuksen aiheista ja heitä voitiin ohjata käsittelemään aihetta myös eri näkökulmista kuin mitä aluksi keskustelu oli koskenut.

Haastateltavilla oli pitkä kokemus alalta ja se jakautui 8–22 työvuoden välille tilintarkastusalalla. Jokaisella tilintarkastajalla oli työhistoriaa Big Four -yhtiöistä, mutta haastatteluhetkellä työsuhteessa sinne oli vain henkilö F. Pitkäaikaisinta Big Four -taustaa oli henkilöllä E 14 työvuoden ajalta ja vähiten niissä oli työskennellyt tilintarkastaja A, yhteensä viiden työvuoden ajan. Tämänhetkistä asiakkuuksista haastateltavat A-D mainitsivat mikroyhtiöiden osuuden olevan 25–50 % välillä kaikista asiakkuuksista, ja etenkin maakunnissa työskentelevillä pieniä asiakkuuksia oli pääkaupunkiseutulaisia enemmän. Tilintarkastaja E tekee tällä hetkellä eniten erityistarkastuksia, jonka vuoksi hänellä on vain muutama yksittäinen mikrokokoluokan asiakas. Big Four -yhteisössä työskentelevällä tilintarkastajalla F ei ole mikroasiakkaita lainkaan, mutta aiemmin nekin ovat kuuluneet hänen asiakaskuntaansa. Tutkielman aiheen kannalta mielenkiintoista on se, että tilintarkastajat D ja F ovat olleet mukana yleisluonteisen tarkastuksen valmisteleavassa työryhmässä. Myös tilintarkastusasiantuntijalle G yleisluonteisen tarkastuksen lakimuutos oli työnsä puolesta erittäin tuttu.

Puhelut nauhoitettiin ja litteroitiin pian haastatteluiden jälkeen. Tutkimusongelman ymmärtämisen kannalta ei ollut olennaista keskittyä haastateltavien eleisiin tai puheen täytesanoihin, joten litteroinnista poistettiin täytesanat, kuten "tuota", "niin kun" ja "että". Myöskään haastattelutilanteiden videotallenteita ei käytetty litteroinnissa apuna, sillä haastateltavien näkemysten muuttaminen kirjalliseen muotoon onnistui pelkän äänitallenteen avulla. Litteroinnin avulla haastatteluista sai irti enemmän materiaalia, sillä itse haastattelutilanteessa jotkin asiat saattoivat tulla ilmi haastateltavan sivulauseessa. Äänitallenteen ja litteroidun tekstin avulla niihin pystyi kuitenkin palaamaan jälkikäteen ja haastateltavien näkemyksiä pystyi yhdistelemään toisiinsa sekä tutkimuksen teoriaan.

Tutkimusaineiston avulla seuraavaksi pyritään vastaamaan tutkimuskysymykseen, ja sitä varten tulokset on teemoiteltu kolmeen eri osioon, jotta ilmiöitä ymmärrettäisiin paremmin.

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

5.1 Yleisluonteinen tarkastus

Yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvonnan piirteiden ymmärtämiseksi haastateltavilta haluttiin ensin kysyä, mitä mieltä he ovat yleisluonteisesta tarkastuksesta. Valtaosa heistä piti yleisluonteista tarkastusta sopivana mikroyhtiöiden tarkastukseen, sillä nykyinen lakisääteinen tilintarkastus ISA-standardeineen koettiin liian raskaaksi, kalliiksi ja hankalaksi soveltaa sellaiseen pienille yrityksille. Seuraavassa tilintarkastajien E ja C näkemykset yleisluonteisen tarkastuksen sopivuudesta mikroyrityksille:

Kyllä mä näkisin, että se on ihan varteenotettava vaihtoehto siinä, että siinä saadaan kyllä riittävästi tarkastettua ja varmistettua, vaikkei siinä nyt varsinaista varmuutta lausutakaan. Mutta on katsottu ne olennaiset asiat ja bongattu varmasti, jos siellä jokin olennaista olisi pielessä. (Tilintarkastaja E)

Ei se yleisluonteinen tarkastus meitä pelasta. Että sit se on tilintarkastusrajojen nosto, jos oikeasti täytyy vapauttaa yhtiöitä siitä tarkastuksesta, niin se on varmasti seuraava keino. (Tilintarkastaja C)

TAULUKKO 4 Yleisluonteisen tarkastuksen sopivuus mikroyhtiöille

<i>YT:n sopivuus mikroyhtiöille</i>	<i>Ei sovi</i>	<i>Sopii</i>
<i>Tilintarkastaja A</i>	X	
<i>Tilintarkastaja B</i>		X
<i>Tilintarkastaja C</i>	X	
<i>Tilintarkastaja D</i>		X
<i>Tilintarkastaja E</i>		X
<i>Tilintarkastaja F</i>		X
<i>Tilintarkastusasiantuntija G</i>		X
<i>Johtava asiantuntija H</i>		X

Kuten yllä olevasta taulukosta ilmenee, tilintarkastajien A ja C näkemykset poikkeavat muista haastateltavista. Tilintarkastajan C mielestä yleisluonteinen tarkastus ei ole riittävä keino varmuuden saamiseksi ja virheitä on tämänkaltaisessa toimeksiannossa hankalampi havaita. Kahden ääripään puoliväliin asettui tilintarkastaja A, joka näki nykyisen tilintarkastuksen olevan liian raskas sellaisenaan mikroyhtiöille, mutta mikroyrityskentän moninaisuuden vuoksi yleisluonteista tarkastusta ei voitaisi soveltaa sellaisenaan kaikkiin mikroyrityksiin, koska yritysten hallinnon ja kirjanpidon taso on liian vaihteleva. Soveltuvuuteen vaikuttavia tekijöitä haastateltavat kuvaavat seuraavasti:

On varmaan mikroyhtiöitä, joille se voi toimia ja voi olla sitä suurempiakin yrityksiä, joille se voi toimia ja sitten taas voi olla mikroyrityksiä, joilla se ei toimi, että se koko ei ole siinä ainoa merkittävä seikka, mutta varmasti meillä on aika iso osa sellaisia mikroyrityksiä, joille se voisi käydä. (Johtava asiantuntija H)

Varmaan ainakin tilintarkastajana toivomus olisi, että sellaiset yritykset, joilla nimenomaan on ne asiat hoidettu hyvin ja sillä tilinpäätöksellä ei sillä tavalla ole muita käyttäjiä ehkäpä, kuin se yrittäjä itse. (Tilintarkastaja A)

Ensinnäkin se omistustausta, jos on vähemmistöjä, jotka ei ole vaikka siinä toiminnassa mukana, niin heidän asemansa turvaaminen voi vaatia tilintarkastusta, vähän syvempää tarkastusta, se voisi olla yks. Toki sellaiset epärehellisyyteen liittyvät ja siihen sisäisen valvonnan ja tilinpäätöksen laatimiseen liittyvät heikkoudet, että jos siellä on paljon virheitä ja ei ole osaavaa kirjanpitäjää, tai se taloudellinen ymmärrys siellä yrityksessä itsessään on huonommin. Tällaiset muun muassa. Ja jos on kova kasvu meneillään tai poikkeuksellisia tapahtumia tilikauden aikana, niin toki ne varmaan YT:ssäkin katsottaisiin, koska niihin sisältyy sitä riskiä, mutta paremmin se YT sopii sellaiseen tasaiseen toimintaan, missä ei ole mitään yllätyksiä. (Tilintarkastusasiantuntija G)

Yrityksen koon ei koettu olevan ainoa kriteeri, jolla voitaisiin määritellä yleisluonteisen tarkastuksen käyttöä eri yhtiöillä. Yleisluonteisen tarkastuksen katsottiin sopivan yrityksille etenkin silloin, kun yrityksen toiminta on vakaata vuodesta toiseen eikä sillä ole juuri ulkoisia sidosryhmiä. Tilintarkastaja A mainitsi ulkoisten sidosryhmien, kuten rahoittajien, sijoittajien, tavarantoimittajien ja muiden tahojen luottamuksen tilinpäätöstä kohtaan laskevan, jos siihen on tehty vain yleisluonteinen tarkastus. Sidoryhmistä tärkeimmäksi nimettiin rahoittaja, sillä rahoitusta arveltiin olevan hankalampi saada, mikäli tilintarkastuksen sijaan olisi suoritettu vain yleisluonteinen tarkastus. Johtava asiantuntija H nosti esiin vaaralliset työyhdistelmät ja yritystoiminnan kompleksisuuden, jotka saattavat lisätä varsinaisen tilintarkastuksen tarvetta yleisluonteisen tarkastuksen sijaan. Hän toi esille yleisluonteisen tarkastuksen soveltuvan paremmin silloin, kun yrityksellä on käytössään ulkoistettu kirjanpitäjä. Tiivistetysti hän kuvaa soveltuvuutta seuraavasti:

Eli jos se toiminta jatkuu vähän niin kuin vuodesta toiseen samankaltaisena eikä siinä tapahdu kovin suuria muutoksia, niin silloin se varmaan parhaiten soveltuu. (Johtava asiantuntija H)

Haastatteluissa haluttiin kartoittaa yleisluonteisen tarkastuksen mahdollisia riskitekijöitä, jotta ymmärrettäisiin laadunvalvonnan merkitystä niiden kannal-

ta. Samoin kuin suhtautumisessa yleisluonteiseen tarkastukseen, myös riskien osalta haastateltavien näkemykset olivat vaihtelevia, kuten alta ilmenee:

Ehdottomasti oon sitä mieltä, että riskejähän meillä on aina olemassa, että ne ei ole pelkästään rajattu siihen, että tulee yleisluonteinen tarkastus, vaan meillä on aina tilintarkastuksessa riski. (Tilintarkastaja B)

En mä näe siinä riskejä, että kyllä mä luulen, että silloin se vaan mahdollistaa, että tilintarkastaja keskittyy noihin olennaisiin asioihin, eikä tarvii miettiä niin paljon näitä muodollisuuksia. (Tilintarkastaja D)

Tietysti tavallaan sen standardin viitekehyksen puitteissa, kun varmuustaso on alhaisempi, niin kaikkia virheitä ei voi havaita, tai ei välttämättä havaitse, mitä muuten voitaisiin havaita, mutta en mä näe, että siihen sillä tavalla sellaista mitään erityistä riskiä liittyisi. (Tilintarkastaja F)

Yleisluonteisen tarkastuksen riskit osattiin suhteuttaa rajoitetun varmuuden antamaan johtopäätökseen ja kuten tilintarkastaja F kuvasi, kaikkia virheitä ei voi tai tarvitsekaan havaita yleisluonteisessa tarkastuksessa. Yksittäisiksi riskitekijöiksi yleisluonteisessa tarkastuksessa tunnistettiin yksityiskohtaisemman tarkastuksen puutetta, sillä kevyemmässä tarkastuksessa joitakin virheitä kirjanpidosta saattaa kuitenkin jäädä näkemättä. Osa haastateltavista ei pitänyt analyyttistä tarkastusta riittävänä toimenpiteenä, sillä siinä tilinpäätöstä tarkastetaan niin korkealla tasolla, että jotakin merkittävää saattaa jäädä huomaamatta, jos ei porauduta syvemmälle tilinpäätökseen. Tilintarkastaja A mainitsi tilinpäätöksen olevan ainoastaan lopputuotos yhtiön kirjanpidosta, jonka vuoksi pelkästään sitä tarkastamalla ei saada kattavaa kuvaa yhtiön tilanteesta. Ammattikunnan sisäiseksi riskiksi mainittiin haaste siinä, osaavatko tilintarkastajat suorittaa yleisluonteisen tarkastuksen sen standardin mukaisesti. Riskitekijöitä tuli ilmi henkilöiden A, C, E, F, G ja H haastatteluissa, kuten myös B tunnisti riskejä, mutta ei pitänyt niitä merkittävänä ja D ei nähnyt niitä lainkaan. Useassa haastattelussa korostui ammatillinen harkinta ja tilintarkastajan kokemus, jota tilintarkastaja B kuvaa seuraavasti:

Enemminkin ne riskit tulee siitä, että jos on niin kovin kokematon tarkastaja, niin ei kykene siihen analyyttiseen tarkastukseen sillä pieteetillä, kuin pitkään alalla toiminut jo pystyy siitä hyvin äkkiä riskialueet ja ongelmakohdat näkemään. (Tilintarkastaja B)

Tilintarkastajan kokemus ja ammatillinen harkinta koettiin merkittäviksi tekijöiksi, sillä kokeneen tilintarkastajan on alalle vasta tullutta tilintarkastajaa helpompi tunnistaa riskitekijät analyyttisen tarkastuksen perusteella. Tilintarkastusasiantuntija G liitti ammatilliseen harkintaan ja kokemukseen myös tilintarkastajan skeptisyyden ja huolellisuuden, sillä on tilintarkastajan itsensä vastuulla, kuinka syvälle hän tarkastuksessa menee. Tilintarkastaja E nimesi ammatillisen harkinnan sellaisenaan riskiksi, sillä usein jotakin toimenpidettä saatetaan perustella juuri sillä, että on käytetty *tilintarkastajan ammatillista harkintaa* kertomatta kuitenkaan enempää johtopäätöksen taustalla olevia tekijöitä. Seuraa-

vassa kuvataan tilintarkastajan henkilökohtaista riskiä sekä väärinkäytösten lisääntyntä mahdollisuutta yleisluonteisessa tarkastuksessa:

Ettei onko tämä yleisluonteinen tarkastus vaan sellainen, jolla tietty, varmaankin pieni osa, mutta kuitenkin, tietty osa tilintarkastusalalla toimivista henkilöistä ehkä voi kokea sen niin, että heillä on, jotka jo tällä hetkellä tekee hyvin kevyesti, mutta antaa siitä tällä hetkellä ihan normaalin tilintarkastuskertomuksen, että onko heillä nyt työkalu jatkaa toimintaa alalla, tehdä edelleen sitä työtä kevyesti, mutta he kokevat, että heidän riski siinä pienenee, kun se varmuus, joka siinä annetaan, on pienempi. (Tilintarkastaja A)

Siinä varmaan kasvaa samalla myös väärinkäytöksen mahdollisuus, tässä on vaan se, että väärinkäytöstä ei havaita siinä määrin, kun siinä tilintarkastuksessa havaittaisiin. (Johtava asiantuntija H)

Tilintarkastaja A esitti, että suurin osa mikroyrityksistä hoitaa asiansa hyvin, mutta niiden joukossa on myös pieni määrä sellaisia yrityksiä, joissa harjoitetaan esimerkiksi harmaata taloutta. Sellaiset eivät välttämättä nouse esiin tilintarkastajat kontrolloissa, jos toimeksiintoon ei tehdä yleisluonteista tarkastusta laajempaa tilintarkastusta. Samaan aiheeseen liittyen tilintarkastaja C kertoi, että tarkastettavaksi tulevista toimeksiannoista noin 90–95 % on sellaisia, joihin on jo tehty muutoksia tilinpäätökseen, jolloin saadaan viitteitä siitä, että kirjanpito ei ole ollut pelkästään hyvälaatuista. Nämä nostattavat asiakkaan omaa riskisyyttä, jonka vuoksi yleisluonteinen tarkastus ei olisi sen kaltaisille yrityksille niin toivottavaa. Tämän vastapainoksi tilintarkastaja F totesi monen mikroyrityksen käyttävän nykyään ulkoista tilitoimistoa kirjanpidon laatijana, jonka vuoksi tilinpäätösten laatu on hieman parantunut aikaisemmista vuosista, sillä suuremmat tilitoimistoketjut käyttävät standardoituja toimintatapoja. Seuraavassa tilintarkastusasiantuntija G kuvaa tilintarkastuskertomuksella annettavan varmuustason kompensointia riskeihin liittyen:

Sitä [riskiä] sitten kompensoidaan, että annetaan alempi varmuus, että ei yritetäkään lausua niin raskaasti siitä oikeellisuudesta. (Tilintarkastusasiantuntija G)

Kompensoinnista huolimatta tilintarkastajat A ja C pohtivat, saavutetaanko yleisluonteisella tarkastuksella kaikki sillä tavoiteltavat hyödyt. Yhtenä työ- ja elinkeinoministeriön tavoitteena oli keventää mikroyritysten hallinnollista taakkaa, mutta tilintarkastaja A näkee, etteivät kustannukset tai hallinnollinen taakka juuri kevene. Päinvastoin hän esittää, että yrittäjille on ollut vain hyväksi, että tilintarkastaja on käynyt tarkemmin yhtiön tilannetta läpi ja toiminut eräänlaisena keskustelukumppanina yrittäjän kanssa. Tilintarkastaja C nostaa esiin Ruotsissa veropetoksista koituneet kustannukset, koska siellä mikroyrityksiä vapautettiin tilintarkastusvelvollisuudesta. Tällöin jouduttiin perustamaan erillinen yksikkö, joka selvitti jälkikäteisesti pieleen menneitä kirjanpitoja ja veropetoksia.

5.2 Yleisluonteisen tarkastuksen laatu

Jotta yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvonnassa osattaisiin keskittyä oikeisiin asioihin, haastateltavilta kysyttiin, minkälaista on heidän mielestään hyvä laatu yleisluonteisessa tarkastuksessa ja mitkä tekijät kannustavat tilintarkastajaa tavoittelemaan hyvää laatua. Laadun ymmärtämiseksi yleisluonteisen tarkastuksen laatua verrattiin välillä tilintarkastuksen laatuun, mutta kuten seuraavassa tulee esille, niiden määrittely ei välttämättä eroa toisistaan:

Määrittelin kyllä laadun ihan samalla tavalla yleisluonteisessa tarkastuksessa kuin tilintarkastuksessa, että laatu on sitä, että tehdään tarkastus sen viitekehyksen mukaisesti, miten se pitää tehdä. Että ei voi verrata, miten se sanonta menee, ”apples on oranges”, että tilintarkastus ja YT, että toinen olisi lähtökohtaisesti laadukkaampi kuin toinen. Että laatu on sitä, että tekee, niin kuin pitää tehdä. (Tilintarkastusasiantuntija G)

Haastateltavista A, B, C, F, G ja H sanoivat yleisluonteisen tarkastuksen laadun olevan pohjimmiltaan sitä, että suoritetaan tarkastus standardin viitekehyksen mukaisesti eli käytetään tarkastuksessa sellaisia kriteereitä, joiden avulla päästään tavoiteltuun johtopäätökseen. Laatua pitää siis verrata yleisluonteisen standardin viitekehykseen ja siihen, mitä siellä sanotaan. Erityisesti tilintarkastaja A näki viitekehyksen kuitenkin olevan epämääräinen, sillä standardissa ei suoraan sanota, mitä tulisi tehdä. Tilintarkastaja F ei puolestaan nähnyt tarpeelliseksi määritellä laadulle ulkoisia mittareita, sillä vertaamisen standardin vaatimuksiin tulisi riittää. Tilintarkastusasiantuntija G ja tilintarkastaja C kuvaavat laatua seuraavissa sitaateissa:

Laatu on tekijästä kiinni, että ei se viitekehys ratkaise laatua, vaan se ratkaisee sen, että mitä ollaan tekemässä. (Tilintarkastusasiantuntija G)

Pienyhtiöiden osalta täytyy miettiä erikseen, että mikä on sitten riittävää. Ja se on sitten sitä tilintarkastajan ammatillista harkintaa. (Tilintarkastaja C)

Haastateltavilta kysyttiin, näkevätkö he työn laadussa olevan eroja Big Four -yhteisöiden ja pienempien tilintarkastusyhteisöjen välillä. Kaikki haastateltavat olivat yksimielisiä siitä, että yhteisön koko ei yksinään vaikuta saavutettavaan laatuun. Tilintarkastajat E ja F kuvaavat Big Four -yhteisöjen laatua seuraavissa katkelmissa. Huomionarvoista on, että haastateltavista ainoastaan tilintarkastaja F työskentelee tällä hetkellä itse kyseisen kokoluokan yhteisössä:

Ainakin se, mikä on erilaista eri yhteisöjen välillä, on se, että mitä pienempi yritys, niin sitä ehkä epäformaalimpi se sisäinen laadunvalvonta on. Kun puhutaan isommasta tilintarkastusyhteisöstä, niin silloin se sisäinen tarkastusmetodologia ja viitekehys, jossa tarkastusta tehdään, niin on yleensä strukturoidumpi. Ja ehkä myös se sisäinen laadunvalvonta on ainakin oman käsityksen mukaan tiukempaa, jolloin näkisin, että tässä on korrelaatiota, että isommissa yhtiöissä keskimäärin pitää tehdä laadukkaampaa työtä, kun pienemmissä. (Tilintarkastaja F)

Mä näkisin myös silleen, että kun niillä [Big Four -yhteisöillä] on ne järjestelmät, mitä on pakko täyttää ja käyttää, niin sitten siinä joskus unohtuu se tarkastuksen ydin,

kun esimerkiksi assistentti keskittyy siihen, että tulee täytettyä vaan se lomake oikealla tavalla, niin jää ehkä sitten huomaamatta, että tuliko tämä nyt tarkastettua. (Tilintarkastaja E)

Edellä kuvattua korrelaatiota isojen tarkastusyhtiöiden ja laadun välillä näki ainoastaan tilintarkastaja F. Vaikka isoilla kansainvälisillä Big Four -yhteisöillä on niiden omia koulutuksia ja metodologioita, jota tulee noudattaa, muut haastateltavista kokivat tilintarkastajien työn laatu silti vaihtelevana tällaisten yhteisöiden sisällä. Tilintarkastusasiantuntijan G mukaan tarkastuksen laatu kohoa silloin, kun tilintarkastaja osaa huomata toimeksiannosta ne standardin viitekehysten mukaiset virheet ja väärinkäytökset, joita kohtuullisesti voidaan olettaa. Riskien lisäksi yleisluonteisen tarkastuksen laadussa korostui ammatillinen harkinta, kuten tilintarkastaja C aiemmin esitti. Koska yleisluonteisen tarkastuksen standardi koettiin jokseenkin epämääräiseksi ja laajaksi siltä osin, ettei siinä sanota suoraan, mitä kuuluu tehdä, jää tilintarkastajan ammatillisen harkinnan varaan päättää ne toimenpiteet, joilla tarkastusta tehdään. Tilintarkastaja D kuvaa asian näin:

Hyvin dokumentoitu tarkastus on tietenkin tärkeää, ja että kaikki olennaiset asiat on jollain tavalla tarkastettu. Että tavallaan, että pystyy kattomaan, missä ne riskit on, ja niitä asioita sitten tarkastaa. Ja dokumentoi hyvin. (Tilintarkastaja D)

Ammatillinen harkinta ja siitä tehtävä dokumentaatio toistui haastatteluissa useasti, sillä litteroidusta aineistosta havaittiin dokumentointi-sanana käyttöä eri muodoissaan yhteensä 42 kertaa. Tilintarkastajat D, E ja F korostivat hyvän dokumentoinnin kohottavan tarkastustyön laatua, sillä dokumentaation vuoksi omat johtopäätökset tulevat perustelluiksi. Verratessa tilintarkastuksen ja yleisluonteisen tarkastuksen laatu kriteereitä toisiinsa tilintarkastajat D ja F toivat esiin, että tilintarkastuksessa on yleisluonteista tarkastusta laajemmat dokumentaatiovelvoitteet, joten sinänsä yleisluonteisen tarkastuksen hyvä laatu on helpommin saavutettavissa kuin tilintarkastuksen hyvä laatu. Dokumentaation laadusta tilintarkastaja E kommentoi seuraavaa:

Jos tekee yksin ja on kauhean kiire keväällä, niin saattaa se dokumentointi siinä työn tuoksinassa hiukan olla huonompaa, kuin jos sulla on assistentti, joka katsoo ja tekee dokumentaatiota, minkä sä käyt sitten itse tietysti läpi. (Tilintarkastaja E)

Muita haastatteluista esiin nousseita laatua kasvattavia seikkoja olivat aineistokohtaisen tarkastuksen lisääminen ja keskittyminen olennaisiin asioihin. Tilintarkastaja C totesi, että tämänhetkisen tilintarkastuksen mukaisesti aineistotarkastusta tulisi tehdä yleisluonteisessakin tarkastuksessa kaikkiin kirjanpidon tileihin, jotka ovat olennaisia, jotta tarkastuksesta saadaan hyvälaatuista. Myös tilintarkastusasiantuntija G uskoi, että aineistotarkastusta tulee hyvin todennäköisesti mukaan myös yleisluonteiseen tarkastustoimeksiintoon, vaikka viitekehysten mukaan sitä ei välttämättä tarvitsisi. Seuraavassa hän toteaa, ettei kaikista ylimääräisistä tarkastustoimenpiteistä välttämättä kannata luopua yleisluonteisessa tarkastuksessa, vaikka niitä ei viitekehysten mukaan tarvitsisi tehdä:

Me ollaan totuttu tekemään niissä pienissä asiakkaissa tilintarkastusta ja sitten, jos me vaihdetaan yleisluonteiseen tarkastukseen, niin ei sieltä vaan tilintarkastajan luonteelta pysty tiputtamaan pois kaikkea sitä, mitä on tottunut tekemään, eikä se ole järkevääkään. (Tilintarkastusasiantuntija G)

Haastatteluissa käytiin läpi, mitkä tekijät voisivat toimia kannustimena tilintarkastajalle tavoittelemaan hyvää laatua. Asiantuntijat G ja H totesivat tällaisten kriteereiden olevan täysin samanlaisia niin yleisluonteisessa tarkastuksessa kuin tilintarkastuksessakin:

Oikeastaan samat, kun tilintarkastuksessakin, eli se asiakaspalvelu. Pääsee auttamaan asiakasta, tähdätään yhdessä oikeanlaiseen tilinpäätökseen. Sitten on näitä ammattitilipäätös, eettiset säännöt, etiikka, mitä tilintarkastajaa ohjaa ja varmaan on kuitenkin DNA:ssa suurella osalla. (Tilintarkastusasiantuntija G)

Mä lisäisin vielä sen, että siinä työssä on sellaisia tilintarkastajia ja tilintarkastusasiakkaita, jotka ymmärtää sen, että myös sillä käytetyllä ajalla on merkitystä, että jos voi oikeasti tehdä ajan kanssa ja voi oikeasti käyttää riittävästi aikaa, niin se todennäköisesti korreloi myös sen laadun kanssa myös yleisluonteisessa tarkastuksessa, kuten se on myös tehnyt tuolla tilintarkastuksessa. (Johtava asiantuntija H)

Yllä olevissa haastattelukatkelmissa mainittiin asiakaspalveluhalukkuus, ammattitilipäätös, eettiset säännöt ja ammattietiikka sekä käytetyn ajan merkitys. Myös tilintarkastaja B toi esiin ammattietiikan merkityksen, sillä yleisluonteisen tarkastuksen suorittajana toimisi auktorisoitunut tilintarkastaja, joten hyvän laadun ja etiikan pitäisi hänen mukaansa tulla jo valan vannoneelta tilintarkastajalta sellaisenaan. Johtavan asiantuntijan H lisäksi ajan ja resurssien tärkeyden nostivat esiin haastateltavat A, B, C, E, F ja G. Tilintarkastuspalkkion määrän koettiin vaikuttavan resursseihin, sillä jos palkkio on hyvin matala, ei tarkastustyötä voi tehdä hyvälaatuisesti ja liiketoiminnan näkökulmasta kannattavasti, sillä tähän ei ole tarpeeksi aikaa. Edellä mainittuihin liittyen tilintarkastajan C mukaan tarkastuksen laatua kohottaa asiakkaan toiveet, sillä jos yrittäjä on toivonut, että jotakin asiaa katsottaisiin tarkemmin, toimii se ajurina tarkemman tason tarkastustyölle. Resurssien vaikutus tarkastustyön laatuun tiivistyy hyvin seuraavassa:

Mä luulen, että suurin osa meistä tilintarkastajista haluaa tehdä työn huolellisesti ja jaksaa tehdäkin sitä, jos olisi aikaa riittävästi. (Tilintarkastaja E)

Kaikissa haastatteluissa todettiin tilintarkastuksen laadunvalvonnan ja PRH:n suorittamien laaduntarkastuksien toimivan suurena kannustimena hyvälaatuisen työhön. Haastateltavista A, D ja G täsmensivät, että siihen liittyy tilintarkastajan vastuu, sillä on mahdollista, että tilintarkastaja saa jälkikäteisiä seuraamuksia, jos ilmenee, ettei hän ole tehnyt tarpeeksi kattavaa tarkastusta. Haastateltavat A ja G kuvaavat asiaa näin:

Riski varsinkin siitä, että jälkikäteen jos jotain ilmenisi, niin se tilintarkastaja on kuitenkin siinä keskustelussa tai syytettyjen penkillä varmaan jossain määrin osallisena. Että olisiko sinun pitänyt kuitenkin huomata jotain. Niin kyllä se ainakin itseäni hyvään laatuun sillä tavalla kannustaa. (Tilintarkastaja A)

Jos on vähemmän eettinen tarkastaja tai vähemmän sitä resurssia käytettävissä tai mikä se nyt sitten onkaan se kannustin tehdä huonompaa työtä, niin jos hän tietää, ettei häntä valvota, niin onhan se helpompaa tehdä se päätös siinä tilanteessa, että kuinka hyvää työtä teet. (Tilintarkastusasiantuntija G)

Viimeisimpänä kannustimena hyvään laatuun haastatteluista erottui tilintarkastajan D ja tilintarkastusasiantuntijan G sanoittamana pelko maineen menetyksestä. Kuten tilintarkastaja D kuvaa, sillä voi olla merkitystä koko omalle liiketoiminnalle:

Tietenkin tilintarkastajallahan on vastuu myös yleisluonteisessa tarkastuksessa. Se vastuu, mikä siitä tulee, on tietenkin yksi motivoiva tekijä. Toinen on tietenkin siihen liittyvä maineen menetys, että jos tekee huonosti töitä, niin se on sitten huonoa liiketoiminnalle, että menettää maineensa. (Tilintarkastaja D)

Aihetta koitettiin lähestyä haastatteluissa myös toisesta näkökulmasta kysymällä haastateltavilta, mitkä tekijät voisivat laskea laadun tasoa. Niistä nousi esiin lähinnä samoja asioita kuin laatua kohottavissakin tekijöissä, mutta ainoastaan käänteisestä näkökulmasta tarkasteltuna. Johtava asiantuntija H nosti esiin tilintarkastajan liiketoimintastrategian, joka saattaa työn laadun sijaan perustua toiminnan volyyymiin:

Voi toki olla jotain semmoisia tarkastuksia, jolla se oma liiketoimintastrategia nojaa vaikkapa siihen volyyymiin, eli asiakkaiden lukumäärään eikä sitten välttämättä niin painotetakaan sitä työn laatua, vaan että lasketaan, että on riittävästi asiakkaita, josta saa sitten riittävästi sitä liiketoimintaa itsellensä. (Johtava asiantuntija H)

Laatua laskeviksi tekijöiksi nimettiin edellä kuvatun kaltaisesti ylipäättään samanlaiset asiat kuin tilintarkastuksen kannalta. Niitä olivat ammatillisen harkinnan puute, tilintarkastajan kokemattomuus ja osaamattomuus, resurssipula, tilintarkastajan riskinottohalukkuus ja laadunvarmennuksen puute. Alla olevaan taulukkoon on koottu tutkimusaineistosta havaitut laatuun vaikuttavat tekijät:

TAULUKKO 5 Laatuun vaikuttavat tekijät

<i>Laatuun vaikuttavat tekijät</i>	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>C</i>	<i>D</i>	<i>E</i>	<i>F</i>	<i>G</i>	<i>H</i>
<i>Standardin noudattaminen</i>	X	X	X			X	X	X
<i>Dokumentointi</i>	X	X	X	X	X	X	X	X
<i>Aineistotarkastuksen määrä</i>	X		X				X	
<i>Ammatillinen harkinta</i>		X	X	X			X	
<i>Johtopäätösten perustelu</i>		X			X			
<i>Resurssit (aika ja/tai palkkio)</i>	X	X	X		X	X	X	X
<i>Tilintarkastajan kokemus</i>			X		X		X	X
<i>Laadunvalvonta</i>	X	X	X	X	X	X	X	
<i>Ammattietiikka</i>		X				X	X	
<i>Maineriski</i>				X			X	

Yhteenvedona taulukosta voidaan todeta, että haastateltavat tunnistivat samankaltaisia laatuun vaikuttavia tekijöitä, vaikka haastattelut olivat erilliset. Kaikki haastateltavat nimesivät dokumentoinnin vaikuttavan laatuun, kun taas maineriski nousi esiin vain kahdessa haastattelussa. Taulukon pohjalta on helpompi pohtia laadunvalvonnan keinoja, kun laatuun vaikuttavat tekijät ovat tiedossa.

5.3 Yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvonta

Siirryttäessä yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvontaan, haastateltavista kaikki paitsi tilintarkastaja A olivat sitä mieltä, että yleisluonteisessa tarkastuksessa täytyy olla ulkopuolisen suorittamaa laadunvalvontaa tai toimeksiantokohtaista laaduntarkastusta. Seuraavissa alakappaleissa käsitellään yleisluonteisen tarkastuksen tuomia ominaispiirteitä laadunvalvontaan, sillä kyseessä on tilintarkastusta kevyempi tarkastus, josta annetaan rajoitetun varmuuden johtopäätös eli tilintarkastuskertomus. Lisäksi alakappaleissa käsitellään laadunvalvonnan tuomia hyötyjä ja haittoja sekä lopuksi esitellään haastateltavien näkemyksiä siitä, millaista yleisluonteisen laadunvalvonnan pitäisi kokonaisuudessaan olla.

5.3.1 Kevyemmän tarkastuksen laadunvalvonta

Jokainen haastateltava oli sitä mieltä, että nykyinen tilintarkastuksen laadunvalvonta ei sellaisenaan sovellu yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvontaan, sillä kyseessä on eri varmuustason antavat tarkastusmuodot ja erilaisen standardin soveltaminen. Johtava asiantuntija H sekä tilintarkastajat C ja D selittävät asiaa näin:

Viitekehyksenä siinä pientenkin yhtiöiden tilintarkastuksen laaduntarkastuksen ohjelmistossa käytetään ISA-standardeja ja niitten ihan yksityiskohtia, ja nyt YT:sta ei tehdä ISA-standardien vaan vain yhden ainoan standardin mukaan, tai sen perusteella, niin silloin voisi kuvitella, että se ei nyt sellaisenaan ei sovellu. (Johtava asiantuntija H)

Mä vähän luulen, että ne joutuisi vielä tekemään sellaisen oman työpohjan, työpaperepohjan niihin yleisluonteisiin tarkastuksiin liittyen. Koska sehän ei sitten ole tilintarkastusta, se on yleisluonteista tarkastusta. (Tilintarkastaja C)

Ei se oikein sovellu. Kun se on ihan eri standardit, niin sitten pitää laittaa uusi ohjelma pystyyn, joka sitten soveltuu tähän yleisluonteiseen. (Tilintarkastaja D)

Tilintarkastajat B ja F ottivat kantaa laadunvalvonnan laajuuteen ja he arvelivat, että yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvonta voisi olla tilintarkastusta kevyempää:

Niin laajaa laadunvalvontaa ei varmaan tehdä, koska se johtopäätös on rajoitettu, että kyllä sen täytyisi keventää sitä. (Tilintarkastaja B)

Laadunvalvonta olisi ehkä jokseenkin kevyempi, kuin sitten tilintarkastuksessa. Mutta siis sikäli en näe, että sillä prosessilla välttämättä, että siinä olisi mitään eroa, mutta se läpivieminen vois olla mahdollisesti kevyempi. (Tilintarkastaja F)

Nykyisestä PRH:n suorittamasta tilintarkastusvalvonnasta tuotiin ilmi, että se on liian raskas yleisluonteisten tarkastustoimeksiantojen valvontaan. Tilintarkastaja A kertoi oman laaduntarkastusprosessin perusteella PRH:n nykyisen laaduntarkastusohjelman painottuvan substanssin eli tehtyjen tarkastustoimenpiteiden määrän valvontaan, ja kun ne ovat yleisluonteisessa tarkastuksessa hyvin vähäisiä, niin laaduntarkastus täytyisi hänen mukaansa toteuttaa muilla tavoin. Myös tilintarkastaja E oli samaa mieltä, että nykyisen tilintarkastusvalvonnan kriteerit ovat suhteellisen vaativat, minkä vuoksi niitä ei voi sellaisenaan käyttää yleisluonteisten tarkastusten valvontaan. Tilintarkastaja D koki yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvonnan olevan helpompaa toteuttaa, kun taas tilintarkastusasiantuntija G näki ammatillisen harkinnan tuovat haasteita:

Kyllä tietenkin laaduntarkastus yleisluonteisessa tarkastuksessa olisi helpompi tehdä, kun niitä sääntöjä ei ole niin paljon, kun tilintarkastusstandardeissa, että se olisi tietenkin helpompi toteuttaa. (Tilintarkastaja D)

[Yleisluonteisen tarkastuksen] standardi sisältää paljon vähemmän niitä yksityiskohdaisia vaatimuksia ja siellä on enemmän ammatillista harkintaa mukana, niin sitä on vaikeampi ulkopuolisen tulla sitten priikkaamaan, että oletko sä tehnyt nämä jutut, kun siellä on enemmän sitä harkintaa mukana. (Tilintarkastusasiantuntija G)

Laadunvalvonnan haastavuuteen liittyen tilintarkastaja E koki, että laadunvalvonnan kriteereitä on hankalampi asettaa verrattuna tilintarkastuksen valvontaan, sillä yleisluonteisen tarkastuksen standardi ei ole niin tarkka ja se mahdollistaa tilintarkastajalle enemmän vaihtoehtoja, joiden avulla kevyempää tarkastusta voidaan tehdä. Myös hänen mielestään ammatillinen harkinta tuo laadunvalvontaan erilaisia haasteita, sillä usein tilintarkastajat perustelevat omassa dokumentaatioissaan tehtyjä toimenpiteitensä *ammattillisen harkinnan perusteella*. Tällöin epäselväksi jää, mitä asioita on ammatillisen harkinnan taustalla. Seuraavassa katkelmassa tilintarkastaja A pohtii, onko kaikkea edes mahdollista dokumentoida, ja myös tilintarkastusasiantuntija G näkee dokumentoinnin olevan haaste:

Vaikea sanoa tietyllä tapaa, just se probleema siinä, kun tässä nämä tällaiset tiedustelvat toimenpiteet on merkittävässä roolissa, ja varmaan sitten se tilintarkastajan tuntemus siitä yrityksestä ja yrittäjästä henkilökohtaisesti ja toimialasta ja muuta, niin voiko niitä kaikkia asioita sillä tavalla edes dokumentoida. (Tilintarkastaja A)

Varmaan kipukohtina tulisi siinä olemaan ammatillisen harkinnan dokumentointi, kun se on nytkin vähän epäselvä, ja jos sitä YT:ssä sallitaan vielä enemmän, niin siitä pitäisi käsitellä yhdessä, että mitä se tarkoittaa, että kuinka paljon sun pitää niitä perusteluja sitten dokumentoida, kun sä teet niitä päätöksiä. (Tilintarkastusasiantuntija G)

Tilintarkastaja A nostaa esiin tilintarkastajan vastuun, sillä hän pelkää, että kevyesti suoritetusta tarkastuksesta saattaisi laadunvalvonnasta jälkikäteen nous-

ta esille asioita, joita tilintarkastajan olisi tullut huomioida yleisluonteisessa tarkastuksessa. Hän kertoo, että usein tilintarkastaja tekee tarkastuksen suhteellisen nopeasti tilikauden päättymisen jälkeen, jolloin myöhemmin esiin tulleilla asioilla saattaisi olla vaikutusta jo annettuun johtopäätökseen. Seuraavassa hänen mietteitään:

Se on mielenkiintoinen seikka, kun se [tarkastus] tehdään kevyemmin, niin mikä on se tilintarkastajan vastuu ja missä valossa se laatu näyttäytyy niitten asioiden suhteen, mitä myöhemmin esiin nousee. (Tilintarkastaja A)

Yllä esitetty tilintarkastajan vastuu yleisluonteisessa tarkastuksessa liittyy standardin epämääräisyyteen tarkastustoimenpiteitä kohtaan. Jos tarkastustoimenpiteitä ei ole etukäteisesti määrätty, tilintarkastajan on hankalampi tietää, mistä hän on vastuussa, kun laadunvalvontaa suoritetaan jälkikäteen. Tilintarkastaja F kertoi haastattelussa, että yleisluonteisen tarkastuksen valmistelutyöryhmässä jäi jokseenkin selvittämättä, minkälainen tilintarkastajan vastuu tulisi olemaan yleisluonteisessa tarkastuksessa. Jotta laadunvalvonnan merkitystä ymmärtää paremmin, käydään seuraavassa kappaleessa läpi haastateltavien näkemyksiä laadunvalvonnan tarjoamista eduista.

5.3.2 Laadunvalvonnan edut

Haastateltavilta kysyttiin, mitä haittoja siitä seuraisi, jos laadunvalvontaa ei tehtäisi. Laadunvalvonnalla koettiin olevan vaikutusta etenkin yleisluonteisen tarkastuksen uskottavuuteen, työn laatuun ja tekotapaan, markkinoihin ja hintoihin, tilintarkastuskentän tapahtumien ymmärtämiseen. Lisäksi laadunvalvonnan nähtiin olevan tilaisuus antaa tilintarkastajalle palautetta työstään. Haastateltavista tilintarkastajat B ja F, tilintarkastusasiantuntija G ja johtava asiantuntija H kokivat laadunvalvonnan kohottavan yleisluonteisen tarkastuksen uskottavuutta, kuten seuraavasta tilintarkastusasiantuntijan G katkelmasta ilmenee:

Se on muutenkin se YT ollut vähän vastatulessa sidosryhmien mielestä, tai siis, monet sidosryhmät vastustaa sitä, että siitä ei saada riittävästi varmuutta, niin kyllähän se uskottavuus siihen kärsis vielä lisää, jos sitä ei edes valvottaisiin. (Tilintarkastusasiantuntija G)

Johtava asiantuntija H arveli laadunvalvonnan vaikuttavan yleisluonteisen tarkastuksen onnistuneeseen markkinoille tuloon tuotteistuksen näkökulmasta. Jos laadunvalvontaa ei tehtäisi, voisi markkinoille tulo hankaloitua ja tuotteen käyttöala kaventua. Tilintarkastaja B täsmensi, että koska kyseessä on lakisääteinen yleisluonteinen tarkastus, tulisi uskottavuuden puolesta edellyttää jonkinlaista laadunvalvontaa. Laadunvalvonnan nähtiin myös kohottavan yleisluonteisen tarkastuksen laatua, kuten tilintarkastajan C kommentissa ilmenee:

Tilintarkastajien raportoinnissa ja työskentelyssä on ajoittain toivomisen varaa. Ikään kuin tällaisella jonkunlaisella ulkoisella laadunvalvonnallahan pyritään varmistumaan siitä, että parantamisen varaa ei olisi niin paljon. Että jos sitä ei ole, niin sitenhän siinä voi olla näitä yksittäisiä toimijoita, jotka ehkä jättäisivät kehittämisen

varaa siihen omaan toimintaansa. Tilkkaritan ei saa kauheasti kritisoida toistensa tekemisiä, niin tämä on vähän hankala kysymys. (Tilintarkastaja C)

Laadun kohoamiseen laadunvalvonnan seurauksena uskoivat haastateltavista C, D, E, F, G ja H. Tilintarkastusasiantuntija G otti puheeksi vähemmän eettiset tilintarkastajat ja sellaiset tilintarkastajat, joilla on vähemmän resursseja, kuten aikaa, käytettävissään. Tällaisilla tilintarkastajilla saattaisi hänen mukaansa olla helpompi tehdä päätös työn tasosta silloin, jos tiedetään, ettei työn jälkeä valvota. Myös johtava asiantuntija H sekä tilintarkastajat C ja D uskoivat joidenkin alalla toimijoiden tekevän työnsä vielä kevyemmin, jos laadunvalvontaa ei olisi. Tilintarkastaja E näki myös vaikutuksen laatuun, mutta ei niin vahvana kuin muut:

Ehkä se sitten saattaisi heikentää sitä työn tasoa, mutta ei välttämättä. Kyllä mä uskon, että kun tekee sitä yleisluonteista, niin sitä dokumentoi ja pyrkii tekemään silleen, että ei vaan laita nimeä paperiin. (Tilintarkastaja E)

Tilintarkastajien A, B ja F sekä tilintarkastusasiantuntijan G mukaan laadunvalvonnalla olisi vaikutusta yleisluonteisen tarkastuksen tekotapaan. Osin tämä nähdään liittyvän työn laatuun, mutta tekotapa itsessään sai kuitenkin keskustelua aikaiseksi. Tilintarkastajat B ja F kokivat työnteon jäljen kirjavoituvan, eikä yleisluonteisen tarkastuksen johtopäätökset olisi välttämättä tasalaatuisia. Johtava asiantuntija H pohti hyvän yleisluonteisen tarkastustavan kehittymistä: koska kyseessä on markkinoille tuleva uusi tuote, hyvää yleisluonteista tarkastustapaa pystyttäisiin pikkuhiljaa kehittämään ja viestimään eteenpäin tilintarkastajille. Seuraavassa haastateltavien mietteitä laadunvalvonnan vaikutuksista yleisluonteisen tarkastuksen tekotapaan:

Tietysti ensimmäinen ajatus oli se, että jos ei sitä mitenkään valvottaisi, niin sittenhän se voisi olla varsin villiä tietyllä tapaa. (Tilintarkastaja A)

Se varmaan lähtee elämään omaa elämäänsä. Me ollaan nyt täällä opittu tähän laadunvalvontaan. Se on meillä niin selkärangassa. (Tilintarkastaja B)

Tilintarkastajan saama palaute nimettiin useassa haastattelussa laadunvalvonnasta saatavaksi eduksi. Tätä mieltä olivat kaikki tilintarkastajat A-F. Tilintarkastajat kokivat, ettei ammatissa saa kovin usein palautetta oman työn jäljestä, joten laadunvalvonnasta saatavat kommentit koettiin arvostettuina niin hyvässä kuin pahassa. Jos laadunvalvonnasta on saatu aiemmin hyvää palautetta, se koettiin miellyttävänä ja merkinä siitä, että asioita on tehty oikein. Jos palaute oli ollut kehittämissuuntaista, pystyvät tilintarkastajat haastatteluiden perusteella muuttamaan toimintaansa oikeaan suuntaan. Tilintarkastaja A mainitsee palautteen olevan tärkeää varsinkin yksin toimivalle tilintarkastajalle, sillä usein työn koettiin olevan yksin puurtamista. Alla hänen kommentinsa aiheesta:

Onhan se nykyinenkin tilintarkastuksen laadunvalvonta semmoinen mahdollisuus oppia sitä laadukkaasti tilintarkastuksen tekemistä, että sieltä kuitenkin saa hyvää palautetta, mitä aika harvoin tästä tilintarkastuksesta saa. (Tilintarkastaja A)

Johtava asiantuntija H nosti esiin markkinoiden kilpailuongelman, mikäli laadunvalvontaa ei olisi. Hänen mukaansa vaikutus saattaisi näkyä yleisluonteisen tarkastuksen hinnoittelussa asti:

Siinä tulisi tällainen kilpailuongelma, että jos olisi yleisesti ottaen tiedossa, että sitä ei valvota ulkoisesti, niin varmaan kärsisi sitten, jotka yrittäisivät tehdä hyvää työtä, jos siellä olisi sellaisia toimijoita, jotka tietäen, ettei tässä ole mitään valvontaa, niin tekisivät sen työnsä sitten huomattavasti kevyemmin tai heikommin tai huonommin ja sitä myöten ehkä vielä halvemmin. (Johtava asiantuntija H)

Myös tilintarkastaja F tunnisti laadunvalvonnasta saatavan markkinavaikutuksen ja hän arveli markkinoiden vääristyvän, mikäli laadunvalvontaa ei olisi. Viimeisimpänä laaduntarkastuksen positiivisena vaikutuksena haastatteluista pystyi poimimaan sen vaikutuksen tilintarkastuskentän tapahtumiin. Seuraavassa tilintarkastajan D ja tilintarkastusasiantuntijan G pohdintoja aiheesta:

Ilman laadunvalvontaa, niin silloin ei oikein tiedetä, mitä ammatissa tapahtuu, kentällä. (Tilintarkastaja D)

Jos ei sitä valvota, niin sitten ei kellään ole kokonaiskäsitystä siitä, että mitä se yleisluonteinen tarkastus Suomessa on. (Tilintarkastusasiantuntija G)

Tilintarkastaja D koki tilintarkastajan saaman edun laadunvalvonnasta toissijaiseksi, sillä pääosin hänen mielestään laadunvalvonnasta hyötyi ammattikunta. Tilintarkastaja F mainitsi, että laadunvalvonnan avulla ammattikunta saa näkemyksen siitä, miten yleisluonteista tarkastusta tehdään ja olisiko tarpeen kouluttaa jäsenistöä, jos laaduntarkastuksista havaitaan puutteita. Myös tilintarkastusasiantuntijan G mukaan laadunvalvonnan avulla valvontaviranomaiset saavat parhaimman käsityksen siitä, minkälaista yleisluonteisen tarkastuksen laatu on. Alla olevaan taulukkoon 5 on koottu havainnot laadunvalvonnan positiivisista vaikutuksista:

TAULUKKO 6 Laadunvalvonnan positiiviset vaikutukset

<i>Laadunvalvonnan positiiviset vaikutukset</i>	<i>A</i>	<i>B</i>	<i>C</i>	<i>D</i>	<i>E</i>	<i>F</i>	<i>G</i>	<i>H</i>
<i>Uskottavuus</i>		X				X	X	X
<i>Laatu</i>			X	X	X	X	X	X
<i>Yleisluonteisen tarkastuksen tekotapa</i>	X	X				X	X	
<i>Palaute tilintarkastajalle</i>	X	X	X	X	X	X		
<i>Markkina-/kilpailuvaikutus</i>						X		X
<i>Tilintarkastuskentän tapahtumat</i>				X		X	X	

Taulukosta ilmenee, että suurin positiivinen vaikutus laadunvalvonnalla olisi laadun kohoaminen sekä tilintarkastajan saama palaute. Laadunvalvonnan vaikutus markkinoihin ja hintoihin tuli ilmi vain kahdessa haastattelussa ja se voisi johtua haastateltavien erilaisista rooleista tilintarkastusalalla.

5.3.3 Laadunvalvonnan haitat

Haastateltavien avulla haluttiin saada selville, onko laadunvalvonnasta jotakin haittaa esimerkiksi tilintarkastajille tai heidän asiakkailleen. Vaikka haitat jäivät pienemmäksi kuin laadunvalvonnasta koituvat hyödyt, osasivat haastateltavat nimetä joitakin haittapuolia. Suurimpana laadunvalvonnasta koituvana haittana haastateltavat nostivat esiin siitä koituvat kustannukset ja ajankäytölliset haasteet. Tätä kuvaavat seuraavissa katkelmissa tilintarkastajat A, B ja C:

Yksi peruste tälle yleisluonteiselle tarkastukselle on kustannusten vähentäminen, niin kaikki tällaiset sen päälle rakennettavat toimenpiteet - - niin nehan kuitenkin, se kustannus jollain tavalla jyvittyy tälle tehdyille työlle. (Tilintarkastaja A)

Tietysti viime kädessä se asiakas siitä hyötyy, että ei mene laadunvalvonnan kuluja tarkastajalle. (Tilintarkastaja B)

Ihan tällaisille yksittäisille toimijoille tai jo meidän kokoisellekin organisaatiolle toi PRH:n laadunvalvonta, niin siihen se menevä työ, kun niihin vastataan niihin kysymyksiin, niin se voi olla todella, todella, todella kallista. (Tilintarkastaja C)

Tilintarkastaja A koki, että yleisluonteisen tarkastuksen myötä hinnoittelu laskee markkinoilta tulevan paineen myötä, mutta tilintarkastajan pitäisi silti suorittaa tarkastus mahdollisimman korkealaatuisesti. Tämän vuoksi tilintarkastaja joutuu kohtuuttomaan asemaan laadunvalvonnassa, sillä hän on vastuussa mahdollisista virheistä, vaikka kaikkea olisi hankala havaita yleisluonteisen tarkastuksen perusteella. Tilintarkastaja B nosti esiin edellä mainitun lisäksi, että laadunvalvonnasta on haittaa myös silloin, jos se menee liian kankeaksi eikä vastaa yleisluonteisen tarkastuksen prosessia. Laaduntarkastajien kysymyksiin vastaaminen koettiin erityisen raskaaksi ja kalliiksi etenkin silloin, kun tilintarkastaja toimii yksin eikä välttämättä voi konsultoida kollegoitaan. Edellisten haittojen lisäksi tilintarkastaja A koki laaduntarkastuksen ylipäätään tarpeettomaksi, kuten hän seuraavassa kertoo:

Kun on annettu siitä semmoinen matalan varmuuden kertomus, niin onko sillä sitten loppujen lopuksi sillä laaduntarkastuksella kauheasti merkitystä... Loppu viimein. - - Ylipäätään voisin ajatella niin, että se yleisluonteinen tarkastus on niin kevyt, että mulle olisi ihan sama, miten se on tehty, että mä en siihen kuitenkaan luottaisi sillä tavalla. Niin onko se sitten ihan sama, että onko kukaan sen yleisluonteisen tarkastuksen tekijän laatua valvonut. (Tilintarkastaja A)

Jos nyt oikein yrittää miettiä, niin kai se sitten tilintarkastajien tuskaa voisi vähentää, että ne paukut valvojan näkökulmaa ajatellen siirtää siihen tilintarkastukseen, että ne asiakkaat, mitkä hän tilintarkastaa, ne hän tekee kunnolla. Ja satsaa siihen. Ja muut [yleisluonteiset tarkastukset] voi tehdä vähän huonommin. Mutta en mä oikeastaan edes halua keksiä mitään hyvää väkisin tosta. (Tilintarkastusasiantuntija G)

Ylipäätään osa haastateltavista koki, että oman roolinsa vuoksi on hankalaa pohtia, olisiko laadunvalvonnan poisjättämisellä mitään konkreettisia etuja. Tilintarkastusasiantuntija G mietti lähinnä ajatustasolla, että jos yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvonnan jättäisi pois, parantaisiko se itse tilintarkastustyön laatua. Kokonaisuutena haastatteluista saadun tiedon perusteella laadun-

valvonnasta koituvat hyödyt koettiin siis paljon suuremmiksi kuin siitä mahdollisesti koituvat haitat.

5.3.4 Tilintarkastuksen valvonnasta yleisluonteisen tarkastuksen valvontaan

Haastateltavista A, B, C, D, F, G ja H olivat sitä mieltä, että paras tapa valvoa yleisluonteista tarkastusta on tilintarkastajan tekemän dokumentoinnin läpikäynti, kuten nykyisessäkin tilintarkastusvalvonnassa on tapana tehdä. Tilintarkastusasiantuntijan G ja johtavan asiantuntijan H haastattelusta saatiin ilmi, että yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvonnassa tulisi lähtökohtaisesti olla samoja piirteitä kuin tilintarkastuksen laadunvalvonnassa, eli valvontaa tulee tehdä suhteessa sen viitekehukseen eli standardiin. Suoria tai kokonaisvaltaisia näkemyksiä laaduntarkastusprosessista kukaan haastateltavista ei esittänyt, mutta laajoja ajatuksia haastatteluista voitiin poimia, kuten seuraavissa sitaateissa todetaan:

Tyhjentävää listaa tässä vaiheessa on vaikea antaa, mutta lähtisin siitä, että pitäisi katsoa standardin vaatimukset, mitä on suoritettava ja peilata sitä tehtyyn työhön ja siihen, että löytyykö sitä tarvittavaa dokumentaatiota. (Tilintarkastaja F)

Luulisi, että maailmalla olisi olemassa jonkinlaisia laaduntarkastusohjelmia myös reviewhin [eng. yleisluonteinen tarkastus]. (Tilintarkastusasiantuntija G)

Pitäisi riittää sellainen dokumentaatio, missä mä olen kertonut, että mitä mä olen tehnyt ja sitten vetänyt siitä jonkun johtopäätöksen ja jos mä olen antanut oikeanlaisen lausunnon, että se ei ole ristiriidassa niitten mun havaintojen ja mun papereitten perusteella. (Tilintarkastaja E)

Haastateltavien mielestä yleisluonteisen tarkastuksen valvonnassa tulisi tarkastaa dokumentaation perusteella, onko tilintarkastaja perustellut riittävästi sitä, minkä vuoksi on päätynyt antamaan tietyn johtopäätöksen. Useassa haastattelussa korostettiin sitä, että tilintarkastajan on täytynyt tunnistaa asiakkaan kannalta oikeat riskit ja dokumentoida näistä tarvittavat tiedot, jotta laaduntarkastaja näkee, mitä tilintarkastaja on huomioinut suorittaessaan yleisluonteista tarkastusta. Erityisesti tilintarkastajat A ja B sanoivat, että laaduntarkastus voisi olla nykymallin kaltaista. Valvontakeinoja sinänsä ei koettu tarpeelliseksi muuttaa tilintarkastuksen laadunvalvonnasta verraten, mutta tilintarkastajat A, C, E ja F totesivat, että tehtyjen tarkastustoimenpiteiden määrä pitäisi suhteuttaa tilintarkastuskertomuksessa mainittuun varmuustasoon. Seuraavissa katkelmissa haastateltavat pohtivat sitä, millä eri keinoin laadunvalvoja voisi laaduntarkastusta suorittaa:

Jos olisin laadunvalvoja, niin ensin antaisin ohjeistuksia muutaman vuoden, että miten asioita pitää tehdä. Sitten kun on vähän aikaa mennyt, niin sitten lähtisin valvomaan, käynnistäisin valvontaa ja sitten katsotaan, että onko tehty näiden ohjeistusten mukaan. (Tilintarkastaja D)

Mä en osaa nyt nähdä, että riittäisikö tässä joku tällainen, että ei tarvitse toimittaa materiaalia PRH:lle vaan otetaan joku etäyhteys ja katsotaan ne työpaperit ja johtopäätökset, niin voisiko sellainenkin olla riittävää kenties. (Tilintarkastaja B)

Jos ne pystyisi tekemään, vaikka valvova taho, sellaisen jonkun, tiedätkö, ranskalaisilla viivoilla listan, että nämä ainakin täytyy tarkastaa ja ottaa huomioon, niin se varmasti edesauttaisi sitä riittävän laadun toteutumista. (Tilintarkastaja C)

Tilintarkastaja D uskoi, että laaduntarkastusta ei kannattaisi aloittaa välittömästi yleisluonteisen tarkastuksen tullessa markkinoille. Käytön alkuvaiheessa tilintarkastajille ei olisi vielä täysin selvää, miten yleisluonteinen tarkastus tarkalleen ottaen tehdään. Tilintarkastaja B oli samoilla linjoilla: laatua parantaisi se, jos ennen laadunvalvontaa laaduntarkastaja olisi ilmoittanut selkeästi, mitä toimenpiteitä vaaditaan, jotta yleisluonteista tarkastusta olisi tehty riittävästi. Tilintarkastaja B esitti erityisen idean siitä, voisiko laaduntarkastusta tehdä etäyhteyksien avulla, kuten vuonna 2020 on tapaamisia totuttu hoitamaan COVID 19 -viruksen vuoksi. Johtava asiantuntija H korosti sitä, että tilintarkastajan lisäksi ennen kaikkea laadunvalvojan on tiedettävä, minkälaista yleisluonteinen tarkastus on, jotta valvontaa voidaan tehdä. Kuten seuraavassa tulee ilmi, edellä mainitun dokumentaation tarkastamisen lisäksi kommunikointi osapuolten välillä olisi yksi keino suorittaa laadunvalvontaa:

Vaikka voisi ajatella, että se on valvojallekin jotenkin kevyempi tarkastaa kuin tilintarkastus, niin kyllä se voi olla alkuvaiheessa niin, että pitäisi aika paljonkin panostaa sen valvojan, jotta se pystyisi oikeasti muodostamaan jonkun näköisen kokonaiskuvan siitä, että minkälaista tämä YT:n tarkastus on ja mikä sen laatu on. (Johtava asiantuntija H)

Kyllä mä sanoisin, että siinä se kommunikointi, kommunikaatio valvottavan ja valvojan välillä on aika tärkeätä, että ne oikeasti kävisi keskustelua siitä, että miten se työ oikeasti on tehty, mitä siinä on tarkastettu. (Johtava asiantuntija H)

Näkemyksiä siitä, kuka olisi vastuussa ulkoisen laaduntarkastuksen teettämisestä, saatiin useita. Tärkeimmäksi koettiin se, että valvontaelin ymmärtää pienyhtiöiden tarkastuksen ominaispiirteet, jotta laaduntarkastus ei ole vain saivartelevaa virheiden etsimistä tilintarkastajien näkökulmasta. Tilintarkastaja D piti PRH:ta loogisena valvontaelimenä, koska PRH suorittaa myös tämänhetkistä tilintarkastusvalvontaa, kun taas tilintarkastaja F ehdotti, että PRH:n rinnalla laadunvalvontaa voisi hoitaa Suomen Tilintarkastajat ry. Ulkoisen laadunvalvonnan rinnalla pohdittiin mahdollisuutta siitä, voisiko tilintarkastusyhdistyksen sisällä järjestää niin sanottua kollegiaalista valvontaa, jossa tilintarkastaja kävisi läpi toisen tilintarkastajan tekemää työtä. Kollegiaalisen laadunvalvonnan todettiin olevan kehittävä, joskin aikaa vievää yleisluonteisen tarkastuksen kevyt luonne huomioiden. Alla olevissa katkelmissa haastateltavat F, D ja C kuvaavat näkemyksiään eri valvojavaihtoehdoista:

Sitäkin pystyisi varmasti sekoittamaan niin, että PRH vastaisi jostakin osa-alueesta tai tietyllä rotaatiolla yleisluonteisen tarkastuksen laaduntarkastuksesta ja sitten voisi olla joku toinen kevyempi laaduntarkastuselin, joka tarkastaisi näitä jollain muulla frekvenssillä. (Tilintarkastaja F)

Jos sellaisia sisäisiä sääntöjä pystyisi säätämään, että vaikka jonkun toisen täytyy käydä läpi sun tekemä työ ja näin. Että onhan se tavallaan jo siellä sisällä rakennettu-kin, mutta voisihan se parantua ja parantaakin. (Tilintarkastaja D)

Se voisi olla sellaista kollegiaalista laadunvalvontaa niin kuin aikaisemmin oli tilintarkastajan laadunvalvonta. (Tilintarkastaja C)

Tilintarkastajat A, B ja E totesivat nykyisen aikasyklin olevan sopiva laaduntarkastuksien tekemiseen, eli tilintarkastajat joutuisivat sen kohteeksi kuuden vuoden välein. Tilintarkastaja F näki mahdollisena, että kuuden vuoden välein tapahtuvan PRH:n suorittaman laaduntarkastuksen lisäksi jokin muu taho suorittaisi valvontaa esimerkiksi kolmen vuoden välein. Haastateltavat olivat melko yksimielisiä siitä, että laaduntarkastus kohdistettaisiin vain yhteen tarkastustoimeksiantoon pistokoemaisesti. Jos yhden toimeksiannon perusteella ei saataisi riittävää kuvaa työn laadusta, otettaisiin tarkasteluun myös toinen toimeksianto. Lähtökohtaisesti useamman toimeksiannon tarkastusta ei nähty järkeväksi budjettisyistä, vaikka sillä saisikin kattavamman otoksen tilintarkastajan toteuttamasta laadusta. Muista poiketen johtava asiantuntija H oli eri mieltä otoskoosta:

Olisi kyllä ihan hyvä, että sieltä otettaisiin enemmän kuin yksi tehty YT per tilintarkastaja ja katsottaisi, että tekeekö se tilintarkastaja sen aina jotenkin samalla tavalla tai huomioiko se sen tarkastuskohteen erot jollakin tavoin. (Johtava asiantuntija H)

Otos voisi olla enemmän kuin yksi tai ainakin siinä tapauksessa, jos havaitaan esimerkiksi, että otetaan yksi kohde tarkastukseen ja siinä todetaan puutteita jossakin tietyssä osa-alueessa, niin sitten otetaan joku toinen toimeksianto ja katsotaan, onko siinä samassa osa-alueessa myös jotain puutteita vai onko se siellä kunnossa. (Tilintarkastaja F)

Otoskokojen suuruuden lisäksi saatiin selvyyttä ennakoivan ja jälkikäteisen laadunvalvonnan rooleista yleisluonteisessa tarkastuksessa, kuten tilintarkastusasiantuntija G ja tilintarkastaja F seuraavassa pohtivat:

Erittäin hyvä ja freesi ajatus jaotella laadunvalvonta ennakoivaan ja jälkikäteen tapahtuvaan tarkastukseen, varsinkin, jos se tulisi myös ulkopuolelta se laadunvalvontaa. (Tilintarkastaja F)

Ainahan kaikki on tehokkaampaa, kun ne tehdään etukäteen. Koronan ehkäiseminen on varmaan tehokkaampaa, kun sen hoitaminen. Sama tässä, kyllä, mutta molempia tarvitaan. (Tilintarkastusasiantuntija G)

Haastateltavista tilintarkastajat C, E ja F sekä tilintarkastusasiantuntija G totesivat, että ennakoiva ja jälkikäteinen laadunvalvonta täydentäisivät toinen toisiaan ja molempia tarvitaan, jotta laadunvalvonnasta saataisiin mielekäästä ja tehokasta. Ennakoitavaan laadunvalvontaan nähtiin lukeutuvan sisäiset ja ulkoiset koulutukset sekä kaikki valvonta ennen tilintarkastuskertomuksen antamista. Jälkikäteinen valvonta taas tapahtuu vasta tilintarkastuskertomuksen antohetken jälkeen, ja pääsääntöisesti tällä hetkellä sen on PRH:n suorittamaa laaduntarkastusta. Tilintarkastajan A mielestä ennakoiva valvonta olisi riittävää yleisluonteisessa tarkastuksessa, kun taas ainoastaan jälkikäteisen valvonnan

kokivat järkeväksi tilintarkastajat B ja D. Tilintarkastaja E kuvaa seuraavassa resurssien puutetta ennakoivan valvonnan suhteen:

Tietysti se olisi parempi, jos se tehtäisiin etukäteen, niin voisi vielä korjata sitä tarkastusta, mutta eihän se ole realistista aikataulujen puitteissa, että... Paitsi jollain sisäisellä tarkastuksella, mitä nytkin tehdään, että jos annetaan mukautettu kertomus, niin toinen KHT käy sitten läpi. Mutta mä en usko, että se oikeesti olisi mahdollista toteuttaa noilla resursseilla mitä PRH:llakin on. (Tilintarkastaja E)

Haastateltavat kokivat ennakoivan laadunvalvonnan olevan tehokkaampaa, koska tällöin toimintatapoja ehdittiin muuttamaan tarkastuksen aikana. Tilintarkastaja A nosti esiin kollegiaalisen mielipiteen kysymistä ennakoivana toimenpiteenä. Tällöin tilintarkastaja saisi kollegaltaan näkemystä, onko hän tehnyt tarkastustoimia riittävästi. Myös tilintarkastustiimin sisäiset keskustelut koettiin ennakoivana toimenpiteenä laadunvalvontaan, ja ylipäätään tilintarkastusyhteisöjen sisäinen ennakoiva valvonta koettiin mahdolliseksi toteuttaa, mutta yksin toimivilla tilintarkastajilla tämän arveltiin teettävän haasteita. Tilintarkastaja E pelkäsi, että yhteisön sisäinen laadunvalvonta koituisi liian byrokraattiseksi, jolloin siitä koituisi enemmän haittaa kuin hyötyä.

Ulkoisen laadunvalvonnan rinnalla pohdittiin sisäisen laadunvalvonnan ja erityisesti ISQC 1 -standardin merkitystä yleisluonteisessa tarkastuksessa. Osa haastateltavista koki kansainvälisen laadunvalvontastandardin olevan liian raskas sovellettavaksi sellaisenaan yleisluonteiseen tarkastukseen, kun taas toiset eivät nähneet sen käytössä olevan mitään eroa nykyiseen tilintarkastukseen verrattuna. Seuraavassa haastateltavien G, C ja D pohdintoja ISQC 1 -standardin käytöstä yleisluonteisen tarkastuksen sisäisessä laadunvalvonnassa:

Tosiaan niin kuin sanoit, se kuuluu siihen samaan ryhmään se YT niin kuin ISA-standarditkin, niin ei, ei pitäisi olla kyllä mitään eroa, että sama sisäinen laadunvalvonta pätee tilintarkastusyhteisöjen sisällä. (Tilintarkastusasiantuntija G)

Kyllä kai kaikki semmoinen perus, asiakkuuden hyväksyntä, rahanpesu, voisi luulla, että niiden noudattaminen ja tällaiset siellä edelleen säilyisi mun ymmärrykseni mukaan siellä tarkastuksessa. (Tilintarkastaja C)

Se pitää olla sovellettu tähän yleisluonteiseen tarkastukseen, että se ei voi olla sama ohjelma kuin tilintarkastukseen. Eihän sitä voi samalla tavalla seurata. (Tilintarkastaja D)

Suurimmalla osalla haastateltavista ei ollut tarkasti muistissa, mitä ISQC 1 -standardiin sisältyy, minkä vuoksi vastauksista ei voida vetää kovin vahvoja johtopäätöksiä. Ne toimivat kuitenkin suuntaa antavina, kun tulevaisuudessa pohditaan sisäisen laadunvalvonnan vaihtoehtoja.

Haastatteluiden perusteella saatiin viitteitä, minkälaista laadunvalvonnan tulisi olla yleisluonteisessa tarkastuksessa. Riskejä tunnistamalla laadunvalvontaa voidaan kohdistaa yleisluonteisen tarkastuksen ongelmakohtiin, jotta yleisluonteisesta tarkastuksesta saataisiin mahdollisimman hyvin asiakkaita ja markkinoita palveleva tuote. Haastatteluista kävi lisäksi ilmi, mitä yhtäläisyyksiä ja eroavaisuuksia tulisi olla tilintarkastuksen ja yleisluonteisen laadunvalvonnan välillä.

vontojen välillä. Molemmissa on yhtäläisyytenä se, että tehtyä tarkastusta tulee verrata kummankin omaan viitekehykseen eli standardiin. Eroavuudeksi sen sijaan havaittiin se, että yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvonta ei ole niin laajaa kuin tilintarkastuksessa. Laadunvalvonnan toimenpiteitä tulee suhteuttaa standardiin, jotta valvonta palvelisi mahdollisimman hyvin juuri yleisluonteista tarkastusta.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA ARVIOINTI

6.1 Yleistä tutkimustuloksista

Teoriaosuudessa käsiteltyyn laadun viitekehukseen verrattuna tutkimusaineistosta nousi esiin osittain samoja asioita. Haastateltavat tunnistivat pääosin tarpeen mikroyhtiöiden yleisluonteiselle tarkastukselle, koska tämänhetkiset ISA-standardit koettiin olevan liian raskaita mikroyhtiöiden tilintarkastukseen. Kuten Vanstraelen & Schelleman (2017) sekä Badertscher ym. (2020) ovat aiemmissa tutkimuksissa todenneet, voidaan yleisluonteisen tarkastuksen avulla tarjota mikroyhtiöille tilintarkastusta kustannustehokkaampi tapa saavuttaa luottamus tilinpäätökseen. Kustannustehokkuus kasvaa silloin, kun tilintarkastaja voi itse valita analytyttisen tarkastuksen rinnalle ne tarvittavat toimenpiteet, jotka tulee tehdä saadakseen riittävän varmuuden tilinpäätöksen virheettömyydestä.

Haastateltavat tunnistivat yleisluonteiseen tarkastukseen liittyvän joitakin riskejä, kuten yksityiskohtaisen tarkastuksen puutteen, ja sen, ettei analytyttinen tarkastus ole riittävä toimenpide yhtiön tarkastukseen. Riskien minimoimista tukee kuitenkin se, että yleisluonteisen tarkastuksen standardissa ei ole tarkasti määritelty, mitä toimenpiteitä tilintarkastaja voi yleisluonteisessa tarkastuksessa tehdä. Näin ollen tarkastustoimenpiteet voivat olla laajempia kuin pelkästään standardin minimivaatimukset. Kuten Knechel ym. (2013) ovat todenneet, tilintarkastajalle hyvä laatu tarkoittaa riittävien tarkastustoimenpiteiden suorittamista, minkä vuoksi on tilintarkastajakohtaista, kuinka laajoja tarkastustoimenpiteitä yleisluonteisissa tarkastuksissa tehdään. Myös Ruhnke & Schmitz (2019) ovat aiemmassa tutkimuksessa todenneet, että yleisluonteisen tarkastuksen korkea laatu voidaan saavuttaa yhdistämällä ISRE 2400 -standardin vaatimuksia yhtiöiden tavanomaisen tilintarkastuksen prosesseihin. Tutkimusaineistosta tähän saatiin vahvistusta, sillä tilintarkastusasiantuntija G totesi, ettei tilintarkastuksessa hyväksi ja helpoiksi toimenpiteiksi havaittuja keinoja kannata jättää pois myöskään yleisluonteisessa tarkastuksessa.

Aiemmissa tutkimuksissa tilintarkastuksen laatua on jaoteltu kuuteen eri osatekijään, jotka ovat tuotantopanos, tilintarkastusprosessi, yhteisöt, toimiala,

instituutiot ja taloudelliset seuraukset tilintarkastuksen tuotoksista (Francis 2011). Tutkimusaineistosta saadut tulokset olivat linjassa teoriaosuuden tietoon, sillä haastateltavat mainitsivat laatuun vaikuttavan samankaltaiset tekijät, joita Knechel ym. (2013) sekä Francis (2011) aiemmin ovat esittäneet. Alla olevaan taulukkoon on yhdistetty tilintarkastuksen laadun osa-alueet Francisin (2011) ja Knechelin ym. (2013) mukaan sekä tutkimusaineistosta saadut tulokset laatuun vaikuttavista tekijöistä:

TAULUKKO 7 Tilintarkastuksen laatu ja laatuun vaikuttavat tekijät

Tilintarkastuksen laatu	Laatuun vaikuttavat tekijät
Tuotantopanos	Ammatillinen harkinta, tilintarkastajan kokemus, ammattietiikka, maine-riski
Tilintarkastusprosessi	Standardien noudattaminen, dokumentointi, aineistotarkastuksen määrä, johtopäätösten perustelu, resurssit (aika ja/tai palkkio)
Yhteisöt	Laadunvalvonta
Toimiala	-
Instituutiot	Laadunvalvonta
Taloudelliset seuraukset tilintarkastuksen tuloksista	-

Tuotantopanojen osalta Knechel ym. (2013) linjasivat laatua kohottavan tilintarkastustiimin yksilölliset ominaisuudet, kuten ammattitaidon, ammatillisen skeptisyyden ja tilintarkastajan kokemuksen. Näitä tekijöitä havaittiin myös tämän tutkimuksen aineistosta, sillä useat haastateltavat totesivat, että tilintarkastajan ammatillinen harkinta sekä kokemus ja ammattietiikka ohjaavat työntekotapaa sekä vaikuttavat yleisluonteisen tarkastuksen laatuun. Maineriskin voidaan myös nähdä lukeutuvan tuotantopanoon, sillä pelko maineen menetyksestä on jokaisen tilintarkastajan henkilökohtainen asia. Tilintarkastusprosessiin puolestaan vaikuttaa aiemman tutkimuksen mukaan riskiarviointi, analyttiset toimenpiteet ja tilintarkastajan dokumentointi (Knechel ym. 2013). Tässä tutkimuksessa havaittiin, että osana tuotantoprosessia laatuun vaikuttavia tekijöitä ovat yleisluonteista tarkastusta koskevan ISRE 2400 -standardin noudattaminen sekä dokumentoinnin ja aineistotarkastuksen määrä. Knecheliä ym. (2013) mukaillen tilintarkastusprosessin lopputuloksena annetaan tarkastustoimenpiteiden perusteella muodostettu johtopäätös. Myös tämä tutkimus tukee väittämää, että yleisluonteisen tarkastuksen prosessi on sitä laadukkaampi, mitä paremmin annettu johtopäätös on perusteltu. Tilintarkastusprosessiin voidaan yhdistää myös tässä tutkimuksessa havaittu resurssien eli ajan tai tarkastuspalkkion vaikutus, sillä niillä on vaikutusta siihen, minkälainen prosessi yleisluonteisesta tarkastuksesta muodostuu kunkin toimeksiannon ja asiakkaan kohdalla.

Tässä tutkimuksessa sivuttiin myös sitä, vaikuttaako yhteisön koko yleisluonteisen tarkastuksen laatuun. DeAngelon (1981) mukaan suuremmissa tilintarkastusyhteisöissä työskentelevät tilintarkastajat käyttäytyvät vähemmän opportunistisesti, sillä mitä pienempi rooli yhdellä asiakkaalla on koko asiakaskunnasta, sitä vähemmän tilintarkastaja hyötyy opportunistisesta käytöksestä. Tutkimustuloksista havaittiin, että yhteisön koolla ei yksinään ole vaikutusta saavutettavaan laatuun, vaan merkitystä on nimenomaan yksittäisellä tilintarkastajalla. Vaikka Big Four -yhteisöissä todettiin olevan laajemmat laadunvalvontaprosessit kuin pienemmissä yhtiöissä, havaittiin, että pelkät prosessien olemassaolot eivät takaa korkeaa laatua. Kuten myös Ojala ym. (2014) ovat tutkineet, tämäkin tutkimus vahvistaa sen, etteivät yksityisyrittäjät saa samanlaista laatuhyötyä käyttäessään Big Four -yhtiöitä tilintarkastajana, sillä olennaisempaa ovat kirjanpitäjän antamat neuvot yrittäjälle.

Tutkimustuloksista ei havaittu sellaisia laatuun vaikuttavia tekijöitä, joilla nimenomaan olisi vaikutusta Francisin (2011) mukaiseen tilintarkastuksen laadun viitekehyksen toimialaan tai taloudellisiin seurauksiin tilintarkastuksen tuloksista. Sen sijaan instituutioilla voidaan olevan suuri vaikutus yleisluonteisen tarkastuksen laatuun, sillä lähes jokainen haastateltavista totesi tiedon laadunvalvonnan olemassaolosta vaikuttavan tehtävään työhön. Selityksenä sille, miksi tilintarkastajalähtöisiä laatuun vaikuttavia tekijöitä havaittiin muita ulkoisia tekijöitä enemmän, voinee olla se, että lähtökohtaisesti tutkimuksessa keskityttiin laatuun nimenomaan tilintarkastajan näkökulmasta. Tämän vuoksi tutkimusaineistosta ei tullut ilmi toimialaan tai yleisluonteisen tarkastuksen lopputuloksen taloudellisiin seurauksiin liittyviä tekijöitä.

Tutkimuksen avulla saatiin selvyttä päätutkimusongelmaan eli siihen, kuinka yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvontaa tulisi toteuttaa huomioiden toimeksiannon kevyempi luonne. Tutkimuksen kannalta merkittävin havainto on se, että laadunvalvontaa ylipäättään kannatetaan ja pidetään hyvänä asiana myös yleisluonteisessa tarkastuksessa. Tutkimustuloksena saatu havainto laadunvalvonnan tärkeydestä on linjassa aiempaan tutkimukseen siltä osin, että tilintarkastuksen laadun on nähty olevan yksi tärkeimmistä tekijöistä, joka muodostaa luottamusta tilinpäätökseen (Sanusi ym. 2014). Kun yleisluonteisen tarkastuksen avulla saadaan kevennettyä mikroyhtiöiden hallinnollista taakkaa ilman, että tilinpäätösinformaation luotettavuus sidosryhmille heikkenee, on se merkki siitä, että käyttöönotto markkinoille on ollut onnistunutta. Laadunvalvonnalla on merkittävä rooli sen takaamisessa, että tilinpäätösinformaatio on luotettavaa myös yleisluonteisten tarkastusten osalta.

Ennen siirtymistä tarkemmin tutkijan omaan ehdotelmaan tulevaisuuden yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvonnasta, on syytä käydä lyhyesti läpi tutkimuksen avulla havaittuja seurauksia siitä, mitä tapahtuisi, jos ulkoista laadunvalvontaa ei olisi lainkaan. Tutkimustulosten perusteella laadunvalvonnalla vaikuttaisi olevan suurin vaikutus yleisluonteisen tarkastuksen laatuun. Jos ammattikunnassa tiedetään, että kukaan ei valvo omaa työn jälkeä, tulisi yleisluonteisen tarkastuksen tekotavasta varsin kirjavaa. Pieni osuus tilintarkastajista saattaisi suorittaa työn hyvin kevyesti ja sitä myöten alhaisella tarkastus-

palkkiolla, jolloin siitä kärsisivät ne, jotka tekevät työnsä kunnolla. Laadunvalvonnan avulla viranomaiset saavat myös tietoa siitä, miten yleisluonteista tarkastusta ylipäätään tehdään ja onko työn jäljessä vaihtelevuutta tilintarkastajien välillä. Laadunvalvonnasta on siis paljon enemmän hyötyjä kuin haittoja, vaikka haittapuolena siinä voidaan pitää laadunvalvonnasta koituvia kustannuksia. Etenkin yksin toimiville tilintarkastajille laadunvalvonnan kohteena oleminen on melko työlästä, koska kollegan kanssa ei ole mahdollista kommunikoida laadunvalvontahavainnoista samalla tavalla kuin tilintarkastusyhteisöissä työskentelevillä tilintarkastajilla.

6.2 Yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvonta

Mikro- ja pienyhtiöiden tilintarkastuksen saati yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvonnasta ei ole juuri aiempaa tutkimusta, joten tämän tutkimuksen tuloksia ei saada asetettua aiemman tutkimuksen rinnalle. Tutkimuksen tarkoituksena oli selvittää, minkälaista laadunvalvonnan kannattaisi olla yleisluonteisessa tarkastuksessa ja suuntaviivoja siihen saatiin tutkimusaineiston avulla.

Jos yleisluonteinen tarkastus saadaan astumaan voimaan 1.1.2022 alkaen, tarkastusviranomaisen täytyisi aluksi keskittyä tilintarkastajien kouluttamiseen yleisluonteisen tarkastuksen tekoavasta sen sijaan, että laadunvalvonnat aloitettaisiin heti samana vuonna. Luultavasti laadunvalvonnat olisi järkevintä aloittaa noin kahden vuoden kuluttua siitä, kun yleisluonteinen tarkastus on ensi kertaa otettu käyttöön. Tällöin yleisluonteista tarkastusta olisi parhaimmillaan jo tehty kahdesti samaan yritykseen, minkä vuoksi tilintarkastaja on voinut verrata omia toimenpiteitään näiden tarkastuksien välillä.

Laadunvalvonnan kannattaisi olla lähtökohtaisesti samanlaista kuin tämänhetkinen tilintarkastuksen laadunvalvonta, eli tilintarkastajan tekemiä tarkastustoimenpiteitä verrattaisiin voimassa olevaan ISRE 2400 -standardiin. Tehdyt tarkastustoimenpiteitä voidaan laadunvalvonnassa jälkikäteisesti arvioida vain tehdyn dokumentaation perusteella, joten laadun yksi perusedellytys on riittävä dokumentaatio. Laaduntarkastusviranomaiset voisivat ottaa selvää, millä tavoin yleisluonteista tarkastusta valvotaan muualla maailmassa ja näitä eri maiden laadunvalvontaohjelmia voitaisiin muokata Suomen mikroyrityskulttuuriin sopiviksi, mikäli tällaisia työohjelmia muualta löytyy. Koska laadunvalvonnan täytyy olla sujuvaa sekä valvojalle että valvottavalle, laadunvalvonta käsittäisi lähtökohtaisesti vain yhden tarkastustoimeksiannon läpikäynnin, jonka perusteella annettaisiin laadunvalvonnan tulos. Jos yhden toimeksiannon perusteella ei voida antaa hyväksyttyä tai hylättyä tulosta, siinä tapauksessa laadunvalvontaa voisi tehdä myös toiseen tilintarkastajan suorittamaan toimeksiantoon.

Siitä, millä tavalla laadunvalvonta voisi olla kustannustehokkaasti ennakkoivaa, on hankalampi antaa ehdotelmaa. Tämänhetkinen yksi ennakoiva laadunvalvontatoimenpide on PRH:n järjestämät tentit uusille tilintarkastajille, sillä tilintarkastajan tutkintoa ei pääse läpi kuin tietty joukko hakijoista. Tule-

vaisuudessa tilintarkastajatutkiminnon tentteihin olisi hyvä sisällyttää yleisluonteista tarkastusta käsittelevä tehtävä, jotta tilintarkastajakokelaan valmiutta voidaan arvioida myös sen kannalta. Yksilötasolla laadunvalvontaa muutoin ei luultavasti voida tehdä ennakoivasti, mutta eri tahojen järjestämät koulutukset ovat kuitenkin esimerkki siitä, miten laatua voidaan kohottaa etukäteisesti. Hyvä ennakoiva keino on se, että laadunvalvoja viestii etukäteen mahdollisimman kattavasti niistä osa-alueista, joita laadunvalvonnassa tullaan käymään läpi. Tällä hetkellä PRH on julkaissut etukäteisesti tilintarkastuksen laadunvalvonnan painopistealueet vuosille 2021–2022, jotka ovat lähipiiriin liittyvien tietojen tarkastus, tilintarkastusevidenssin hankkiminen ja muistiotositteiden tarkastus (PRH 2020b).

Laadunvalvonnan nykyinen aikasykli havaittiin tutkimuksessa sopivaksi myös yleisluonteiseen tarkastukseen, eli laadunvalvonnan voisi osoittaa tilintarkastajalle kuuden vuoden välein. Laadunvalvontaviranomaisena voisi olla tilintarkastusvalvonnan mukaisesti Patentti- ja rekisterihallitus, sillä heillä on luultavasti tämänhetkisen laadunvalvonnan vuoksi parhain tietämys siitä, kuinka laadunvalvontaa tulisi suorittaa. Tutkimustuloksissa koettiin hyödylliseksi myös kollegiaalinen valvonta, mutta kustannusten vuoksi sitä ei kannata ottaa viralliseksi valvontakeinoksi, vaan ennemminkin se voi toimia tiimien sisäisenä matalan kynnyksen konsultointikeinona, jos tilintarkastaja kaipaa toisen asiantuntijan näkemystä tiettyyn asiaan.

Kun yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönotto on lopulta varmistunut, myös laadunvalvojalla on merkittävä rooli työn suunnittelussa. PRH:n tai muun valvojaosapuolen avulla valvonnasta saataisiin mahdollisimman toimiva kokonaisuus kaikille osapuolille.

6.3 Tutkimuksen arviointi

Aineiston tulkinta on ollut luotettavaa eli reliaabelia silloin, kun se ei sisällä ristiriitaisuuksia sekä ulkoisesti validia silloin, kun tutkimus kuvaa tutkimuskohteen juuri sellaisena kuin se on (Eskola & Suoranta 1998). Eskolan & Suorannan (1998) mukaan validiteetin ja reliabiliteetin arvioiminen eivät sellaisinaan sovelu kovin hyvin laadullisen tutkimuksen luotettavuuden perusteiksi, vaan luotettavuutta voitaisiin arvioida esimerkiksi uskottavuuden, siirrettävyyden, varmuuden ja vahvistuvuuden näkökulmista. Näiden havaintojen perusteella voidaan todeta tutkimuksen olleen validi, sillä haastattelukatkelmien avulla tutkimustuloksia on pyritty kuvaamaan juuri sellaisinaan ilman, että niiden tarkoituserä muuttuu. Reliabiliteetin näkökulmasta tutkimusaineistossa voi olla pieniä ristiriitaisuuksia, jotka johtuvat haastateltavien erilaisista näkemyksistä ja kokemuksista samoista asioista. Vaikka eroavaisuuksia on havaittavissa, on niitä pyritty kuvaamaan mahdollisimman objektiivisesti ja tuomaan esiin eri näkökulmia.

Uskottavuuden kannalta tutkimus on luotettava silloin, kun tutkijan omat käsitteellistämiset ja tulkinnat vastaavat tutkittavien käsityksiä (Eskola & Suo-

ranta 1998). Tässä tutkielmassa uskottavuuden etuna on se, että tutkijalla on kokemusta tilintarkastusassistentin tehtävistä, jonka vuoksi tutkittavien käsitteitä yleisluonteisesta tarkastuksesta ja laadunvalvonnasta oli helpompi ymmärtää niin teorian kuin käytännön kannalta. Tutkimustulokset puolestaan olisivat siirrettävissä, sillä tutkimukseen osallistui kahdeksan haastateltavaa, jonka vuoksi tutkimusaineiston monipuolisuutta ja kattavuutta saatiin kohotettua. Tutkimusaineistosta havaittiin, että tietyt tekijät tulivat ilmi monessa eri haastattelussa, kuten esimerkiksi dokumentoinnin ja laadunvalvonnan merkitys yleisluonteisessa tarkastuksessa. Siirrettävyys voisi heikentyä siinä tapauksessa, jos haastateltaviksi valikoitaisiin eri asemassa olevia henkilöitä kuin tässä tutkimuksessa olleet.

Tutkimuksen varmuuden arvioimiseksi tulee ottaa huomioon tutkimukseen ennustamattomasti vaikuttavat tekijät (Eskola & Suoranta 1998). Koska yleisluonteisen tarkastuksen käyttöönotto olisi uusi asia Suomessa eikä sen osalta ole juuri laatututkimusta, on tässä tutkielmassa pyritty korostamaan tarvittavissa kohdin sitä, että aiemmat tutkimukset käsittelevät nimenomaisesti tilintarkastuksen laatua tai tilintarkastuksen laadunvalvontaa, eivätkä ne välttämättä ole täysin verrattavissa yleisluonteisen tarkastuksen vastaaviin asioihin. Ne kuitenkin toimivat hyvinä verrokkeina ja antavat suuntaa esimerkiksi sen suhteen, kuinka yleisluonteisen laadunvalvontaa tulisi hoitaa, koska sitä voidaan verrata tilintarkastuksen laadunvalvontaan. Vahvistuvuus tarkoittaa Eskolan & Suorannan (1998) mukaan sitä, että tehdyt tulkinnat saavat tukea toisista samankaltaista ilmiötä tarkastelleista tutkimuksista. Tässä tutkielmassa havaittiin samoja laatuun vaikuttavia tekijöitä kuin Francis (2011) ja Knechel ym. (2013) ovat tutkimuksissaan havainneet, mutta yleisluonteisen tarkastuksen ulkoista laadunvalvontaa ei saatu rinnastettua valloillaan olevan tutkimusaukon vuoksi aiempaan tutkimukseen.

Tutkielmaan olisi tuonut jonkinasteista lisäarvoa se, jos haastateltavaksi olisi saatu Patentti- ja rekisterihallituksessa toimiva tilintarkastuksen laadunvalvoja. Tämä ei kuitenkaan onnistunut yrityksistä huolimatta, joten tutkielma keskittyi tilintarkastajien ja alalla työskentelevien asiantuntijoiden näkemyksiin siitä, minkälaista yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvonnan tulisi tulevaisuudessa olla. Käytössä olleet resurssit huomioiden voidaan todeta, että tutkimusaineiston avulla onnistuttiin vastaamaan päätutkimusongelmaan siitä, kuinka yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvonta tulisi toteuttaa huomioiden sen kevyempi luonne. Tutkielmassa saatiin myös vastauksia alakysymyksiin eli havaittiin muutama yleisluonteiseen tarkastukseen liittyvä riski, analysoitiin seurauksia siitä, jos ulkoista laadunvalvontaa ei olisi lainkaan ja pohdittiin myös laadunvalvonnan jaottelua ennakoiviin ja jälkikäteisiin toimenpiteisiin.

6.4 Jatkotutkimus

Kunhan yleisluonteinen tarkastus olisi otettu käyttöön Suomessa ja toimintatavat olisivat vakiintuneet, jatkotutkimuksen kannalta olisi mielekästä tutkia laadunvalvontaa tarkemmin. Myöhemmässä tutkimuksessa voitaisiin tutkia, onko yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvonta koettu onnistuneeksi tilintarkastajien mielestä ja verrokkina tutkimuksessa voisi käyttää tilintarkastuksen laadunvalvontaa. Jatkotutkimuksessa voitaisiin myös kartoittaa, miten tilintarkastuksen ja yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvonnat eroavat toisistaan ja koetaanko jompikumpi näistä hyödyllisemmäksi. Tutkimusaineistona tässä voisi käyttää sellaisten tilintarkastajien haastatteluja, joilla on kokemusta sekä tilintarkastuksesta että yleisluonteisesta tarkastuksesta.

Toinen aiheen kannalta mielenkiintoinen tutkimus olisi tarkastella, millä tavoin tulevaisuudessa Suomessa käytetyn yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvonta eroaa muista maista, kuten esimerkiksi lähimpänä Suomen mallia olevan Tanskan ja Viron yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvonnasta. Kuten tämänkin tutkimuksen aineistosta tuli ilmi, luultavasti muualla maailmassa on jo käytössä yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvontaan sopivia työohjelmia, joten olisi mielenkiintoista tutkia, onko niissä eroja Suomen vastaavasta. Vertailua voisi tehdä muun muassa laadunvalvonnassa käytettävästä otoskoota eli siitä, kuinka monta tilintarkastajan toimeksiantoa käydään läpi tai laadunvalvonnan aikasyklistä ja siitä koituvista maksuista sekä seuraamuksista tilintarkastajille. Tässä tutkimuksessa voitaisiin haastatella näiden maiden tilintarkastajia, jotka ovat osallistuneet yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvontaan joko valvottavan tai valvojan roolissa.

Jos tutkimuskenttää laajentaa yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvonnan ulkopuolelle, mahdollistaa se entistä useamman jatkotutkimusaiheen esittämisen tuleville tutkijapolville. Tämän tutkimuksen tutkimusaineistosta kävi ilmi yhden tilintarkastajan epäilevän, poikkeaisiko uusi yleisluonteinen tarkastus juuri lainkaan tämänhetkisestä mikroyhtiöiden tilintarkastuksesta. Tämän vuoksi avautuisi jatkotutkimusmahdollisuus tutkia, kuinka nämä prosessit todellisuudessa eroavat toisistaan käytännön työssä. Uutta tutkimusaihetta tukee se, että myös tilintarkastusasiantuntija G mainitsi haastattelussa, että kaikista hyväksi todetuista tarkastustoimenpiteistä ei kannata luopua yleisluonteisessa tarkastuksessa, vaikka niitä ei olisikaan enää pakko suorittaa. Tutkimuksessa voisi vertailla toimeksiantoihin käytettyä aikaa ja tarkastuspalkkiota sekä käydä läpi, onko tehdyissä toimenpiteissä olennaista eroa huomioiden johtopäätöksessä lausuttu tarkastuksen varmuustaso. Vaihtoehtoisesti voitaisiin tutkia pelkäämään yleisluonteiseen tarkastukseen käytettyä työaikaa verrattuna siitä saatavaan palkkioon eli saataisiin selville, minkäkoisia eroavaisuuksia ammattikunnassa on yleisluonteisen tarkastuksen suoritustavoissa ja laajuudessa. Näihinkin tutkimuksiin sopisi tilintarkastajien haastattelu tai vaihtoehtoisesti kyselylomakkeen teettäminen aika- ja hintaseurantaa varten, jolloin aineistosta voitaisiin saada määrällisesti laajempi.

LÄHTEET

- Accountancy Europe 2020. Audit Exemption Thresholds in Europe. Saatavilla osoitteessa: <https://www.accountancyeurope.eu/publications/audit-exemption-thresholds-in-europe/>. Viitattu: 4.11.2020.
- Accru 2017. Review vs Audit - what you need to know. Saatavilla osoitteessa: <https://www.acru.com/2017/01/review-vs-audit-what-you-need-to-know/>. Viitattu: 25.1.2021.
- Badertscher, B. A., Jaewoo, K., Owens, E. & Kinney, W. R. J. 2020. Review Procedures and Financial Reporting Quality: Inferences from U.S. Private Firms. Simon Business School Working Paper No. FR 17-17.
- Bauwhede, H. V. & Willekens, M. 2004. Evidence on (the lack of) audit-quality differentiation in the private client segment of the belgian audit market. *The European accounting review* 13 (3), 501-522.
- Chambers, A. 2006. Assurance of performance. *Measuring Business Excellence* 10 (3), 41-55.
- Collis, J. 2012. Determinants of voluntary audit and voluntary full accounts in micro- and non-micro small companies in the UK. *Accounting and business research* 42 (4), 441-468.
- DeAngelo, L. E. 1981. Auditor size and audit quality. *Journal of accounting & economics* 3 (3), 183-199.
- Erhvervsstyrelsen 2018. Bilagsrapport Undersøgelse af det fremadrettede behov for revisionspligt. Erhvervsstyrelsen.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1998. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.
- Euroopan parlamentti ja Euroopan unionin neuvosto 2014. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2014/56/EU, tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisääteisestä tilintarkastuksesta annetun direktiivin 2006/43/EY muuttamisesta. Strasbourg: Euroopan unionin virallinen lehti.
- Euroopan Parlamentti ja Euroopan Unionin Neuvosto 2013. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2013/34/EU, annettu 26 päivänä kesäkuuta 2013 , tietyntyyppisten yritysten vuositilinpäätöksistä, konsernitilinpäätöksistä ja niihin liittyvistä kertomuksista, Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2006/43/EY muuttamisesta ja neuvoston direktiivien 78/660/ETY ja 83/349/ETY kumoamisesta ETA:n kannalta merkityksellinen teksti. , 19-76.
- Euroopan parlamentti ja Euroopan unionin neuvosto 2006. Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2006/43/EY tilinpäätösten ja konsolidoitujen tilinpäätösten lakisääteisestä tilintarkastuksesta, direktiivien 78/660/ETY ja 83/349/ETY muuttamisesta sekä neuvoston direktiivin 84/253/ETY kumoamisesta. Strasbourg: Euroopan unionin virallinen lehti.
- Francis, J. R. 2011. A framework for understanding and researching audit quality. *Auditing: A Journal of Practice & Theory* 30 (2), 125-152.

- Haapamäki, E. 2018. Voluntary auditing: a synthesis of the literature. *Accounting in Europe*.
- Hoang Tien, N., Thuong, T. M., Minh Duc, L. D. & Hoang Yen, N. T. 2019. Enhancing independence of local auditing services by profiting from experiences of the Big4 group (KPMG, Deloitte, PWC E&Y) operating in Vietnam market. *Cogent business & management* 6 (1).
- Hope, O., Langli, J. C. & Thomas, W. B. 2012. Agency conflicts and auditing in private firms. *Accounting, Organizations and Society* 37 (7), 500-517.
- Horsmanheimo, P. & Steiner, M. 2017. Tilintarkastus - asiakkaan opas. Alma Talent Oy.
- IFAC 2017. Kansainväliset tilintarkastusalan standardit: Osa 1, Kansainväliset laadunvalvontaa, tilintarkastusta, yleisluonteista tarkastusta, muita varmennuspalveluja ja liitännäispalveluja koskevat standardit ja muut ohjeet 2016-2017 ja Eettiset säännöt tilintarkastusalan ammattilaisille 2016. Helsinki: ST-Akatemia Oy.
- IFAC 2012. ISRE 2400 suomeksi. Helsinki: KHT-yhdistys ry.
- Jensen, M. C. & Meckling, W. H. 1976. Theory of the firm: Managerial behavior, agency costs and ownership structure. *Journal of Financial Economics* 3 (4), 305-360.
- Kirjanpitolaki 30.12.1997/1336. Saatavilla osoitteessa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971336>. Viitattu: 26.1.2021.
- Knechel, W. R., Krishnan, G. V., Pevzner, M., Shefchik, L. B. & Velury, U. K. 2013. Audit Quality: Insights from the Academic Literature. *Auditing : a journal of practice and theory* 32 (Supplement 1), 385-421.
- KPMG Oy Ab 2020. Lausuntopyyntö kevyemmän tarkastuksen käyttöönottoa valmistelleen työryhmän mietinnöstä. Saatavilla osoitteessa: https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/3c9f73f6-1e04-4d91-8a6c-8d6e3c322a97/e192c42d-fec1-4bcc-b01e-46556c920aa6/LAUSUNTO_20201105065836.PDF. Viitattu: 12.11.2020.
- Kryatova, L., Darinskaya, V., Bekniyazova, G., Prykhodko, I. & Shapovalova, A. 2019. Improving the model of increasing the quality of auditing services. *Academy of Accounting and Financial Studies journal* 23, 1-5.
- Lennox, C. S. & Pittman, J. A. 2011. Voluntary Audits versus Mandatory Audits. *The Accounting Review* 86 (5), 1655-1678.
- Liempd, D., Quick, R. & Warming-Rasmussen, B. 2019. Auditor-provided nonaudit services: Post-EU-regulation evidence from Denmark. *International Journal of Auditing* 23 (1), 1.
- Löhlein, L. 2016. From peer review to PCAOB inspections: Regulating for audit quality in the U.S. *Journal of accounting literature* 36, 28-47.
- Niemi, L., Kinnunen, J., Ojala, H. & Troberg, P. 2012. Drivers of voluntary audit in Finland: to be or not to be audited? *Accounting and business research* 42 (2), 169-196.

- Ojala, H., Niskanen, M., Collis, J. & Pajunen, K. 2014. Audit quality and decision-making in small companies. *Managerial Auditing Journal* 29 (9), 800-817.
- PRH 2020a. Laaduntarkastuksen vuosiraportti 2019. Saatavilla osoitteessa: https://www.prh.fi/stc/attachments/tilintarkastusvalvonta/julkaisut/Laadunvalvonnan_vuosiraportti_2019.pdf. Viitattu: 5.11.2020.
- PRH 2020b. Laaduntarkastukset. Saatavilla osoitteessa: <https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastuksenlaatu.html>. Viitattu: 7.10.2020.
- PRH 2020c. Lausuntopyyntö kevyemmän tarkastuksen käyttöönottoa valmistelleen työryhmän mietinnöstä. Saatavilla osoitteessa: https://api.hankeikkuna.fi/asiakirjat/3c9f73f6-1e04-4d91-8a6c-8d6e3c322a97/7539838f-9d42-4fac-804f-fb437c138970/LAUSUNTO_20201106112712.PDF. Viitattu: 12.11.2020.
- PRH 2020d. Mitä on hyvä tilintarkastustapa? Saatavilla osoitteessa: <https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta/tilintarkastuksenlaatu/mitaonhyvatilintarkastustapa.html>. Viitattu: 10.10.2020.
- PRH 2020e. Tilintarkastusvalvonta. Saatavilla osoitteessa: <https://www.prh.fi/fi/tilintarkastusvalvonta.html>. Viitattu: 12.11.2020.
- Puusa, A., Puusa, A., Juuti, P. & Aaltio, I. 2020. Laadullisen tutkimuksen näkökulmat ja menetelmät. Helsinki: Gaudeamus.
- Remes, M. 2016. Ennakoiva laadunvalvonta kehittää tilintarkastusalaa. *Balanssi* (2), 8-11.
- Ruhnke, K. & Schmitz, S. 2019. Review engagements - structure of audit firm methodology and its situational application in Germany. *Journal of international accounting, auditing & taxation* 37, 100289.
- Ruuska, R. 2017. Tilintarkastajiin kohdistuva laaduntarkastus. *Tilisanomat* (4), 28-31.
- Saha, S. S. & Roy, M. N. 2016. Quality Control Framework for Statutory Audit of Financial Statements: A Comparative Study of USA, UK and India. *Indian Journal of Corporate Governance* 9 (2), 186-211.
- Sanusi, Z. M., Isa, Y. M., Iskandar, T. M. & Heang, L. T. 2014. Roles of Audit Oversight Bodies in Governing Financial Reporting. *International Review of Management and Business Research*.
- Suomen Tilintarkastajat 2019. Review engagements in Estonia - the story so far. Saatavilla osoitteessa: <https://tilintarkastajat.fi/blogit/review-engagements-in-estonia-the-story-so-far/>. Viitattu: 5.11.2020.
- Suomen Yrittäjät 2020. Yrittäjäyys Suomessa. Saatavilla osoitteessa: <https://www.yrittajat.fi/suomen-yrittajat/yrittajyys-suomessa-316363>. Viitattu: 5.11.2020.
- Tilintarkastuslaki 18.9.2015/1141. Saatavilla osoitteessa: <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2015/20151141>. Viitattu: 14.9.2020.
- Tomperi, S. 2018. Tilintarkastus : normeista käytäntöön. (4., uudistettu painos) Helsinki: Edita. Business.

- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. (Uudistettu laitos) Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Työ- ja elinkeinoministeriö 2020a. Hankesivu: Kevyemmän tarkastuksen käyttöönottoa valmisteleva työryhmä. Saatavilla osoitteessa: <https://tem.fi/hankesivu?tunnus=TEM007:00/2019>. Viitattu: 12.11.2020.
- Työ- ja elinkeinoministeriö 2020b. Kevyemmän tarkastuksen käyttöönottoa valmistelleen työryhmän mietintö. Saatavilla osoitteessa: <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162331>.
- Työ- ja elinkeinoministeriö 2018. Työryhmän muistio tilintarkastuslain määrättyistä lainkohdista ja hallinnollisen taakan keventämisestä. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö.
- Vanstraelen, A. & Schelleman, C. 2017. Auditing private companies: what do we know? null 47 (5), 565-584.
- Weik, A., Eierle, B. & Ojala, H. 2018. What drives voluntary audit adoption in small German companies? International Journal of Auditing 22 (3), 503-521.

LIITE

Haastattelurunko

Yleistä

- Kuinka monen vuoden tausta sinulla on tilintarkastustehtävistä?
- Kuinka suuri osuus tarkastuksistasi kohdistuu mikroyrityksiin?
- Onko työstäsi suoritettu PRH:n laaduntarkastusta?

Yleisluonteinen tarkastus

- Kuinka hyvin tunnet yleisluonteisen tarkastuksen pääpiirteet?
- Koetko sen sopivaksi mikroyhtiöiden tarkastukseen?
- Minkälaisia riskejä yleisluonteiseen tarkastukseen liittyy?

Yleisluonteisen tarkastuksen laatu

- Millä tavoin määrittelisit yleisluonteisen tarkastuksen laadun? Mitkä ovat tärkeimmät kriteerit, jotta saadaan tehtyä hyvälaatuista yleisluonteista tarkastusta?
- Poikkeaaako yleisluonteisen tarkastuksen laatuun vaikuttavat kriteerit mielestäsi tilintarkastuksen laadun kriteereistä?
- Mitkä tekijät kannustaisivat tilintarkastajaa hyvään laatuun yleisluonteisessa tarkastuksessa?
- Mitkä tekijät puolestaan saattaisivat laskea laadun tasoa?
- Voisiko mielestäsi laadussa olla vaihtelevuutta Big Four -tarkastajien ja yksin toimivien/pienten yhteisöjen välillä?

Yleisluonteisen tarkastuksen laadunvalvonta

- Mitä piirteitä tämä kevyempi, rajoitetun varmuuden tarkastus tuo laadunvalvontaan verraten tilintarkastukseen?
- Kokisitko nykyisen PRH:n suorittaman laaduntarkastuksen sopivan sellaisenaan myös yleisluonteisten tarkastustoimeksiantojen valvontaan?
- Minkälainen merkitys kansainvälisellä laadunvalvontastandardilla ISQC 1:llä olisi yleisluonteisessa tarkastuksessa yhteisön sisäisessä valvonnassa?
- Mitä seurauksia koituisi, jos yleisluonteiseen tarkastukseen ei kohdistettaisi ulkoista laadunvalvontaa?
- Mitä etuja tai haittoja tilintarkastajalle olisi YT:n laadunvalvonnasta?
- Voitaisiinko laadunvalvontaa jaotella ennakoivaan ja jälkikäteen tapahtuvaksi?
- Mikä olisi mielestäsi paras tapa valvoa yleisluonteisten tarkastusten laatua?